

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
PRIVATINĖS TEISĖS KATEDRA

Dieninės studijų formos
V kurso
Komerčinės teisės šakos
studentės
Guodos Balsytės

MAGISTRO DARBAS

Statybos rangos sutarties vykdymo probleminiai aspektai

Vadovas: Lekt. dr. Tadas Varapnickas

Recenzentė: Lekt. Renata Juzikienė

Vilnius, 2020

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	3
IVADAS.....	4
I. STATYBOS RANGOS SUTARTIES YPATUMAI	10
1.1. Statybos rangos sutarties sąvoka ir dalykas	10
1.1.1. Sąvoka	10
1.1.2. Dalykas	11
1.2. Teisinių statybos santykių subjektai	13
1.2.1. Statytojas (užsakovas).....	14
1.2.2. Statinio projektuotojas	14
1.2.3. Rangovas	15
1.2.4. Statinio statybos techninis prižiūrėtojas.....	16
1.3. Statybos rangos sutarties kvalifikavimas ir atskyrimas nuo panašių sutarčių	17
1.3.1. Kvalifikavimo ypatumai	17
1.3.2. Statybos rangos sutarčių atskyrimo nuo kitų rangos sutarčių problemos..	19
1.3.3. Statybos rangos sutarčių atribojimas nuo vartojimo rangos sutarčių.....	21
II. RIZIKOS, SUSIJUSIOS SU STATYBOS RANGOS SUTARTIES VYKDYMU	22
2.1. Pagrindinės statybos rangos sutarties rizikos, susijusios su statybos projektu ...	22
2.1.1. Finansavimo trūkumai.....	23
2.1.2. Projekto įgyvendinimo (ne)sėkmė	27
2.2. Statybos rangos sutarties vykdymo rizikos, susijusios su sutarties šalių kompetencija.....	31
2.2.1. Netinkamo rangovo parinkimas	32
2.2.2. Vienos iš sutarties šalių bankrotas (nemokumas)	34
2.3. Nuo sutarties šalių valios nepriklausančios rizikos	40
2.3.1. <i>Force majeure</i> aplinkybės.....	40
2.3.2. Dirbtinis intelektas ir statybos ranga.....	44
III. STATYBOS RANGOS SUTARTIES PAŽEIDIMAI	48
3.1. Bendradarbiavimo pareigos nesilaikymas.....	48
3.2. Pareigos atsiskaityti už atliktus darbus pažeidimas.....	52
3.3. Statybos rangos darbų kainos keitimas (didinimas)	52
3.3.1 Kainos keitimas atsiradus papildomų darbų poreikiui	58
3.4. Netinkamas statybos rangos darbų priėmimas–perdavimas.....	60
IŠVADOS	65
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	67
SANTRAUKA.....	76
SUMMARY	77

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

CK	Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas
CPK	Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas
FIDIC	Tarptautinė inžinierių konsultantų federacija
LAT arba kasacinis teismas	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
Statybos įstatymas	Lietuvos Respublikos statybos įstatymas
VPI	Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas
UNIDROIT	UNIDROIT tarptautinių sutarčių principai (angl. <i>UNIDROIT principles of international commercial contracts</i>)
PECL	Europos sutarčių teisės principai (angl. <i>Principles of European Contract Law</i>)

IVADAS

Temos aktualumas. Statybos rangos sutartis visais laikais užėmė svarbią vietą sutarčių teisėje. Tačiau vystantis pasaulio ekonomikai, plečiantis miestams bei augant naujos, modernios infrastruktūros bei šiuolaikinių pastatų poreikiui, statybos rangos sutartis neišvengiamai įgauna vis didesnę reikšmę.

Statyba, kaip veiklos procesas, yra sudėtingas, reikalaujantis specifinių žinių ir įgūdžių institutas, primityviai egzistuojantis nuo pat pirmųjų civilizacijų. Tuo tarpu statybos rangos sutartis kaip dokumentas, įtvirtinantis santykį tarp šalių, yra žinomas nuo romėnų teisės laikų, kai buvo išskirtos atskiros sutarčių rūšys¹. Teisei ir technologijoms vystantis, neišvengiamai nuolat keičiasi ir statybos rangos teisinis reguliavimas, kuris ne visuomet spėja kartu su pačiu statybos procesu. Dėl to statybos rangos teisiniai santykiai nėra statiniai, bet priešingai – jų dinamika suteikia vietos įvairioms interpretacijoms ir ginčams tarp šios sutarties šalių.

Šio darbo tema yra aktuali visų pirma dėl to, kad, kaip minėta, statybos rangos sutarties santykiai yra dinamiški ir nuolat keičiasi, todėl yra galimos įvairios tokių teisinių santykių interpretacijos, kurias šalys ne visuomet geba tinkamai suvaldyti. Taigi, yra reikalinga susisteminti informaciją, kuri ateityje gali tapti kelrodžiu į sėkmingą statybos procesą.

Antra, statybos rangos sutarties vykdymo probleminių aspektų tema yra aktuali ir dėl to, kad statybos ranga yra palaipsniui tobulėjantis ir besivystantis procesas, kuriame nuolatos atsiranda naujų iššūkių. Taigi, yra tikslinga aprašyti ir išanalizuoti pagrindines problemas bei iššūkius, šiuo metu dažniausiai kylančius vykdant tokio pobūdžio sutartinius santykius.

Be to, temos aktualumą atsikleidžia ir su statybos rangos sutarties vykdymu susijusių teisminių ginčų gausa. Neretai teismus pasiekia rangovo ieškiniai dėl skolos priteisimo užsakovui vengiant atsiskaityti su rangovu ar užsakovo reikalavimai siekiant įpareigoti rangovą ištaisyti atliktų darbų trūkumus. Teisminių ginčų priežasčių yra įvairių, todėl yra tikslinga iškelti šią problemą bei išanalizuoti statybos rangos sutarties vykdymo aspektus, kad statybos rangos sutarties vykdymo eigoje iškiltų kuo mažiau sunkumų ir būtų iš anksto apsisaugota nuo galimų rizikų bei ginčų ateityje.

Darbo tikslas. Įstatymai ir kiti teisės aktai numato statybos rangos sutarties sudarymo ypatumus, tačiau skiria per mažai dėmesio tokio pobūdžio sutarties vykdymo specifikai. Dėl šios priežasties, statybos rangos sutarties šalims praktiškai yra neįmanoma iš anksto

¹ MITKUS, S. *Statybos rangos sutartis: teorija ir praktika*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 40-41.

numatyti galinčių kilti sunkumų ir vykdant sutartį neretu atveju kyla daugybė įvairaus pobūdžio nesklandumų. Atsižvelgiant į tai, šio darbo tikslas yra atskleisti pagrindinius sutarties kvalifikavimo ir vykdymo ypatumus, vykdymo procese kylančius probleminius aspektus, apžvelgti dažniausiai praktikoje pasitaikančias problemas ir pateikti pasiūlymų, kokių veiksmų reiktų imtis statybos rangos sutarties šalims, norint sumažinti neigiamų pasekmių, kylančių dėl netinkamo sutarties vykdymo, riziką.

Darbo uždaviniai. Pagrindiniai šio darbo uždaviniai yra:

- 1) Nustatyti statybos rangos sutarties sampratą, įvertinti esmines tokios sutarties sąlygas ir kvalifikavimo ypatumus. Dėl to, pirmojoje darbo dalyje yra nagrinėjama statybos rangos sutarties samprata, kvalifikavimo problemos bei aptariamai skirtumai, leidžiantys atriboti statybos rangos sutartį nuo kitų panašaus pobūdžio sutarčių.
- 2) Išanalizuoti, kas dažniausiai lemia potencialių statybos rangos sutarties vykdymo rizikų atsiradimą ir koks yra jų poveikis sutarties vykdymui. Tuo tikslu antrojoje darbo dalyje yra nagrinėjamos tiek teorinės, su statybos projektu susijusios, rizikos, tiek rizikos, susijusios su statybos rangos šalių kompetencija bei rizikos, nepriklausančios nuo sutarties šalių valios. Šia analize yra siekiama įvertinti, kokių prevencinių veiksmų šalys gali imtis siekiant apsisaugoti nuo sutarties vykdymo sunkumų.
- 3) Išnagrinėti dažniausius, tačiau iki šiol mažai doktrinoje ir praktikoje tirtus statybos rangos sutarties pažeidimus. Trečiojoje darbo dalyje nagrinėjami konkretūs ir praktikoje neretai pasitaikantys statybos rangos sutarties pažeidimai, pasireiškiantys sutarties šalių netinkamais veiksmais. Per sutarties pažeidimų analizę yra siekiama įgyvendinti dar vieną šio darbo tikslą – išnagrinėti priežastis, dėl kurių atsiranda analizuojami sutarties pažeidimai bei nustatyti, kaip būtų galima išspręsti statybos rangos sutarties vykdymo problematikos klausimą.

Darbo objektas. Darbo objektas yra statybos rangos sutarties vykdymo problematika. Atskleidžiant temą, darbe analizuojamas statybos rangos sutarties vykdymo reglamentavimas Lietuvos Respublikos teisės aktuose bei šių sutarčių įgyvendinimo problemos praktikoje.

Svarbiausi šiame darbe tiriami šie statybos rangos sutarties vykdymo probleminiai klausimai: (i) statybos rangos sutarties sampratos ir kvalifikavimo ypatumai; (ii) esminės sutarties vykdymo rizikos; (iii) statybos rangos institutui jautriausi sutarties pažeidimai.

Autorės nuomone, prieš pradedant analizuoti konkrečius statybos rangos sutarties vykdymo probleminius aspektus, darbe yra reikšminga apsibrėžti statybos rangos sutarties sampratą, jos kvalifikavimo ypatumus. Tinkamas statybos rangos sutarties kvalifikavimas

yra reikšmingas analizuojant sutarties vykdymo praktines problemas, kadangi dažnu atveju su sutarties vykdymo sunkumais susiduriama būtent dėl sutarties sudarymo etape padarytų klaidų, pavyzdžiui: dėl klaidinančio ar neaiškaus sutarties šalių pareigų paskirstymo. Atitinkamai, statybos rangos sutarties vykdymo problematikos analizė yra neįmanoma prieš tai neatskleidus statybos rangos sutarties sąvokos, jos kvalifikavimo ypatumų bei neišsiaiškinus, kokie subjektai dalyvauja vykdant šią sutartį bei kokios funkcijos jiems priskirtinos.

Aptariant praktikoje pasitaikančias statybos rangos sutarties vykdymo rizikas, išskirtinos trys kategorijos:

- (i) rizikos, susijusios su projektu. Autorė laikosi pozicijos, kad yra tikslinga išanalizuoti finansavimo trūkumų ir projekto (ne)sėkmės institutus, kadangi, kaip matyti iš darbe pateiktos analizės, aptariamai institutai yra ypatingai reikšmingi statybos rangos sutarties vykdymui, tačiau jiems iki šiol nėra sukurtas specialus teisinis reguliavimas.
- (ii) rizikos, susijusios su sutarties šalių kompetencija. Darbe analizuojamos netinkamo rangovo parinkimo bei sutarties šalies bankroto aplinkybės. Nors šie institutai yra reglamentuojami teisės aktų, tačiau teisminių ginčų gausa leidžia spręsti, jog įstatymai ir teisinė doktrina neužtikrina išsamaus aptariamų aplinkybių vertinimo, todėl yra tikslinga šiuos institutus aptarti nuodugniau.
- (iii) rizikos, nepriklausančios nuo sutarties šalių valios. Praktikoje pasitaiko įvairių rizikų, kurių statybos rangos sutarties šalys negali kontroliuoti. Visgi, autorės nuomone, esminę įtaką tokios sutarties vykdymui daro nenugalimos jėgos institutas, kuris skirtinguose šaltiniuose yra traktuojamas nevienodai ir sąlyginai naujai į statybos procesą integruojamas dirbtinis intelektas, kurio teisminių rizikų bazė paprasčiausiai dar nėra iki galo suformuota, dėl to gali būti klaidinanti.

Trečiojoje darbo dalyje nuspręsta analizuoti bendradarbiavimo pareigos, atsiskaitymo už atliktus darbus, kainos keitimo bei atliktų darbų priėmimo – perdavimo institutus. Autorės vertinimu, didžioji dalis statybos rangos sutarties pažeidimų (pavyzdžiui, atliktų darbų trūkumai ar vėlavimas atlikti statybos rangos darbus) yra pakankamai gausiai išanalizuoti tiek teisinėje doktrinoje, tiek moksliniuose straipsniuose. Kadangi šio darbo tikslas yra apžvelgti nepakankamai išsamiai ištirtus statybos rangos sutarties pažeidimų institutus, autorė analizei pasirinko nurodytus institutus, kurie teisinėje literatūroje (doktrinoje, teisės aktuose) nėra plačiai analizuojami, tačiau kurių aktualumą patvirtina teisminių ginčų gausa.

Atsižvelgiant į specifinę šio darbo temą, siejančią ne tik teisinius, bet ir konkrečius ekonominius, verslo bei techninius aspektus, autorė darbe siekia pateikti įvairialypę

statybos rangos sutarties vykdymo probleminių aspektų analizę, kuri galėtų būti reikšminga ne tik teisiniu požiūriu. Dėl to, šiame darbe didelis dėmesys skiriamas ir įvairiems ekonomikos, verslo bei techniniams aspektams. Autorės vertinimu, siekiant tinkamai ir visapusiškai atskleisti statybos rangos sutarties vykdymo probleminių aspektų temą, negalima apsiriboti vien teisiniais aspektais ir yra privalu juos nagrinėti kartu su kitais didele įtaką sutarties vykdymui darančiais veiksniais. Kitu atveju magistro darbo tema negalėtų būti tinkamai atskleista ir įvertinta.

Tyrimo metodai. Siekiant aukščiau nurodytų darbo tikslų įgyvendinimo, darbe kompleksiskai naudoti įvairūs tyrimo metodai. Didžiausią reikšmę darbe turėjo analitinis, lingvistinis, lyginamasis, sisteminės analizės ir teleologinis metodai:

- 1) *Analitinis metodas* buvo pasitelktas analizuojant CK, Statybos įstatymo ir kitų teisės aktų nuostatas nustatant statybos rangos sutarties sudarymo, vykdymo ir kvalifikavimo ypatumus. Šio metodo pagalba atskleisti statybos rangos sutarties sudarymo ypatumai, objekto reikšmė bei subjektų teisių bei pareigų santykio svarba sutarties vykdymo etape.
- 2) *Lingvistiniu metodu* buvo analizuojamos darbui reikšmingos sąvokos, jų reikšmė. Daugiausiai dėmesio skirta statybos rangos sutarties, atliktų darbų priėmimo – perdavimo akto, *force majeure* ar nemokumo sąvokoms apibrėžti.
- 3) *Lyginamasis metodas* buvo naudojamas analizuojant specifinių statybos rangos sutarties probleminių aspektų reguliavimą skirtingose jurisdikcijose. Pavyzdžiui, Kinijos jurisdikcija pasirinkta kaip viena sparčiausiai besivystančių ir labiausiai industrializuotų valstybių, todėl Kinijos teisėje statybos rangos ir naujų technologijų institutai yra plačiai išanalizuoti ir deramai taikomi praktikoje. Palyginimui darbe aptarti ir konkretūs bendrosios teisės (angl. *common law*) valstybių – Anglijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų – teisės aspektai, analizuojantys statybos rangos sutarties pažeidimus bei potencialias vykdymo rizikas, taip pat aspektai, reguliuojantys įmonių bankroto įtaką statybos procesui.
- 4) *Sisteminės analizės metodas* buvo ypač svarbus vertinant CK bei Statybos įstatyme nevienodai apibrėžtos statybos rangos sutarties sąvokos kvalifikavimą. Šis metodas suteikė galimybę nustatyti, kokios dažniausiai pasitaiko statybos rangos sutarties vykdymo rizikos ar sutarties pažeidimai. Be to, sisteminis teisės normų vertinimas leido identifikuoti teisinius instrumentus, skirtus statybos rangos sutarties probleminiams aspektams spręsti ar apsaugoti nuo jų.

- 5) *Teleologiniu metodu* buvo siekiama atskleisti įstatymo leidėjo tikslą įgyvendinat statybos rangos sutarčių kvalifikavimą bei statybos rangos teisinių subjektų interesų apsaugą sutarties pažeidimo atveju.

Temos originalumas. Mokslinėje literatūroje, teisės aktų nuostatose ir spaudoje galima rasti įvairaus pobūdžio statybos rangos sutarties aprašymų, tačiau pakankamai išsamūs tyrimai statybos rangos sutarties vykdymo specifikos klausimu mokslinėje literatūroje nėra atliekami. Autorių darbuose, analizuojant statybos rangos sutartį, yra trumpai apžvelgiamos sutarties netinkamo vykdymo pasekmės, tačiau neanalizuojamos priežastys, dėl kurių tinkamas statybos rangos sutarties vykdymas pasunkėja arba tampa negalimu. Be to, teisinėje literatūroje didžiausias dėmesys yra skiriamas teisės aktų nuostatų interpretacijai, neanalizuojant kitų susijusių aspektų, pvz., su projekto finansavimu susijusių problemų, kurios yra ne tik teisinės, bet ir finansinės. Todėl šiame magistro darbe, skirtingai nei iki šiol parašytuose darbuose, yra siekiama išsamiau atskleisti potencialias tiek teises, tiek ir kitokias statybos rangos sutarties vykdymo rizikas ir išanalizuoti pagrindinius šios sutarties pažeidimus, taip sukuriant sąlygas sutartį sudarančioms šalims iš anksto apsisaugoti nuo neigiamų statybos rangos sutarties vykdymo padarinių.

Svarbiausi šaltiniai. Svarbiausius magistro darbe naudojamus šaltinius galima suskirstyti į tris grupes:

- 1) *Norminiai šaltiniai.* Magistro darbe analizuojant statybos rangos sutarties kvalifikavimą ir sutarties vykdymo probleminius aspektus, bus pasitelkiamos Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatos. Pagrindiniais šaltiniais laikomi CK² bei Statybos įstatymas³, kuriais bus vadovaujama visame darbe.
- 2) *Specialioji literatūra.* Siekiant tinkamai ištirti nagrinėjamą temą, darbe vadovautasi statybos rangos specialistų nuomonėmis bei komentarais. Pagrindinis dėmesys skirtas dr. Aurimo Brazdeikio ir dr. Evaldo Klimo⁴ formuluojamai pozicijai, taip pat Sigito Mitkaus leidiniams⁵ apie statybos teisę bei statybos rangos sutartis. Nurodyti šaltiniai reikšmingi siekiant išnagrinėti statybos rangos vykdymo specifiką ne iš formalios, įstatymuose įtvirtintos, pozicijos, bet iš

² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

³ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 32-788.

⁴ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. *Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis*. Teisė, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012.

⁵ MITKUS, S. *Statybos teisė*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2002; MITKUS, S. *Sutartiniai santykiai statyboje*. Vilnius: Teisė, 2003; MITKUS, S. *Statybos rangos sutartis: teorija ir praktika*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010; MITKUS, S. *Statybos darbų kokybės teisiniai aspektai*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2017.

asmenų, įgyvendinančių įstatymų leidėjo valią, perspektyvos. Siekiant įvertinti statybos rangos kvalifikavimo bei reguliavimo aspektus tarptautinėje perspektyvoje, darbe analizuoti UNIDROIT⁶ ir PECL principai⁷ bei FIDIC modelinių sutarčių sąlygos⁸ taip pat užsienio teisės doktrinos šaltiniai, tokie kaip John Murdoch ir Will Hughes leidinys apie statybos rangos sutarčių teisę⁹.

- 3) *Teismų praktika*. Darbe pagrįste analizuota Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, tačiau pateikti ir Lietuvos apeliacinio teismo bei Vilniaus apygardos teismo išaiškinimai specifiniais statybos rangos sutarties vykdymo klausimais. Teismų praktikos analize šiame darbe yra remtasi siekiant išaiškinti pagrindines statybos rangos sutarties reguliavimo spragas bei dažniausiai dėl to pasitaikančius probleminius vykdymo aspektus.

⁶ UNIDROIT principles of international commercial contracts. International institute for the Unification of Private Law, 2016.

⁷ Principles of European Contract Law (PECL), 2002.

⁸ FIDIC Conditions of Contract for CONSTRUCTION for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC) ir FIDIC Conditions of Contract for PLANT and design-build for electrical and mechanical plant, and for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC).

⁹ MURDOCH, J.; HUGHES, W. *Construction Contracts Law and Management*. 3rd ed., London: Spon Press, 2000.

I. STATYBOS RANGOS SUTARTIES YPATUMAI

Nagrinėjant statybos rangos sutarties vykdymo institutą, šios sutarties sąvokos identifikavimas ir analizė yra reikšminga ir neišvengiama. Priešingu atveju, netinkamas sąvokos supratimas gali vesti į teisminius ginčus sutarties vykdymo metu. Atitinkamai, siekiant apsaugoti statybos rangos sutarties šalis nuo galimų ginčų ar sutarties vykdymo sunkumų, būtina nustatyti sutarties šalių teises ir pareigas.

1.1. Statybos rangos sutarties sąvoka ir dalykas

1.1.1. Sąvoka

Statybos rangos sutartis yra laikytina viena seniausių ir, neabejotinai, viena sudėtingiausių rangos sutarčių rūšių, pasižyminti itin plačiu teisinių santykių reglamentavimo spektru – statybos rangos teisinius santykius reguliuoja įvairūs teisės aktai, pradedant nuo CK¹⁰, Statybos įstatymo¹¹ ar Administracinių nusižengimų kodekso¹², baigiant Teritorijų planavimo įstatymu¹³, Nekilnojamojo turto kadastro įstatymu¹⁴, įskaitant statybos techninius reglamentus bei kitus norminius aktus. Teismų praktikos, analizuojančios klausimus, kylančius dėl statybos rangos sutarties kvalifikavimo ar vykdymo, taip pat yra nemažai. Tačiau ši praktika yra nenuosekli ir nevienoda, paliekanti daug neaiškumų, kylančių statybos procese¹⁵.

Pagrindinis teisės aktas, reikšmingas statybos rangos sutarties sąvokos atskleidimui, yra CK. Analizuojant CK 6.681 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą statybos rangos sutarties sąvoką, atskleidžiamos pagrindinės šios sutarties šalių pareigos – rangovas įsipareigoja per sutartyje nustatytą terminą pastatyti pagal užsakovo užduotį statinį arba

¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262.

¹¹ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 32-788.

¹² Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *TAR*, 2015-07-10, Nr. 11216.

¹³ Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 1995-12-30, Nr. 107-2391.

¹⁴ Lietuvos Respublikos nekilnojamojo turto kadastro įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000-07-19, Nr. 58-1704.

¹⁵ Pavyzdžiui, teismų praktikoje yra dviprasmiškai vertinamas statybos rangos atskyrimas nuo vartojimo rangos. Kartais teismų praktikoje fizinio ir juridinio asmens sudaryta sutartis dėl statybos darbų atlikimo yra kvalifikuojama kaip statybos rangos sutartis, tokios sutarties aiškinimui taikant tiek statybos rangos, tiek vartojimo rangos normas (pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Damava“ v. R.E.C., Nr. 3K-3-66/2007). Tačiau pasitaiko atvejų, kai analogiškas sutartis teismai priskiria išimtinai vartojimo rangos institutui, pabrėžiant, kad statybos rangos sutartis reglamentuojančios normos tokiems santykiams negali būti taikomos (pvz.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje S. J. v. G. A., Nr. 3K-3-207/2005). Todėl yra neaišku, kaip tinkamai kvalifikuoti ir vertinti tokį fizinio ir juridinio asmens santykį. Apie tai plačiau – šio darbo 1.3.3 skyriuje.

atlikti kitus statybos darbus, o užsakovas įsipareigoja sudaryti rangovui būtinas statybos darbams atlikti sąlygas, priimti darbų rezultatą ir sumokėti sutartyje nustatytą kainą.

Taigi, Lietuvoje statybos rangos sutartis suprantama kaip rangovo įsipareigojimas užsakovo naudai pastatyti statinį ar atlikti kitus statybos darbus ir užsakovo įsipareigojimas sudaryti rangovui tinkamas sąlygas darbams atlikti, priimti darbų rezultatą ir už jį atsiskaityti¹⁶. Minėtame CK straipsnyje atskleidžiamas dar vienas statybos rangos bruožas – rangovo pareigų vykdymui pagrindą turi suteikti užsakovas, pateikdamas rangovui konkrečią užduotį. Tuo tarpu Anglijos teisėje, galima preziumuoti, kad statybos rangos darbai yra suprantami kaip prekė – teisėjo Lordo Diplock vertinimu, statybos rangos sutartis yra darbo pardavimo už tam tikrą sumą sutartis¹⁷.

Pažymėtina, jog statybos rangos sutartis gali būti sudaroma asmens poreikiams, susijusiems su jo verslu ar profesija arba asmeniniams poreikiams. Toliau magistro darbe pateikiama analizė bus susijusi tik su statybos rangos sutartimis, sudarytomis su verslu ar profesija susijusiems poreikiams, kadangi, kaip minėta, asmeniniams poreikiams sudarytai statybos rangos sutarčiai pagrinde yra taikomos kitos – specialiosios vartojimo rangos institutą reglamentuojančios – normos¹⁸. Taigi, šio darbo kontekste statybos rangos darbai apima įmonių, pastatų, gyvenamųjų namų ir kitokių statinių statybą ar rekonstrukciją, montavimo, paleidimo ar kitokius darbus, o taip pat ir pastatų ir įrenginių kapitalinio remonto darbus¹⁹.

1.1.2. Dalykas

Statybos rangos sutarties dalyko kvalifikavimo problemos klausimas Lietuvos teisėje nėra išsamiai nagrinėtas. Statyba yra viena esminių ekonominės veiklos formų, todėl teisingas sutarties dalyko kvalifikavimas, lemiantis statybos proceso eigą, yra aktuali problema, kuriai nėra skiriama pakankamai dėmesio²⁰ ir kurią būtina detaliau analizuoti tam, jog būtų išvengta šios sutarties vykdymo trikdžių.

Nesant išsamaus ir vieningo išaiškinimo, formuojasi kelios prielaidos, kas gali būti laikoma statybos rangos sutarties dalyku. Vieni autoriai teigia, jog specifinis statybos rangos sutarties dalykas yra pastatas, statinys ar kitoks nekilnojamas daiktas kaip galutinis statybos proceso produktas²¹. Ši nuomonė yra grindžiama tuo, kad statybos rangos esmė

¹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262, 6.681 straipsnio 1 dalis.

¹⁷ ADRIAANSE, J. *Construction contract law*. New York: Palgrave Macmillan 2005, p. 353.

¹⁸ Plačiau apie tai skaityti šio darbo 1.3.3 skyriuje.

¹⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262, 6.681 straipsnio 2 dalis.

²⁰ MITKUS, S., CIBULSKIENĖ, R. *Statybos rangos sutartis: kvalifikavimo problemos*. Vilnius: Teisė, 2009, p. 36.

²¹ *Ibid*, p. 37.

yra ne pats procesas, bet galutinis materialusis jo rezultatas. Kitos pozicijos šalininkų nuomone, statybos rangos sutarties dalykas – rangovo pareiga pastatyti statinį ar atlikti kitus statybos darbus ir perduoti juos užsakovui²². Taigi, statybos rangos sutarties dalyku tokiu atveju yra laikomas ne galutinis rezultatas, o pats procesas – statybos darbai.

Autorės nuomone, išsamesne bei patikimesne laikytina pozicija, jog statybos rangos sutarties dalykas – tai procesas, kurio metu atliekant įvairius statybos darbus yra siekiama sukurti galutinį rezultatą – pastatą ar statinį²³.

Siekiant tinkamai suvokti statybos rangos sutarties dalyką kaip procesą, reikia išanalizuoti, kokius statybos darbus apima CK 6.681 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas apibūdinimas: „statinio statyba ir rekonstrukcija, taip pat montavimo, paleidimo ir kitokie darbai“.

Statybos įstatyme pateikiamas išsamus sąvokos „statybos darbai“ išaiškinimas: statybos darbai – darbai, atliekami statant (montuojant, tiesiant) naują, rekonstruojant, remontuojant ar griauinant esamą statinį²⁴. Kaip nurodyta Statybos įstatymo 2 straipsnio 90 dalyje, statybos darbai skirstomi į bendruosius²⁵ ir specialiuosius²⁶, kurių rūšys nustatomos normatyviniuose statybos techniniuose dokumentuose. Taigi, bendruosius statybos darbus, jų rūšis bei pobūdį įtvirtina tiek CK, tiek ir Statybos įstatymas. Tačiau kokius darbus apima ir ką reiškia sąvoka „kitokie darbai“ (specialieji darbai) tenka ieškoti specialiuose normatyviniuose aktuose.

2017 metais²⁷ buvo iš naujo įtvirtintas išsamus sąvokos „specialieji darbai“ apibūdinimas ir baigtinis šių darbų sąrašas. Kaip nurodyta naujai įsigaliojusiame statybos techniniame reglamente²⁸, specialieji statybos darbai yra skirstomi į dvi rūšis: mechanikos darbus (pavyzdžiui: šildymo, vėdinimo, oro kondicionavimo inžinerinių sistemų įrengimas) ir elektromechanikos (pavyzdžiui: elektros energijos tiekimas ir skirstymas) darbus. Atsižvelgiant į sąvokos „statybos darbai“ išaiškinimą ir CK 6.681 straipsnio 2 dalį, „kitokie darbai“ turėtų būti aiškinami kaip statybos darbai, atliekami statant ar rekonstruojant statinį²⁹.

²² MITKUS, S., CIBULSKIENĖ, R. *Statybos rangos sutartis: kvalifikavimo problemos*. Vilnius: Teisė, 2009, p. 39.

²³ Šios pozicijos viršenybei įtakos daro tai, kad atlikus statybos darbų procesą, yra nepamirštas ir darbų rezultatas. Taigi, vertinant tokį statybos rangos sutarties dalyko kvalifikavimą plačiai, galima teigti, jog statybos rangos sutarties dalykas apima tiek statybos procesą, tiek ir galutinį jo rezultatą.

²⁴ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 32-788, 2 straipsnio 90 dalis.

²⁵ Bendraisiais laikomi žemės darbai, statybinių konstrukcijų statybos ir montavimo darbai.

²⁶ Kiti statybos darbai.

²⁷ 2017 m. liepos 1 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu patvirtintam statybos techniniam reglamentui „STR 1.06.01:2016 Statybos darbai. Statinio statybos priežiūra“.

²⁸ Statybos techninis reglamentas „STR 1.06.01:2016 Statybos darbai. Statinio statybos priežiūra“.

²⁹ MITKUS, S. *Statybos rangos sutartis: teorija ir praktika*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 43.

Darytina išvada, kad ne visi statybos darbai gali būti statybos rangos sutarties dalyku. Todėl sudarant sutartį dėl bet kokių statybos darbų atlikimo, yra būtina tinkamai suvokti statybos rangos sutarties esmę bei teisingai kvalifikuoti sutarties objektą.

1.2. Teisinių statybos santykių subjektai

Statybos teisinių santykių subjektų, jų teisių ir pareigų tinkamas suvokimas bei vertinimas yra vienas svarbiausių kriterijų, kuriuos yra privaloma išanalizuoti ir tinkamai pritaikyti siekiant sklandaus statybos proceso. Statybos įstatymo aktualioje redakcijoje pateikiamas išsamus statybos dalyvių sąrašas³⁰: statytojas (užsakovas), tyrėjas, statinio projektuotojas, statinio projekto ar statinio ekspertizės rangovas, rangovas, statinio statybos techninis prižiūrėtojas, statinio statybos techninės priežiūros rangovas ir kt.

Be įstatyme išvardintų statybos proceso dalyvių, teisiniuose statybos santykiuose dažnu atveju dalyvauja ir kitos valstybės ar privačios institucijos, kurių paskirtimi dažniausiai išlieka finansavimo statybos darbams suteikimas. Taigi, statybos reikalauja gana didelio tinkamą kompetenciją turinčių subjektų rato įsitraukimo į procesą. Natūralu, kad ten, kur susikerta keleto to paties tikslo siekiančių subjektų keliai, atsiranda didelė konfliktų ar nesutarimų rizika subjektinių teisių ar pareigų įgyvendinimo bei vykdymo atžvilgiu.

Privalu pastebėti, kad pagrindinė kliūtis, susijusi su statybos dalyvių teisiniais santykiais, yra tinkamas jų pareigų atskyrimas bei atsakomybės paskirstymo klausimas. Statybos dalyvius sieja stipri sąsaja – kiekvienas subjektas yra atsakingas už tinkamą savo pareigų kitam subjektui atlikimą. Jei bent vienas statybos dalyvis suklystų, neatliktų ar ne laiku atliktų savo pareigas, visa statybos proceso grandis pajautų to pasekmes, kadangi tikėtina sutriktų tolimesnių darbų atlikimas.

Vadovaujantis Statybos įstatymo 13 straipsnio nuostata, galima išskirti esminius statybos santykių subjektus, apie kuriuos dėl jų pareigų bei teisinės padėties specifikos yra reikalinga pakalbėti išsamiau: statytojas (užsakovas), statinio projektuotojas, rangovas, statinio statybos techninis prižiūrėtojas. Šie subjektai yra išskiriami dėl jų užimamos padėties statybos procese bei subjektų teisių ir pareigų ypatumo – atsižvelgiant į tai, kad užsakovui, projektuotojui, rangovui bei techniniam prižiūrėtojui tenka bene daugiausiai pareigų rengiant ir įgyvendinant statybos projektą, didžiausia tikimybė, jog būtent dėl šių subjektų veiklos statybos eigoje gali kilti nesklandumų.

³⁰ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 32-788, 13 straipsnis.

1.2.1. Statytojas (užsakovas)

Bendra taisyklė, įtvirtinta CK XXXIII skyriaus trečiame skirsnyje, yra ta, kad užsakovu gali būti bet kuris civilinės teisės subjektas – neatsižvelgiant, ar tai fizinis, ar juridinis, Lietuvos ar užsienio asmuo. CK 6.644 straipsnyje yra įtvirtinta, jog užsakovas – tai statybos rangos sutarties šalis, kuri duoda užduotį rangovui pastatyti statinį ar atlikti kitus statybos darbus. Tam, kad būtų laikomas statytoju, asmuo turi atitikti dvi pagrindines sąlygas³¹:

- 1) investuoti lėšas į statybą: įsipareigoti sumokėti pinigus už atliktus darbus ir suteiktas paslaugas, nepriklausomai, ar užsakovas tai daro iš nuosavų ar iš skolintų lėšų, ar investuojama yra iš anksto, dalimis ar tik baigus statybos darbus.
- 2) atlikti užsakovo funkcijas: sudaryti rangovui tinkamas sąlygas statybos darbams atlikti (pavyzdžiui, laiku suteikti žemės sklypą statybai ar gauti reikalingus leidimus³²), priimti darbų rezultatą bei atsiskaityti už atliktus darbus. Šias funkcijas statytojas gali atlikti asmeniškai arba pavesti jas atlikti kitiems asmenims.

Užsakovo atsakomybės analizė plačiau pateikiama atskiruose šio magistro darbo skyriuose, analizuojant konkrečias statybos rangos sutarties vykdymo problemas.

1.2.2. Statinio projektuotojas

Statinio projektuotoju pagal Statybos įstatymą yra laikomas fizinis ar juridinis asmuo, turintis specialųjį teisnumą³³. Projektuotojas – tai asmuo, rengiantis statinio projektą, kurį sudaro du etapai – pirmiausia, projektuotojas turi parengti techninį projektą, kurį patvirtinus yra atliekama jo ekspertizė. Antra, projektuotojas privalo užtikrinti galutinio – darbo – projekto parengimą³⁴. Pagal susiklosčiusią praktiką, statinio projekto rengimui ir vykdymui yra paskiriamas statinio projekto vadovas – atestuotas specialistas, kuris atsako už statinio projekto kokybę. Išimtis, kuomet statinio projektui gali vadovauti neatestuotas asmuo – kai projektavimas apima nesudėtingus statinius ar statybos darbus³⁵.

Projektuotojo atsakomybės klausimas yra vienas svarbiausių statybos rangos sutarties vykdymo aspektų, tačiau tam yra skiriama sąlyginai mažai dėmesio. Projektuotojas savo pareigas vykdo pagal užsakovo pateiktas darbų užduotis³⁶, o vėliau pagal projektuotojo pateiktus rezultatus (darbo projektą) rangovas atlieka statybos rangos

³¹ MITKUS, S. *Statybos teisė*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2002, p. 143.

³² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262, 6.688 straipsnis.

³³ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 32-788, 16 straipsnis.

³⁴ Statybos techninis reglamentas „STR 1.04.04:2017. Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“, 9 straipsnis.

³⁵ MITKUS, S. *Statybos teisė*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2002, p. 145.

³⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-22626, 6.701 straipsnio 1 dalis.

darbus. Praktikoje pasitaiko situacijų, kai projektuotojo atliktų darbų trūkumai išaiškėja tik statybos rangos sutarties vykdymo metu. Tokiu atveju gali būti sunku nustatyti subjektą, kuriam priskiriama atsakomybė už darbų trūkumus. Aptariamą problemą išsamiausiai galima atskleisti pasitelkiant hipotetinę situaciją. Tarkime, pagal projektuotojo parengtą projektą rangovas atlieka remonto darbus ir sumontuoja specifinius lietaus nuotekų valymo įrenginius. Sumontavus dalį įrenginių paaiškėja, kad jie neatlieka savo funkcijos, todėl statybos rangos sutarties vykdymas sustoja. Natūralu, kad užsakovas, siekdamas konstruktyviai išspręsti susiklosčiusią situaciją, reikalavimą ištaisyti darbų trūkumus pirmiausiai nukreips į rangovą, kuris įrenginius montavo. Tačiau didelė tikimybė, kad įrenginiai funkcionuoja netinkamai ne dėl neteisingo jų sumontavimo, bet dėl netinkamų įrenginių specifikacijų, kurias techniniame projekte nurodė projektuotojas. Tokiu atveju atsakomybės klausimas gali būti sunkiai išsprendžiamas, kadangi tiek rangovas, tiek projektuotojas savo kaltę, tikėtina, neigs. Nepageidaujant investuoti papildomų lėšų ginčo sprendimui, įrodyti, jog darbų trūkumai atsirado dėl projektuotojo kaltės, gali būti sudėtinga.

Siekiant išvengti aprašytos hipotetinės situacijos išsipildymo, būtų tikslinga sutartyje apibrėžti griežtas projektuotojo atsakomybės ribas ir jos įrodinėjimo priemones. Pavyzdžiui, aptartos situacijos kontekste būtų tikslinga sutartyje numatyti projektuotojo pareigą iškilus ginčui savo lėšomis įrodyti, kad jo parinkti techniniai įrenginių rodikliai yra tinkami konkrečiam objektui.

1.2.3. Rangovas

Rangovas – asmuo (nepriklausomai – fizinis ar juridinis), atliekantis statybos darbus pagal jo ir užsakovo sudarytą statybos rangos sutartį. Rangovas, užbaigęs darbus, pagal aktą perduoda užsakovui pastatytą statinį ir dalyvauja statinio pripažinimo tinkamu naudoti komisijos darbe³⁷. Visgi, pagrindine rangovo pareiga yra laikoma pareiga tinkamai ir laiku užbaigti ir priduoti užsakovui statybos rangos darbus, šiuos darbus vykdyti laikantis aplinkos apsaugos ir darbo saugumo reikalavimų. Jei statybos rangos sutartyje nenumatyta kitaip, rangovas darbų vykdymui gali pasitelkti ir trečiuosius asmenis – subrangovus.

Vadovaujantis CK XXXIII skyriaus trečiojo skirsnio nuostatomis³⁸, rangovui tenka atsakomybė už atliktų darbų trūkumus jų garantiniu laikotarpiu, taip pat atsakomybė už statinio sugriuvimą ir tuo padarytą žalą³⁹. Svarbu paminėti, kad rangovas, kaip

³⁷ MITKUS, S. *Statybos teisė*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2002, p. 145.

³⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-22626, 6.681- 6.699 straipsniai.

³⁹ Statinio sugriuvimo atveju vertinama, ar objektas sugriuvo dėl projektavimo, konstrukcijų ar statybos darbų defektų ar kitų priežasčių. Nesant galimybių nustatyti tikslios statinio sugriuvimo priežasties, rangovas, projektuotojas, statinio projekto ekspertizės rangovas ir statybos techninis prižiūrėtojas už objekto sugriuvimą

profesionalus savo srities verslininkas, atsako be kaltės, jeigu neįrodo, kad prievolės neįvykdė ar ją įvykdė netinkamai dėl nenugalimos jėgos (*force majeure*)⁴⁰.

Tam, kad rangovas galėtų būti laikomas atsakingu už darbus, atliktus pagal statybos rangos sutartį (ir šių darbų kokybę), būtinos dvi sąlygos: šalis turi sieti statybos rangos teisiniai santykiai ir subjektas turi būti pripažįstamas rangovu Statybos įstatymo 18 straipsnio prasme (t. y. turi turėti specialųjį teisumą – teisę užsiimti statybų veikla).

1.2.4. Statinio statybos techninis prižiūrėtojas

Statinio statybos techninis prižiūrėtojas yra statytojo samdomas subjektas, kurio tikslas – kontroliuoti ar statinio statybos metu yra laikomasi statinio projekto, statybos rangos sutarties, Statybos įstatymo bei kitų teisės aktų reikalavimų. Statinio techninę priežiūrą atlieka atestuotas techninis prižiūrėtojas⁴¹.

Statybos techninis prižiūrėtojas patvirtina, kad darbo projektas atitinka techninio projekto sprendinius (specifikacijas), jog buvo atlikta projekto ekspertizė (jeigu ji yra reikalinga)⁴². Statybos techninis prižiūrėtojas privalo užtikrinti, kad statinio statyba būtų vykdoma tinkamai ir kokybiškai, dėl to techniniam prižiūrėtojui pavesta kontroliuoti ne tik statybos darbų eigą, bet ir statybos metu naudojamų statybos produktų bei įrenginių kokybę⁴³.

Kaip ir statinio projektuotojas ar rangovas, taip ir statybos techninis prižiūrėtojas gali būti laikomas atsakingu už statinio defektus, nustatytus per garantinį terminą, taip pat už statinio sugriuvimą⁴⁴.

Vertinant pateiktus subjektų aprašymus, matoma, jog esama trijų pagrindinių subjektų, kuriems gali būti taikoma atsakomybė už darbų trūkumus. Be to, praktikoje pasitaiko situacijų, kai dėl nurodytų defektų atsakingu gali būti laikomas ir statytojas (užsakovas)⁴⁵. Problemų nekyla, jei iš konkrečios situacijos aplinkybių yra akivaizdu dėl kurio subjekto veiksmų atsirado žala (defektai), tačiau priešinga situacija susiklosto tuomet, kai už statinio defektus atsakomybė gali būti pritaikyta dviem ar daugiau subjektų ir nėra galimybių

atsako solidariai. Rangovas gali būti atleistas nuo atsakomybės, jeigu įrodo, kad objektas sugriuvo dėl užsakovo parinktų kitų asmenų kaltės arba dėl paties užsakovo veiksmų.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-22626, 6.256 straipsnio 4 dalis.

⁴¹ MITKUS, S. *Statybos teisė*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2002, p. 147.

⁴² Statybos techninis reglamentas „STR 1.04.04:2017. Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“, 57 straipsnis.

⁴³ VIRŠILAS, V. *Kam reikalingas Statybos Techninis Prižiūrėtojas?* [interaktyvus], 2016. [žiūrėta 2020-01-29] <<https://www.statybosteise.lt/kam-reikalingas-statybos-techninis-priziuretojas>>.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-22626, 6.696 straipsnio 1 dalis ir 6.697 straipsnio 3 dalis.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. rugsėjo 14 d. nutartis civilinėje byloje L. K. v. L. Š., Nr. 3K-3-389-915/2016.

tiksliai nustatyti, kurio statybos dalyvio veikimas ar neveikimas padarė įtakos defektų atsiradimui.

Atsižvelgiant į tai, kad šio darbo tikslas yra išnagrinėti tik statybos rangos sutarties vykdymo ypatumus, minėtų subjektų atsakomybės klausimas toliau atskirai analizuojamas nebus. Nepaisant to, laikytina, jog tolimesnei magistro darbe aptariamų problemų analizei yra reikšminga tinkamai suvokti statybos teisinių santykių subjektų statusą statybos procese, kuris yra trumpai aptartas aukščiau.

1.3. Statybos rangos sutarties kvalifikavimas ir atskyrimas nuo panašių sutarčių

1.3.1. Kvalifikavimo ypatumai

Statybos rangos sutartis – pagrindinis teisinis dokumentas, kuriuo šalys vadovaujasi ne tik visą sutarties laiką, bet ir pasibaigus sutarties vykdymui. Šiame dokumente nustatomas sutarties objektas, šalių tarpusavio santykiai, darbų kokybės reikalavimai, atsiskaitymo tvarka ir kitos būtinosios sąlygos⁴⁶. Praktikoje neretai pasitaiko atvejų, kai sutarties vykdymas pasunkėja ar tampa neįmanomas būtent dėl netinkamo sutarties teisinių santykių, sutarties tikslų ir jiems pasiekti reikiamų priemonių kvalifikavimo. Pavyzdžiui, sutartyje numačius priemones, kuriomis galima nesunkiai įgyvendinti projektavimo rangos tikslus, konkrečiam statybos rangos tikslui pasiekti šios priemonės gali būti netinkamos, dėl ko pasiekti norimą rezultatą tampa sudėtinga.

Sutarties kvalifikavimo problema nėra lengvai išsprendžiama - tam reikia ne vien koncentruotos teisinės doktrinos, bet ir vientisos teismų praktikos, kuriai šiuo metu nėra skiriama pakankamai dėmesio. Visgi, tam, kad būtų sumažinta tikimybė susidurti su sutarties vykdymo sunkumais ateityje, yra reikalinga trumpai aptarti sutarties kvalifikavimo ypatumus.

Kvalifikuojant statybos rangos sutartį, kaip ir bet kokią kitą sutarčių rūšį, yra atsižvelgiama ne tik į sutarties objektą (dalyką) ar sutartį sudarančius subjektus, bet ir į patį sutarties turinį, t. y. į sutarties sąlygų visumą⁴⁷.

Pagal CK 6.196 straipsnį, sutarties sąlygos gali būti aiškiai nurodytos arba numanomos. Vadovaujantis CK 6.195 straipsniu, numanomos sutarties sąlygos yra skirtos užpildyti sutarties spragas, jei šalys, sudarydamos sutartį ir nustatydamos standartines sutarties sąlygas, neaptarė tam tikrų vienos ar kelių reikiamų sąlygų. Tuo tarpu pagal CK 6.185 straipsnį, standartinėmis laikomos sąlygos, kurias bendram nevienkartiniam

⁴⁶ NEKRAŠAITĖ, G. *Rangovo atsakomybė už darbų trūkumus pagal statybos rangos sutartį*: Magistro darbas. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010, p. 9-10.

⁴⁷ MITKUS, S. *Statybos rangos sutartis: teorija ir praktika*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 67.

naudojimui iš anksto parengia viena šalis nederindama jų su kita šalimi ir kurios be derybų su kita šalimi taikomos sudaromose sutartyse. Šios sąlygos tampa privalomomis kitai sutarties šaliai tik tuo atveju, jeigu kita sutarties šalis turėjo galimybę tinkamai susipažinti su standartinėmis sutarties sąlygomis⁴⁸. Esant standartinių sąlygų kolizijai su nestandartinėmis sutarties sąlygomis, pirmumas teikiamas individualiai šalių aptartoms sąlygoms⁴⁹.

Be CK nurodytų standartinių sąlygų, statybos rangos sutartyse neretai yra taikoma standartinių sutarties sąlygų atmaina – FIDIC standartinės sutarčių sąlygos, įtvirtintos trijose pagrindinėse knygose – Raudonojoje⁵⁰, Geltonoje⁵¹ bei Sidabrinėje⁵². FIDIC pateikia statybos rangos sutarčių sąlygas, atitinkančias tarptautinius standartus, dėl to šalys, pasirinkdamos bet kurios FIDIC knygos nuostatų taikymą, gali būti tikros, jog statybos rangos sutartis atitiks profesionalumo standartus, bus nedviprasmiška ir aiškiai atspindės būtent statybos rangos sutarties esmę. Visgi, FIDIC sutartys verslo subjektų prioritetu tampa retai - praktikoje matyti, jog FIDIC sutartys dažniausiai yra sudaromos stambiuose sandoriuose – t. y. ten, kur egzistuoja tarptautinis sutarties elementas ar ten, kur reikia konkretaus, profesionalaus ir kokybiško sutarties formato, pavyzdžiui – susitarimuose, finansuojamuose iš Europos Sąjungos lėšų⁵³.

Sudarydami statybos rangos sutartis, subjektai, siekdami išvengti papildomo pasirengimo sutarties sudarymui, dažniausiai pasirenka taikyti populiariausias Lietuvos įstatymuose numatytas standartines sutarčių sąlygas, o toms aplinkybėms, kurių neapėžia standartinės sąlygos, sukurti individualias sąlygas. Būtent dėl to susiduriama su pagrindine statybos rangos sutarties kvalifikavimo problema – šalims derinant individualias sutarties sąlygas, tikėtina, kad susiklostys situacija, kai sutarties sąlygos bus neteisingai išreikštos ir nenusakančios realių sutarties šalių ketinimų, atitinkamai – neatitinkančios statybos rangos sutarties turinio ar netinkamai apibūdinančios sutarties objektą. Taigi, statybos rangos sutartis galimai bus kvalifikuota netinkamai.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-22626, 6.185 straipsnio 2 dalis.

⁴⁹ *Ibid*, 6.187 straipsnis.

⁵⁰ Praktikoje dažniausiai naudojama knyga, kurioje įtvirtintos statybos darbų sutarties sąlygos. Plačiau skaityti: FIDIC Conditions of Contract for CONSTRUCTION for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC).

⁵¹ Rangovo projektuojamų statybos ir inžinerinių darbų, elektros ir mechanikos įrenginių projektavimo ir statybos bei įrangos sutarties sąlygos. Plačiau skaityti: FIDIC Conditions of Contract for PLANT and design-build for electrical and mechanical plant, and for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC).

⁵² Lietuvoje rečiau taikomas modelis, pagal kurį Rangovas prisiima didžiąją dalį statybos proceso rizikos, atsakomybę už projektą, netgi tam tikras klaidas užsakovo reikalavimuose, projektavimą, tiekimą ir statybą „iki rakto“. Plačiau skaityti: FIDIC Conditions of Contract for EPN/Turnkey Projects. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC).

⁵³ NEKRAŠAITĖ, G. *Rangovo atsakomybė už darbų trūkumus pagal statybos rangos sutartį*: Magistro darbas. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010, p. 12-13.

Verta paminėti, kad su statybos rangos sutarties kvalifikavimu yra glaudžiai susijusi ir kita problema – šios sutarties atskyrimas nuo panašių sutarčių. Atsižvelgiant į sutarčių specifiką bei turinį, didžiausia tikimybė, jog statybos rangos sutartis bus supainiota su vartojimo rangos ar kita rangos sutartimi, todėl yra aktualu aptarti statybos rangos sutarties kvalifikavimo problematiką kitų rangos sutarčių kontekste.

1.3.2. Statybos rangos sutarčių atskyrimo nuo kitų rangos sutarčių problemos

Tiek pagal statybos rangos sutartį, tiek ir pagal kitas rangos sutarties rūšis, egzistuoja rangovo prievolė pasiekti tam tikrą rezultatą ir jį perduoti užsakovui⁵⁴. Dėl to dažnai kyla sunkumų atskiriant rangos (kuriai taikomos CK XXXIII skyriaus Pirmojo skirsnio Bendrosios nuostatos normos) ir statybos rangos sutartis. Skirtumas tarp statybos rangos sutarties ir rangos sutarties yra akivaizdus – bendrosios rangos ir statybos rangos sutartims yra nustatyti skirtingi garantijų terminai, nevienoda darbų perdavimo ir priėmimo tvarka, rizikos tarp šalių pasiskirstymas, papildomų darbų reglamentavimas, skirtinga šalių bendradarbiavimo pareigos apimtis (statybos rangos atveju bendradarbiavimo pareigai yra suteikiama daug daugiau dėmesio, ši pareiga yra akcentuojama labiau nei kitų rangos sutarčių atvejais)⁵⁵.

Rangos sutartis ir statybos rangos sutartis yra išskiriamos pagal sutarties dalyką. Kaip minėta, statybos rangos sutarties dalykas yra statinio statyba ir rekonstrukcija, taip pat montavimo, paleidimo ir kitokie darbai⁵⁶. Iš esmės, vertinant, ar sutartyje nurodyti darbai priskirtini statybos rangos ar bendrosios rangos darbams, reikia įvertinti aukščiau aptartus CK ir Statybos įstatyme pateikiamus statybos darbų išaiškinimus⁵⁷, iš kurių kyla esminė atskyrimo problema - statinio remonto (kapitalinio ir einamojo) ir griovimo, statinio statybos ir rekonstrukcijos darbams taikomos nuostatos.

Sisteminė CK ir Statybos įstatymo nuostatų analizė leidžia daryti išvadą, kad statybos darbų priskyrimas rangos arba statybos rangos institutui priklauso nuo darbų sudėtingumo – sudėtingesniems darbams yra taikomos statybos rangos sutarties normos, o dėl paprastesnių darbų priskyrimo konkrečiam institutui šalys gali susitarti.

Kalbant apie statinio kapitalinį remontą, paminėtina CK 6.681 straipsnio 2 dalis⁵⁸ – ši nuostata leidžia daryti pagrįstą išvadą, kad kapitalinio remonto darbams *a priori* taikomos statybos rangos sutartį reglamentuojančios teisės normos, tačiau šalys bendru

⁵⁴ MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 71.

⁵⁵ MITKUS, S., CIBULSKIENĖ, R. *Statybos rangos sutartis: kvalifikavimo problemos*. Vilnius: Teisė, 2009, p. 38.

⁵⁶ Daugiau skaityti šio darbo 1.1.2 dalyje.

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ CK 6.681 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad statybos rangą reglamentuojančios teisės normos taikomos ir pastatų ar įrenginių kapitalinio remonto darbams, jeigu sutartis nenustato ko kita.

sutarimu gali nuspręsti taikyti ar ne statybos rangos sutartį reglamentuojančias teisės normas. Kadangi, kaip įtvirtinta Statybos įstatyme⁵⁹, statinio einamasis remontas yra dar paprastesnė statybos veikla nei kapitalinis remontas, tokio remonto darbams atlikti statybos rangos sutarties nuostatos netaikomos.

Griovimo darbai dažnai yra sudėtingesni negu kitos statybos rūšys⁶⁰. Turint omenyje tai, kad statybos darbų priskyrimas statybos rangos sutarčiai yra nustatomas atsižvelgiant į statybos darbų sudėtingumą, darytina išvada, kad sutartys dėl griovimo darbų turėtų būti kvalifikuojamos kaip statybos rangos sutartys⁶¹.

Apibendrinus aukščiau aptartą, darytina išvada, kad teisiniai santykiai atliekant naujo statinio statybą, rekonstravimą ir griovimą, turėtų būti kvalifikuojami kaip statybos rangos santykiai. Atliekant kapitalinį remontą taikytinas nuostatas gali pasirinkti sutarties šalys, o statinio paprastojo remonto atveju šalių santykiai kvalifikuotini kaip rangos santykiai, kuriuos reglamentuoja tik bendrosios rangos nuostatos.

Vis dėlto, teismų praktikoje pasitaiko situacijų, kuomet teisinis santykis tarp šalių yra kvalifikuojamas priešingai nei numatyta įstatyme. Pavyzdžiui, LAT, vadovaudamasis CK 6.681 straipsnio 1 dalimi, šalių teisinius santykius dėl apdailos darbų atlikimo yra kvalifikavęs kaip statybos rangos sutartį⁶². Tokia pozicija buvo grindžiama tuo, kad statybos ranga – tai sutartis, kuria rangovas įsipareigoja per sutartyje nustatytą terminą pastatyti pagal užsakovo užduotį statinį arba atlikti kitus statybos darbus. Teismas neatsižvelgė, kad apdailos darbai yra priskirtini prie einamojo remonto darbų⁶³, o tai nėra statybos rangos sutarties dalykas. Teisiniams santykiams, susiklosčiusiems dėl apdailos darbų atlikimo, neturėtų būti taikomos statybos rangos sutarties nuostatos.

Taigi, siekiant tinkamai kvalifikuoti tarp šalių susiklosčiusius santykius ir atskirti statybos rangos sutartį nuo bendrosios rangos sutarties, reikia sistemiškai vertinti CK numatytus bendruosius principus ir jų išimtis, taip pat Statybos įstatyme pateikiamus išaiškinimus. Tik atidžiai įvertinus sutarties sąlygas ir tinkamai kvalifikavus sutarties pobūdį, galima tikėtis sklandaus sutarties vykdymo ateityje.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios. 1996, Nr. 32-788, 2 straipsnio 53 dalis ir 58 dalis.

⁶⁰ *Ibid*, 2 straipsnio 51 dalis.

⁶¹ MITKUS, S. *Statybos rangos sutartis: teorija ir praktika*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 44.

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Polikopija“ v. „Era“, Nr. 3K-3-530/2007.

⁶³ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios. 1996, Nr. 32-7882 straipsnio 21 dalis.

1.3.3. Statybos rangos sutarčių atribojimas nuo vartojimo rangos sutarčių

Esminis statybos rangos ir vartojimo rangos skirtumas yra tas, kad vartojimo rangos sutarties institutas yra taikomas, kai darbai atliekami fizinio asmens (vartotojo) asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su jo verslu ar profesija, tenkinti⁶⁴. Tuo tarpu statybos ranga yra susijusi su pelno siekimu ar kitais ekonominiais ir finansiniais tikslais.

Poreikis atskirti statybos rangą nuo vartojimo rangos atsiranda dėl to, kad skiriasi šių dviejų institutų dalyvių teisių gynbos būdai. Vartojimo rangos teisiniuose santykiuose užsakovui (vartotojui) yra suteikiama didesnė teisių apsauga⁶⁵: vartojimo rangos teisiniuose santykiuose užsakovas turi išskirtinę teisę reikalauti nekokybišką daiktą pakeisti kokybišku arba grąžinti sumokėtą kainą ir sutarties atsisakyti.

Vertinant statybos rangos santykį su vartojimo ranga, laikytina, kad CK 6.681 straipsnio 4 dalis, numatanti, jog vartojimo rangos santykiams yra taikomos vartojimo rangos sutarties taisyklės, yra specialioji norma CK 6.681 straipsnio 1 dalies atžvilgiu. Vadovaujantis sisteminio teisės aiškinimo taisykle, esant bendrosios ir specialiosios normos kolizijai, pirmenybė teikiama specialiajai normai, šiuo atveju – vartojimo rangai. Svarbu paminėti, kad bendroji teisės norma bus taikoma tiems atvejams, kurių nereguliuoja specialioji teisės norma, kadangi bendrosios teisės normos galiojimas yra sustabdomas tik iš dalies⁶⁶. Todėl bendroji norma turėtų būti aiškinama plečiamai – statybos rangos sutarties nuostatos tam tikrais atvejais gali būti taikomos ir tada, kai rangos būdu stato vartotojas⁶⁷. Apibendrinant, siekiant užtikrinti vartotojo, kaip silpnesnės šalies, teises ir interesus, vartotojo statybos teisinius santykius reguliuoja specialiosios vartojimo rangos sutarties nuostatos. Visgi, tiems klausimams, kurių vartojimo rangos sutarties nuostatos neapima, gali būti taikomos statybos rangos sutarties nuostatos.

LAT praktikai yra būdinga tendencija statybos rangos sutartis, sudarytas fizinio asmens (vartotojo), kvalifikuoti kaip vartojimo rangos sutartis nepripažįstant jų sąveikos⁶⁸. Todėl, šalims sudarant sutartį svarbu tinkamai nusistatyti sutarties turinį, objektą bei tikslus, pasirinkti sutarčiai taikytiną teisę bei aiškiai atskirti, kokio pobūdžio sutartis yra sudaroma.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74 2262, 6.681 straipsnio 4 dalis.

⁶⁵ MITKUS, S. *Statybos rangos sutartis: teorija ir praktika*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 62.

⁶⁶ MITKUS, S., CIBULSKIENĖ, R. *Statybos rangos sutartis: kvalifikavimo problemos*. Vilnius: Teisė, 2009, p. 47.

⁶⁷ LIEKYTĖ, Ž. *Pažodinio, plečiamojo ir siauriamojo teisės aiškinimo teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Teisė. 2001, t. 40, p. 113.

⁶⁸ Pavyzdžiui, žr.: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje S.J v. G.A, Nr. 3K-3- 207/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Damava“ v. R.E.C, Nr. 3K-3-66/2007.

II. RIZIKOS, SUSIJUSIOS SU STATYBOS RANGOS SUTARTIES VYKDYMU

Šiuolaikiniame pasaulyje verslas iš esmės yra neįmanomas be rizikos – vieni asmenys investuoja į kitų verslą rizikuodami prarasti dideles sumas investuotų pinigų; kiti – sudaro sutartis, vykdo darbus ir atlieka jiems pavestas pareigas nežinodami, ar pavyks tinkamai įgyvendinti paskirtas užduotis. Visuomenė yra skatinama rizikuoti tam, kad skirtingi verslo sektoriai tobulėtų, atrastų naujus verslo modelius, sukurtų problemų sprendinius ir teiktų didesnę našumą bei naudą vartotojams. Ne išimtis ir statybų sektorius – jis yra viena didžiausių investicijų pritraukimo sričių, sudaranti daugiau kaip pusę visų materialinių investicijų daugelyje pasaulio valstybių, tarp jų ir Lietuvoje⁶⁹. Statybų sektorius sudaro vieną reikšmingiausių valstybės ekonominių faktorių, bet tuo pačiu patenka ir į rizikingiausių verslo modelių grupę. Statybos industrija yra ypatingai priklausoma nuo verslo, ekonomikos ir kitų sričių (pvz.: prekių tiekimo, oro sąlygų), todėl egzistuoja nuolatinė rizika, kad sutrikus bent vienam iš įtaką darančių veiksnių, statybos darbų nebus galimybės vykdyti.

2.1. Pagrindinės statybos rangos sutarties rizikos, susijusios su statybos projektu

Projekto samprata literatūroje bei doktrinoje yra vertinama įvairiai. Kai kurių autorių nuomone⁷⁰, kiekvienas projektas turi būti vertinamas kompleksiskai, atsižvelgiant į visuomeninio gyvenimo ir veiklos sritis – projektas gali būti skirtas gyvenamojo namo statybai ar rekonstrukcijai, naujų technologijų įdiegimui ar net mokslinių darbų programai nustatyti. Statybos projektai skiriasi nuo kitų praktikoje pasitaikančių projektų – statybos projekto rezultatas (statinys) nėra įvardijamas kaip produktas, be to, šis projektas turi numatytą pradžią ir pabaigą, t. y. jo trukmė yra ribota. Iš esmės, statybos projektas yra procesų visuma, reikalinga nustatytam tikslui pasiekti – naujam statiniui pastatyti, esamam statiniui rekonstruoti, statinius remontuoti, nugriauti⁷¹. Pagrindinis statybos projekto tikslas – kuo mažesniais ištekliais ir per tam tikrą nustatytą laiką pasiekti projekte numatytą rezultatą – pastatyti, rekonstruoti, renovuoti ar nugriauti statinį. Šį tikslą tinkamai atvaizduoja pateikiamas paveikslas:

⁶⁹ *Rizikos vertinimo ir valdymo statybose trūkumai*. Vilnius: Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2006.

⁷⁰ RUTKAUSKAS, A.V.; TAMOŠIŪNAITĖ, R. *Verslo projektavimas*. Vilnius: Technika, 2002, p. 239.

⁷¹ BANAITIENĖ, N.; BANAITIS, A. *Statybos projektų valdymo pagrindai*. Vilnius: Technika, 2007, p. 199.

1 paveikslas. Pagrindinis statybos projekto tikslas⁷²

Dėl aptartos statybos projekto specifikos (spaudžiančių terminų, kuo mažesnių išteklių ir kuo aukštesnės kokybės reikalavimų), praktikoje, vykdant statybos rangos sutartį ir siekiant įgyvendinti statybos projekte užsibrėžtus tikslus, verslininkai susiduria su gausybe problemų, trukdančių tinkamai įgyvendinti projekte keliamus reikalavimus.

Lietuvos teisinėje literatūroje ir teismų praktikoje yra plačiai analizuojama statybos projekto reikšmė⁷³, tačiau nei teisės aktuose, nei doktrinoje ar teismų praktikoje nėra skiriama dėmesio dviem itin reikšmingiems sutarties vykdymo institutams: projekto finansavimui ir projekto įgyvendinimo sėkmei. Tiek projekto finansavimas, tiek sėkmingas jo įgyvendinimas yra neabejotinai svarbūs ir turintys didelę įtaką statybos rangos sutarties vykdymo teisinėms pasekmėms. Autorė laikosi pozicijos, jog nesant tinkamos nurodytų institutų teisinės analizės, egzistuoja poreikis šiuos institutus aptarti išsamiau.

2.1.1. Finansavimo trūkumai

Statybos projekto įgyvendinimo finansavimas neabejotinai yra vienas kertinių rodiklių sėkmingam statybos procesui užtikrinti, be kurio statybos apskritai negalėtų egzistuoti. Nepaisant to, teisės aktuose nėra įtvirtinta tiesioginio statybos projekto finansavimo instituto reguliavimo, o teismų praktikoje šis klausimas taip pat nėra plačiai analizuojamas. Statybos projekto finansavimo trūkumai daro neigiamą įtaką statybos rangos sutarties vykdymui, o finansavimo trūkumų klausimas nėra teisiškai sureguliuotas. Todėl šiame darbe bus aptariama, kokio masto ir pobūdžio padariniai gali kilti statybos rangos sutarties šalims, esant statybos projekto finansavimo trūkumams.

Pagrindiniai statybų finansuotojai Lietuvoje yra trys didžiausi šalyje veikiantys komerciniai bankai - SEB, „Swedbank“ ir „Luminor“⁷⁴. Lietuvos banko vertinimu⁷⁵,

⁷² BANAITIENĖ, N.; BANAITIS, A. *Statybos projektų valdymo pagrindai*. Vilnius: Technika, 2007, p. 199.

⁷³ Pavyzdžiui, statybos projekto sudarymui, tyrimui bei pritaikymui yra sukurtas specialus statybos techninis reglamentas STR 1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“. TAR, Nr. 26687, 2016.

⁷⁴ „Statybos ir NT sektoriaus apžvalga 2019“. Verslo žinios [interaktyvus] 2020. [žiūrėta 2020-01-27] <<https://apzvalgos.vz.lt/2019/nt-ir-statyba/>>.

⁷⁵ *Ibid.*

sugriežtėjusios paskolų teikimo sąlygos suponuoja konservatyvų minėtų bankų požiūrį į statybų sektoriaus finansavimą, o tai patvirtina faktas, jog suteikiamo finansavimo dydis pastaraisiais metais ženkliai sumažėjo. Bankai atidžiau suteikia paskolas (finansavimą) statytojams, kadangi vis dažniau pasitaiko neįgyvendinamų statybos projektų, taip pat padaugėjo ir statybos įmonių bankroto atvejų.

Be komercinių bankų, finansavimą statybos projektams neretai suteikia ir alternatyvūs finansuotojai – dažniausiai tai būna juridiniai asmenys, užsiimantys kitų juridinių asmenų finansavimu, taip pat įvairūs fondų valdytojai ar specialios finansavimo agentūros. Nors minėtos institucijos į statybos projekto finansavimą žiūri atlaidžiau nei komerciniai bankai, daugėja atvejų, kai dėl rizikingo projekto pobūdžio (didelės apimties, naujų statybos technologijų ar itin didelės projekto vertės) yra atsisakoma suteikti finansavimą visiškai ar iš dalies. Taigi, bankai ir kitos finansavimo institucijos nėra linkusios rizikuoti, todėl statytojai yra verčiami prisiimti riziką sau – finansuotojų suteikiamo finansavimo dydžiui kasmet mažėjant, statytojams tenka rizikuoti ir projektus įgyvendinti su finansavimo trūkumais arba ieškoti papildomų finansavimo šaltinių. Statytojui nesurinkus pakankamo finansavimo prieš pradedant statybos rangos sutarties vykdymo darbus, rasti papildomų finansavimo šaltinių darbų vykdymo eigoje pasidaro bene neįmanoma. Tad rizikuoti pasirinkusiems verslininkams būtent dėl darbų eigoje pasireiškiančio finansavimo trūkumo dažnu atveju tenka sustabdyti statybas ar apskritai jas nutraukti.

Statybos finansavimo trūkumų problema praktikoje pasireiškia ne tik dėl griežto finansuojančių institucijų požiūrio į finansavimą ar baimės suteikti paskolą statybai, bet ir dėl menko šalių informuotumo apie tinkamo finansavimo svarbą. Kaip minėta, teisės aktuose ir doktrinoje nėra skiriama pakankamai dėmesio statybos finansavimo reikšmei pabrėžti, o finansavimo trūkumų problema apskritai nėra plačiai analizuojama.

Autorės nuomone, statybos finansavimo trūkumų įtaką sutarties vykdymui galima netiesiogiai atskleisti pasitelkiant CK bei Statybos įstatymo nuostatų analizę. Statybos įstatymo 14 straipsnis ir CK 6.681 straipsnio 1 dalis numato užsakovo pareigą sudaryti tinkamas sąlygas rangovui statybos darbams atlikti, o CK 6.687 straipsnyje yra nustatyta užsakovo pareiga apmokėti už atliktus statybos rangos darbus sutartyje nustatyta tvarka ir terminais. Be to, CK 6.693 straipsnis, reglamentuojantis statybos objekto konservavimo teises pasekmes, įtvirtina užsakovo pareigą sumokėti rangovui už visus iki konservavimo atliktus darbus. Išanalizavus šias teisės normas, galima teigti, kad užsakovas visais atvejais (net ir tada, kai visi darbai nėra baigiami vykdyti) privalo priimti iš rangovo faktiškai atliktus darbus ir už juos sumokėti. Visgi, dėl nepakankamo finansavimo, visų pirma, užsakovas dažniausiai neturi galimybių atsiskaityti su rangovu, o pastarasis, atitinkamai,

lieka skoloje subrangovui ar tiekėjams. Užsakovas pažeidžia ne tik įstatyme numatytą atsiskaitymo pareigą, bet ir sutartinius įsipareigojimus rangovui, dėl ko jam gali kilti papildoma civilinė atsakomybė pagal CK 6.205 straipsnį (sutarties nevykdymas ar netinkamas vykdymas).

Tuo tarpu sisteminė Statybos įstatymo 18 straipsnio ir CK 6.681 straipsnio 1 dalies analizė leidžia spręsti, kad pagrindinė rangovo pareiga vykdant statybos rangos sutartį – užtikrinti tinkamą ir savalaikį sutarties įvykdymą. Analizuojamos rizikos kontekste, rangovas, tikėtina, statybos rangos sutartyje numatytų darbų visa apimtimi neįvykdys. Dėl finansavimo trūkumo rangovas nebus suinteresuotas tolimesnių darbų vykdymu ir, atitinkamai, dėl užsakovo įvykdyto sutarties pažeidimo rangovas gali patirti neturtinę žalą bei nuostolius. Rangovui bus ne tik neatsiskaityta už atliktus darbus ir neatlyginta už įsigytas statybines medžiagas⁷⁶, bet gali suprastėti ir rangovo reputacija – nesėkmingai užsibaigus statybai, rangovas tarp kitų statybos įmonių gali būti laikomas nesugebėjusiu suvaldyti statybos proceso ir užbaigti vykdyti statybos projekto iki galo, dėl ko gali ženkliai sumažėti rangovo patikimumas ir trečiųjų asmenų akimis. Svarbu paminėti, kad dažnu atveju aplinkybė, jog užsakovo gautas finansavimas statybos objektui yra per mažas, rangovui paaiškėja tik pradėjus vykdyti statybos rangos sutartį⁷⁷, todėl apsisaugoti iš anksto galimybių jam faktiškai nėra.

Tinkamiausiu pavyzdžiu pavaizduoti, kokias realias pasekmes sukuria statybos rangos sutarties vykdymo rizikos, kylančios dėl statybos projekto finansavimo trūkumų Lietuvoje, galima laikyti vieną žinomiausių ir daugiausiai valstybės bei visuomenės dėmesio sulaukusių projektų – Nacionalinį stadioną. Nacionalinio stadiono statyba buvo pradėta dar 1987 metais⁷⁸, tačiau būtent dėl nuolatinio projektui skiriamo finansavimo trūkumo, Nacionalinio stadiono projektas buvo ne kartą keistas, o jo įgyvendinimas vis dar yra pradinėje stadijoje. Nuo 1987 metų, Nacionalinio stadiono statyba buvo nesėkmingai atnaujinta net du kartus, o statybos užkonservuotos bei sustabdytos iš viso tris kartus – vieną kartą 1987 metais ir du kartus 2008 metais⁷⁹.

Nacionalinio stadiono situacija, susiklosčiusi per kiek daugiau nei 30 metų, itin aiškiai atvaizduoja ne tik problemos mastą, bet ir pagrindines rizikas bei teises problemas,

⁷⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262, 6.686 straipsnis - Statybą aprūpinti medžiagomis, įrengimais, detalėmis ir kitokiomis konstrukcijomis privalo rangovas, jeigu statybos rangos sutartis nenustato, kad tą daryti yra užsakovo pareiga.

⁷⁷ Ši problema susiklostė todėl, kad teisės aktai neįtvirtina užsakovo pareigos pateikti pakankamo finansavimo užtikrinimą; be to, apie finansavimo pakankamumą šalys objektyviai gali nuspręsti tik faktiškai vykdant darbus.

⁷⁸ WIKIPEDIJA. *Nacionalinis stadionas (Vilnius)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020-02-03] <[https://lt.wikipedia.org/wiki/Nacionalinis_stadionas_\(Vilnius\)](https://lt.wikipedia.org/wiki/Nacionalinis_stadionas_(Vilnius))>.

⁷⁹ SAMKUS, M. *Nacionalinio stadiono statybų istorija. Svarbiausių datų apžvalga* [interaktyvus], 2018. [žiūrėta 2020-02-03] <<https://madeinvilnius.lt/verslas/statybos-vilniuje/nacionalinio-stadiono-statybu-istorija-svarbiausiu-datu-apzvalga/>>.

egzistuojančias statybos projekto finansavimo srityje. Galima daryti išvadą, kad finansavimo trūkumai nulemia statybos rangos sutarties pažeidimus, kurių pasekmės nėra reguliuojamos teisės aktu. Aktualiausia problema, kylanti sustabdžius statybos darbus dėl finansavimo trūkumo – ar užsakovas turi pareigą priimti rangovo atliktus darbus ir už juos atsiskaityti? Minėtos CK ir Statybos įstatymo nuostatos įtvirtina bendrąją užsakovo pareigą atsiskaityti už rangovo atliktus darbus, tačiau nei viename iš įstatymų nėra aptarti atsiskaitymo ypatumai esant darbų sustabdymui dėl finansavimo trūkumų. Nesant tinkamo teisinio reguliavimo, sutarties šalims ne tik, kad nėra sukuriamos galimybės iš anksto apsisaugoti nuo nagrinėjamos rizikos, bet ir nepateikiamas sprendimas kaip teisiškai suvaldyti susiklosčiusią situaciją. Galima teigti, kad teisinės analizės stoka finansavimo trūkumų problematikai yra reikšminga spraga, nulemianti teisinių padarinių tinkamo valdymo sunkumus. Sutarties šalims bet kokius nesutarimus, kylančius nagrinėjamų aplinkybių kontekste, yra išimtinai paliekama spręsti laisva valia⁸⁰, o tai neretu atveju atneša daugiau žalos nei naudos.

Išeitį statybos projekto finansavimo problemai, nors ir netiesiogiai, pateikia naujai kuriamas statybos modelis – rizika pagrįsti projektai (angl., *risk-based*)⁸¹. Rizika pagrįstų projektų modelis yra statybos priežiūros sistema, sparčiai populiarėjanti visame pasaulyje. Tokio statybos modelio pagrindinis akcentas yra statybos resursų paskirstymo sistema, kuomet pagrindiniai valstybės resursai yra nukreipiami ten, kur jų labiausiai reikia, orientuojantis į visuomenės ir aplinkos saugumą bei neapsunkinant statybos proceso kitiems jo dalyviams. Šio modelio teikiama nauda statybos projekto finansavimo rizikų valdymui yra neabejotina – pritaikius aptariamam modeliui keliamus reikalavimus, finansinius resursus statybai galima būtų skirstyti siekiant užtikrinti ne tik visuomenės ar aplinkos apsaugą, bet ir paties statybos projekto įgyvendinimo sėkmę. Pavyzdžiui, valstybės finansinius resursus, suteikiamus statybos projektams, būtų galima paskirstyti efektyviau, jei projekto finansavimas būtų užtikrinamas įvertinus statybos projekte keliamų reikalavimų sudėtingumą, siekiamo sukurti rezultato autentiškumą, projekto dydį bei svarbą visuomenei. Pagrįstai suteikiant didesnę finansavimą statybos projektams, kuriais yra įgyvendinamos naujos technologijos, statomi sudėtingi statiniai ar projektams, reikalaujantiems didesnio finansavimo dėl jų sudėtingumo, būtų sumažinta projekto finansavimo trūkumo rizika. Tam, kad būtų galima tinkamai įvertinti statybos projektus, reikalaujančius didesnio finansavimo institucijų dėmesio, reikia atlikti du pagrindinius veiksmus: (i) atlikti išsamų rizikos vertinimą; (ii) tinkamai parinkti finansavimo institucijas⁸².

⁸⁰ Vadovaujantis CK 6.156 straipsnyje įtvirtintu sutarties laisvės principu.

⁸¹ *Rizikos vertinimo ir valdymo statybose trūkumai*. Vilnius: Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2006, p. 2.

⁸² *Ibid*, p. 3.

Autorės įsitikinimu, galimų rizikų išankstinis aptarimas bei atsargus tinkamų finansuotojų parinkimas neabejotinai sumažintų bent dalį su statybos projekto finansavimo rizika susijusių problemų. Be to, papildžius teisės aktus specialiomis normomis, sukurtomis pasitelkiant aptartą riziką pagrįstų projektų modelį, finansavimo trūkumų rizika būtų iš anksto nuspėjama ir lengviau kontroliuojama. Pavyzdžiui, CK įtvirtinus specialias normas, numatančias sutarties šalių atsakomybės nagrinėjamame kontekste ribas, sutarties šalims būtų apribota sutarties normų interpretacijos laisvė ir tokiu būdu praktikoje mažėtų ginčų dėl atsakomybės paskirstymo skaičius.

2.1.2. Projekto įgyvendinimo (ne)sėkmė

Aukščiau aptarta statybos projekto finansavimo rizika gali būti išvengiama, jei iš anksto imamasi reikiamų priemonių. Tačiau egzistuoja dar viena, pagrindinė ir didžiausia, rizika, susijusi su statybos projektu – tai projekto įgyvendinimo sėkmė. Sėkmė, vykdant statybos projekto vystymo veiklą, yra neprognazuojama ir labai priklauso nuo keleto pagrindinių faktorių: šalių valdymo, finansinės, techninės ir organizacinės veiklos kokybės, taip pat nuo ekonominio ir politinio verslo aplinkos stabilumo⁸³. Dėl itin didelės konkurencijos statybos sektoriuje, sėkmė įgyvendinant statybos projektą yra svarbus veiksnys, padedantis verslininkams išlikti konkurencingoje rinkoje. Laikoma, kad projekto (ne)sėkmė yra viena pagrindinių su statybos projektu susijusių rizikų vien todėl, kad ji yra nematerialus, neapčiuopiamas ir dažniausiai nenuspėjamas reiškinys, kuris visada egzistuoja ir kuriam iš anksto tinkamai pasiruošti praktiškai yra neįmanoma.

Sisteminė CK XXXIII skyriaus trečiojo skirsnio⁸⁴ ir STR 1.05.01:2017 V skyriaus⁸⁵ antrojo ir penktojo skirsnių nuostatų analizė leidžia spręsti, kad statybos projektas yra laikomas tinkamai užbaigtu pasirašius atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktą, nenustačius jokių darbų trūkumų (arba juos ištaisius) ir tinkamai atsiskaičius už rangovo atliktus darbus. UNIDROIT principų kontekste statybos projektą galima laikyti sėkmingai užbaigtu tuomet, kai sutarties šalys įdeda visas pastangas tam, kad užtikrintų maksimaliai gerą darbų rezultatą ir šį rezultatą pasiekia⁸⁶. Tuo tarpu iš FIDIC Sidabrinės knygos 12 skyriaus nuostatų galima spręsti, jog statybos projektas bus laikomas tinkamai įgyvendintu, jei

⁸³ GUDIENĖ, N. *Statybos projektų įgyvendinimą lemiančių sėkmės veiksnių daugiakriterė analizė*. Daktaro disertacija. Technologijos mokslai, statybos inžinerija. Vilnius: VGTU, 2014, p. 12.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262, 6.681 – 6.699 straipsniai.

⁸⁵ Statybos techninis reglamentas STR 1.05.01:2017 „Statybą leidžiantys dokumentai. Statybos užbaigimas. Statybos sustabdymas. Savavališkos statybos padarinių šalinimas. Statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimas“. *TAR*, Nr. 28700, 2016.

⁸⁶ UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. International Institute for the Unification of Private Law, 5.1.4 straipsnis [interaktyvus], 2016. [žiūrėta 2020-02-10] <<https://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2016-e.pdf>>.

atlikus darbų bandymą (testą) nenustatoma reikšmingų darbų trūkumų ir užsakovas turi galimybę nevaržomai naudotis atliktų darbų rezultatais⁸⁷.

Autorės vertinimu, tradiciškai statybos projektas bus laikomas sėkmingu, jeigu jis bus užbaigtas laiku, atitinkantis aukščiausios kokybės reikalavimus bei neviršijantis jam skirto biudžeto.

Nepaisant to, kad statybos projekto įgyvendinimo sėkmė yra dažnai diskutuojama tema, bendro suvokimo, kaip tinkamai ir sėkmingai įgyvendinti statybos projektą ir išvengti su nesėkme susijusių rizikų, nėra. Viena iš to priežasčių gali būti vis dar nesuformuota vienareikšmė projekto sėkmės samprata. Iš kitos pusės – visi statybos projekto dalyviai projekto sėkmę traktuoja savaip (priklausomai nuo jų asmeninių tikslų), skirtingai apibūdinama projekte užsibrėžtus tikslus, tad sukurti vieningą sampratą projekto sėkmei apibūdinti apskritai gali būti neįmanoma. Pasitaiko atvejų, kai vienas asmuo projektą įvardija sėkmingu, o kitas – nepavykusi, todėl galima teigti, kad projektas yra sėkmingas tiek, kiek jis atitinka jam skirtų vartotojų poreikius⁸⁸.

Autorė pastebi, jog teisinėje doktrinoje nėra skiriama pakankamai dėmesio ne tik pačiai sėkmingo projekto sampratai aptarti, bet ir padariniams, kylantiems dėl projekto nesėkmės, analizuoti. Dėl šios priežasties, gali būti sunku nustatyti sutarties šalių atsakomybės ribas ir išspręsti padarinių taisymo klausimą. Todėl toliau šiame darbe bus aptarti pagrindiniai aspektai, kurie yra reikšmingi statybos projekto vykdymui, tačiau nėra tinkamai analizuojami teisės aktuose ar teismų praktikoje – faktoriai, nulemiantys statybos projekto sėkmę, taip pat kliūtys, dėl kurių projekto įgyvendinimas pasunkėja, bei priemonės, kurių šalis turėtų imtis siekiant statybos projekto sėkmės.

Statybos projekto įgyvendinimo sėkmė didžiaja dalimi priklauso nuo statybos rangos sutartyje įtvirtintų formuluočių ir užsibrėžtų tikslų. Kaip minėta pirmojoje šio darbo dalyje, statybos rangos sutartis yra specifinė, pasižyminti išskirtiniu objektu, tikslais ir sutarties šalių teisių ir pareigų paskirstymu. Todėl, pavyzdžiui, sutartyje nustačius netinkamą objektą, sutartyje iškeltų tikslų įgyvendinimas ir projekto išpildymas gali tapti neįmanomu – užsibrėžus netinkamus tikslus, manytina, kad priemonės, skirtos tiems tikslams pasiekti, bus neefektyvios. Atitinkama situacija galima ir statybos rangos sutartyje netinkamai įtvirtinus sutarties šalių teises ir pareigas, jų atsakomybės ribas. Vienas iš statybos rangos sutarties specifinių požymių yra tęstinumas – statybos rangos sutarties vykdymas yra ilgas procesas, įtraukiantis daug skirtingų šalių. Laikytina, kad kiekviena sutarties šalis turi gebėti nepriekaištingai atlikti konkrečias jai priskirtas pareigas, palaikyti

⁸⁷ FIDIC Conditions of Contract for EPN/Turnkey Projects. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC), 12 skyrius.

⁸⁸ MULLER, R., TURNER, R. The influence of project managers on project success criteria and project success by type of Project. *European Management Journal* 25(4), 2007, p. 298–309.

profesionaliūs santykius su kitomis sutarties šalimis ir gebėti neatidėliojant ištaisyti atliktų darbų trūkumus. Ši sutarties šalių pareiga yra numatyta tarptautiniuose UNIDROIT principuose – UNIDROIT principų 5.1.4 straipsnis įpareigoja šalį dėti maksimalias pastangas sklandžiam sutarties įvykdymui užtikrinti. Neužtikrinus tinkamos statybos rangos sutarties šalių kompetencijos ir profesionalumo, atsiranda rizika, kad statybos procesas bus neefektyvus, o projekto įgyvendinimas taip ir nebus pasiektas.

Kai kurie autoriai projekto įgyvendinimo sėkmę suvokia kaip tam tikrų tikslų, apimančių daugybę skirtingų parametrų (pavyzdžiui, produktyvumo, kokybės ar laiko sąnaudų), siekimą, derinant ilgalaikius ir trumpalaikius įmonės tikslus⁸⁹. Ši teorija, iš vienos pusės, tiksliai atspindi statybos sėkmės veiksnius, tačiau ji yra teisiškai nepagrįsta ir dėl to kritikuotina. Kaip minėta, skirtingi statybos rangos sutarties subjektai yra nevienodai suinteresuoti sėkmingai užbaigti projekto vykdymą⁹⁰:

- 1) investuotojai siekia susigrąžinti investicijas;
- 2) užsakovas siekia užbaigti projektą ir gauti pajamas iš jo naudojimo;
- 3) rangovas siekia tinkamai ir laiku atlikti jam pavestus darbus bei gauti atlygį;
- 4) projekto vadovas siekia gauti atlyginimą pagal sandorį, kelti profesinį reitingą;
- 5) vartotojai siekia gauti naują prekių ir produktų, paslaugų pasiūlą;
- 6) valdžios institucijos siekia papildyti valstybės biudžetą projekto dalyvių mokamais mokesčiais, tenkinti visuomenės socialinius ir ekologinius poreikius.

Nors CK 1.2 straipsnyje yra įtvirtintas civilinės teisės subjektų lygiateisiškumo principas, kuris yra laikomas konstitucinio lygiateisiškumo išraiška civilinėje teisėje⁹¹, kiekvienas sutarties subjektas siekia realios naudos sau, todėl, net ir siekiant bendro pagrindinio tikslo – sėkmingo statybos užbaigimo, yra neišvengiama skirtingų interesų konkurencija. Konkurencija yra reikšminga tarp identiškų paslaugas teikiančių subjektų (pavyzdžiui: dviejų statybos įmonių, teikiančių apdailos darbų paslaugas) tam, kad būtų skatinama siekti aukštesnės darbų kokybės ar taikyti mažesnes kainas, tačiau kai konkurencija atsiranda tarp subjektų, atliekančių skirtingas užduotis tame pačiame statybos projekte, ji nebeatlieka skatinamosios funkcijos, bet priešingai – didina nesutarimų ir konfliktų tikimybę. Tokiu atveju statybos rangos sutarties šalys gali nepaisyti šalių lygiateisiškumo principo – labiausiai savo interesus patenkins ta sutarties šalis, kuri išsikovsky didžiausią įtaką kitų šalių atžvilgiu. Vien dėl šios priežasties negalima pilnai sutikti su teiginiu, kad projekto sėkmė gali būti pasiekta siekiant užsibrėžtų tikslų – natūralu, kad tie tikslai skirsis

⁸⁹ AL-TMEEMY, S., ABDUL-RAHMAN, H., HARUN, Z. *Future criteria for success of building projects in Malaysia*. International Journal of Project Management 29(3), 2010, p. 337–348.

⁹⁰ NEVERAUSKAS, B., STANKEVIČIUS, V., VILIŪNAS, V., ČERNIŪTĖ, I. *Projektų valdymas*. Kaunas: Technologija, 2003, p. 143.

⁹¹ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 59-69.

atsižvelgiant į konkretaus asmens lūkesčius bei įtaką darančių veiksnių (socialiniai, profesiniai ar net techniniai) įvairovę.

CK 6.200 straipsnyje yra įtvirtinti bendrieji sutarčių vykdymo principai: šalys, vykdydamos sutartį, turi elgtis sąžiningai, bendradarbiauti, sutartį vykdyti kuo ekonomiškiau kitai šaliai būdu. Analizuojant šiuos principus, galima daryti prielaidą, jog siekiant maksimaliai užtikrinti statybos projekto sėkmę, statybos rangos sutartyje turėtų būti įtvirtinta užsakovo pareiga užtikrinti projektą vykdančių šalių lygiateisiškumą, visapusišką pagarbą ir nekonkuravimą siekiant didesnio pelno. Turint omenyje tai, kad statybai yra būdingas ilgas vykdymo laikotarpis, jai yra reikalingas nuolatinis užsakovo, rangovo ir kitų statybos subjektų bendradarbiavimas⁹². Todėl galima teigti, kad statybos projekto dalyviai gali padidinti galimybes užtikrinti sklandų projekto vykdymą tik siekdami vieno konkretaus tikslo, įvardinto statybos rangos sutartyje. Atsižvelgiant į tai, kad kiekvienas statybos projekto dalyvis turi įdėti skirtingą indėlį šiam tikslui pasiekti ir tikisi skirtingų pasekmių tinkamai įvykdžius savo pareigas, siūloma vykdant statybos projektą papildomai užtikrinti dar keturių sėkmės sąlygų laikymąsi⁹³:

- 1) projekto tikslus visiems statybos projekto dalyviams reikia išgryninti, aptarti ir suderinti tiek prieš projekto įgyvendinimą, tiek ir projekto įgyvendinimo metu;
- 2) turi būti išlaikomas bendradarbiavimo santykis tarp projekto užsakovo ir vykdytojo bei kitų šalių;
- 3) projekto vykdytojas turi išlaikyti teisę lanksčiai ir savarankiškai imtis veiksmų, reikalingų susidoroti su nenumatytomis aplinkybėmis;
- 4) projekto savininkas (užsakovas) privalo domėtis projekto vykdymu, teikti bet kokią reikiamą pagalbą siekiant tinkamo jo įgyvendinimo.

Jeigu statybos rangos sutarties šalys užtikrintų sąmoningą nurodytų sąlygų ir sutarties vykdymo principų laikymąsi, net ir tokioje konkurencingoje sferoje kaip statyba, projekto sėkmė galėtų būti nuspėjama. Jei statybos rangos sutarties dalyviai kartu galėtų nuspėti ir projekto (ne)sėkmės teisinius padarinius, jie, atitinkamai, galėtų iš anksto imtis priemonių, kad šių padarinių būtų išvengta. Pavyzdžiui, jei teisės aktuose būtų įtvirtintos kiekvienos iš sutarties šalių atsakomybės ribos nepavykus sėkmingai įgyvendinti projekto, šalys turėtų galimybę iš anksto identifikuoti galinčias kilti teises problemas ir laiku imtis jų prevencijos veiksmų⁹⁴. Pabrėžtina, kad šalių atsakomybė nesėkmingai įgyvendinus statybos projektą negali būti tapati atsakomybei, taikomai netinkamai įvykdžius sutartinius

⁹² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262, 6.691 straipsnis.

⁹³ JUDGEV, K., MULLER R. *A retrospective look at our evolving understanding of project success*. Project Management Journal 36(4), 2005, p. 19–31.

⁹⁴ GUDIENĖ, N. *Statybos projektų įgyvendinimą lemiančių sėkmės veiksnių daugiakriterė analizė*. Daktaro disertacija. Technologijos mokslai, statybos inžinerija. Vilnius: VGTU, 2014, p. 15.

įsipareigojimus, kaip tai numato atskiros CK nuostatos. Turint omenyje tai, kad statybos projekto (ne)sėkmė priklauso ne tik nuo sutarties šalių veiksmų, bet ir nuo daugelio kitų faktorių⁹⁵, manytina, jog ir sutarties šalių atsakomybė tokiu atveju turėtų būti reglamentuojama specialiomis teisės aktų normomis.

Taigi, projekto (ne)sėkmė yra natūralus ir nepakeičiamas reiškinys, kuriam prognozuoti tinkamų teisinių, ekonominių ar kitokio pobūdžio priemonių nėra. Dėl šios priežasties valstybėms yra reikšminga turėti tvirtą teisinį pagrindą ir specialias normas, reglamentuojančias projekto (ne)sėkmės padarinius – šalių atsakomybės bei reikalavimų ribas, trečiųjų asmenų teises ir kt. Autorės nuomone, šiai aplinkybei Lietuvos teisėje nėra skiriama pakankamai dėmesio, todėl statybos projekto (ne)sėkmės padarinių klausimo nagrinėjimas yra apsunkinamas. Tik įtvirtinus tinkamą teisinę bazę ir suderinus statybos projektą įgyvendinančių subjektų interesus bei pasiekus jų bendradarbiavimą, bus galima užtikrinti, jog statybos projekte įtvirtinti tikslai bus pasiekti.

2.2. Statybos rangos sutarties vykdymo rizikos, susijusios su sutarties šalių kompetencija

Statybos rangos sutarties vykdymo eiga bei baigtis didžiaja dalimi priklauso nuo sutartį sudariusių šalių kompetencijos, patirties ir tarpusavio bendradarbiavimo. Tai yra subjektyvūs kriterijai, kurių įgyvendinimas visiškai priklauso nuo sutarties šalių. Todėl, pasirinkus tinkamus subjektus statybos projekto įgyvendinimui, užtikrinant abipusį bendradarbiavimą, tinkamą pareigų paskirstymą ir atsižvelgiant į kriterijus, kurių laikymasis daro įtaką statybos projekto efektyviam įgyvendinimui, galima pagrįstai tikėtis statybos sėkmės. Idealiu atveju, statybos rangos sutarties šalys visus šiuos kriterijus įgyvendina, tačiau realybėje situacija dažniausiai būna kiek kitokia – statybos rangos sutartys neretu atveju yra sudaromos siekiant skubaus rezultato, todėl ne visuomet yra įvertinamos rizikos, susijusios su sutarties šalių kompetencijos tinkamumu ir galimybėmis įgyvendinti sutartyje numatytą statybos projektą.

Žiniasklaidoje bei teismų praktikoje yra gausu informacijos apie tai, kaip statybos yra sustabdomos paaiškėjus, jog rangovas neturi pakankamos kvalifikacijos, kompetencijos ar pajėgumo tolimesniam sutarties vykdymui. Be to, vis daugėja situacijų, kai dėl vienos iš statybos rangos sutarties šalių bankroto atsiranda poreikis sustabdyti statybos procesą. Todėl, nagrinėtinų aplinkybių kontekste, pagrindinėmis rizikomis, kurios turėtų būti, bet ne visuomet yra įvertinamos, gali būti laikomas sutarties šalių vaidmenų paskirstymas bei šalių finansinė padėtis. Atsižvelgiant į tai, kad statybos ranga suformuoja verslo santykius tarp subjektų, pastarųjų finansinė padėtis bei tinkamas pareigų

⁹⁵ Pavyzdžiui, projekto sprendinių tinkamumo, ekonominės situacijos šalyje, oro sąlygų ar kt.

paskirstymas yra kriterijai, reikšmingai prisidedantys prie tinkamo statybos rangos sutarties įgyvendinimo.

2.2.1. Netinkamo rangovo parinkimas

Kaip minėta pirmojoje darbo dalyje, neretai statybos rangos sutarties vykdymo problematika prasideda dar gerokai anksčiau nei pats sutarties vykdymas. Vienas dažniausių to pavyzdžių – netinkamo rangovo parinkimas, ko pasekoje atsiranda kompetencijos trūkumas sutartyje numatytoms pareigoms įgyvendinti. Statybos rangovas paprastai yra savo srities profesionalas, todėl jam yra taikomi didesni atidumo reikalavimai, o atsakomybė už sutarties neįvykdymą jam atsiranda ir be kaltės⁹⁶. CK 6.256 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta, kad sutartinės prievolės neįvykdžiusi ar ją netinkamai įvykdžiusi šalis (verslininkas) atsako visais atvejais, išskyrus kai prievolės įvykdyti nebuvo galima dėl nenugalimos jėgos. Tačiau nei doktrinoje, nei teisės aktuose nėra pateikiamas vertinimas, kas turi būti laikomas atsakingu už sutarties įvykdymo pasunkėjimą paaiškęjus, kad rangovas stokoja kompetencijos statybos projekto įgyvendinimui. Viena vertus, rangovas turi pareigą užtikrinti savo kompetencijos pakankumą įgyvendinti statybos rangos sutartyje sulytas užduotis. Kita vertus – užsakovas privalo užtikrinti tinkamų subjektų sutarties vykdymui parinkimą.

Pagal Lietuvos Respublikos teisę, statytojas pasirinkti rangovus gali trimis būdais: VPI nustatyta tvarka, konkurso tvarka, arba savo nuožiūra⁹⁷. Nors viešojo pirkimo procedūros yra reglamentuojamos sąlyginai griežtai, autorės vertinimu, VPI normos neužtikrina pakankamos apsaugos statytojui parinkti tinkamą rangovą. Vykdamas viešojo pirkimo procedūras, užsakovas (statytojas) privalo išsiaiškinti, ar rangovas yra kompetentingas įvykdyti pirkimo sąlygas, tačiau užsakovas nėra įpareigojamas vertinti visų įstatyme įtvirtintų kvalifikacinių rodiklių⁹⁸. Kiekvienos viešojo pirkimo procedūros atveju užsakovas parenka tuos rangovo kvalifikaciją apibūdinančius rodiklius, kurie, jo įsitikinimu, yra reikšmingi siekiant užtikrinti sėkmingą sutarties įvykdymą, pavyzdžiui: finansinis ir techninis pajėgumas⁹⁹. Tačiau užsakovas nei vienu atveju negali būti užtikrintas, kad jo parinkti kriterijai garantuos tinkamos kvalifikacijos rangovo parinkimą, kadangi VPI įtvirtinti kriterijai yra abstraktūs ir ne visuomet atskleidžia tikrąją rangovo kompetenciją. Pavyzdžiui, finansinę būklę ir techninį pajėgumą apibūdinantys rodikliai yra

⁹⁶ MITKUS, S. *Statybos rangos sutartis: teorija ir praktika*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 122.

⁹⁷ BARVIDAS, A. *Statybos valdymo būdo parinkimas siekiant užtikrinti darbų efektyvumą ir kokybę*. Daktaro disertacija. Vilniaus Gedimino Technikos Universitetas: technologijos mokslai, statybos inžinerija, 2010, p. 93.

⁹⁸ Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *TAR*, 2017, Nr. 7550, 47 straipsnis.

⁹⁹ *Ibid*, 47 straipsnio 3 dalis ir 6 dalis.

tikrinami lyginant rangovų deklaracijose nurodytas rodiklių reikšmes su pirkimo dokumentuose nurodytomis reikšmėmis. Jeigu bent vieno rodiklio reikšmė yra mažesnė už nustatytą pirkimo dokumentuose, laikoma, kad rangovas neatitinka keliamų kvalifikacijos reikalavimų¹⁰⁰. Siekdami išvengti tokios situacijos, rangovai savo deklaracijose gali pateikti aukštesnius, tikrosios jų kvalifikacijos neatitinkančius, rodiklius. Užsakovui atlikus patikrą, neatitikimų tarp rodiklių reikšmių rasta nebus, o rangovo kompetencijos trūkumas paaiškės tik vykdant sutartį.

Sprendžiant šią situaciją, Lietuvoje visai neseniai – nuo 2018 metų – pradėjo veikti statybos sektoriaus darbuotojų savanoriško kompetencijų ir kvalifikacijų vertinimo sistema STATREG¹⁰¹, leidžianti statybininkams įrodyti savo profesinių kompetencijų lygį. Viešuosiuose pirkimuose STATREG išduodama statybininko kortelė yra vienas iš įrodymų, kad rangovas yra pajėgus įvykdyti sutartyje keliamus reikalavimus. Manytina, kad Lietuvos statybininkų asociacijai atlikus konkrečios įmonės kompetencijos vertinimą ir išdavus tai patvirtinančią kortelę, rangovams, dalyvaujantiems viešųjų pirkimų konkursuose, sumažėja galimybių nurodyti aukštesnius, tikrosios jų kompetencijos neatitinkančius, rodiklius. Tikimasi, kad STATREG statybininko kortelė taps privaloma kiekvienam rangovui, dalyvaujančiam viešuosiuose pirkimuose ir taip bus išspręsta statybos sektoriuje viena dažniausiai pasitaikančių – rangovo kompetencijos trūkumų konkrečiai sutarčiai įvykdyti – problematika.

Tuo tarpu Lenkijoje rangovo kompetencijos tinkamumas yra užtikrinamas tik įstatymų. Lenkijos Viešųjų pirkimų įstatymas įtvirtina konkrečius reikalavimus, kuriuos turi atitikti rangovas, norintis dalyvauti viešajame pirkime¹⁰²:

1. rangovas turi būti atestuotas atlikti specialius darbus;
2. rangovas privalo turėti būtiną žinių, patirties, techninį pajėgumą bei kompetentingus darbuotojus ir pateikti tai patvirtinančius įrodymus;
3. rangovas turi būti tinkamos finansinės ir ekonominės būklės, kad galėtų užtikrinti tinkamą sutarties įvykdymą.

Užsakovas, įgyvendindamas viešojo pirkimo procedūrą, negali reikalauti iš rangovo daugiau žinių, kompetencijos, patirties ar geresnės ekonominės būklės, negu yra būtina tam

¹⁰⁰ BARVIDAS, A. *Statybos valdymo būdo parinkimas siekiant užtikrinti darbų efektyvumą ir kokybę*. Daktaro disertacija. Vilniaus Gedimino Technikos Universitetas: technologijos mokslai, statybos inžinerija, 2010, p. 96.

¹⁰¹ STATREG [interaktyvus]. [žiūrėta 2020-02-17] <<https://statreg.lt>>.

¹⁰² Lenkijos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas. *Journal of Laws of 2018, item 1986, 2215, 22* straipsnis [interaktyvus]. [žiūrėta 2020-03-03] <https://www.uzp.gov.pl/_data/assets/pdf_file/0019/40177/Public_Procurement_Law_2018_consolidated.pdf>.

tikram sandoriui įvykdyti¹⁰³. Galima teigti, kad Lenkijoje įgyvendinant viešojo pirkimo procedūrą, užsakovui nėra suteikiama galimybė sumažinti nekvalifikuoto rangovo parinkimo riziką nustatant aukštesnius konkurso dalyviams keliamus reikalavimus. Taigi, Lenkijos Viešųjų pirkimų įstatymo nuostatos įtvirtina panašias standartines rangovų dalyvavimo konkurse sąlygas kaip ir Lietuva. Tačiau Lenkijoje organizuojamų viešųjų pirkimų išskirtinumas – sąlygų, nulemiančių rangovo pašalinimą iš konkurso, vertinimas. Vadovaujantis Lenkijos Viešųjų pirkimų įstatymu¹⁰⁴, iš konkurso turi būti pašalinti rangovai, kurie, pavyzdžiui:

1. per trejus metus iki paraiškos konkursui pateikimo neįvykdė sandorio įsipareigojimų arba juos įvykdė netinkamai;
2. suteikė perkančiajai organizacijai klaidingą informaciją, padariusią įtaką vykdomos procedūros rezultatams;
3. nepateikė dokumentų, įrodančių atitikimą dalyvavimo konkurse sąlygoms.

Lenkijoje, kiek kitaip nei Lietuvoje, pirmiausiai yra griežtai įvertinamas ankstesnis rangovų elgesys, jų reputacija ir tik tuomet atsižvelgiama į deklaracijose pateiktų rodiklių reikšmes. Ankstesnio rangovų elgesio vertinimas yra atliekamas ne formaliai, o priešingai – itin išsamiai ir motyvuotai. Manytina, kad griežtas įstatyme įtvirtintų taisyklių vertinimas įpareigoja rangovus elgtis sąžiningai, teikti teisingą informaciją dalyvaujant konkursuose. Tuo tarpu Lietuvoje VPI nuostatos neretu atveju yra vertinamos formaliai, todėl rangovams yra paliekama galimybė rizikuoti – nurodyti tikrovės neatitinkančius duomenis tikintis pergalės viešojo pirkimo konkurse.

Vis dėlto, darytina prielaida, kad iki šiol nėra pasiektas nei Lietuvos, nei Lenkijos įstatymų taikymo efektyvumas įgyvendinant rangovo parinkimą sutarties vykdymui. Iš išdėstytų aplinkybių matyti, kad netinkamo rangovo parinkimas yra globaliai aktuali problema, kurią kiekviena valstybė sprendžia savaip. Vis dėlto, tinkamai užtikrinti, kad rangovo kompetencija atitiks sutartyje numatytiems darbams atlikti keliamus reikalavimus, kol kas yra tik siekiamybė.

2.2.2. Vienos iš sutarties šalių bankrotas (nemokumas)

Pastaruoju metu vis daugiau statybos bendrovių patiria finansinių problemų, tad bankrotas statybos srityje jau tampa tarsi savaime suprantamu, natūraliu reiškiniu. Lietuvos

¹⁰³ BARVIDAS, A. *Statybos valdymo būdo parinkimas siekiant užtikrinti darbų efektyvumą ir kokybę*. Daktaro disertacija. Vilniaus Gedimino Technikos Universitetas: technologijos mokslai, statybos inžinerija, 2010, p. 90.

¹⁰⁴ The Act of 29 January 2004 - Public Procurement Law. Journal of Laws of 2018, item 1986, 2215, The Republic of Poland, 2004, Art. 17 [interaktyvus]. [žiūrėta 2020-03-03] <https://www.uzp.gov.pl/_data/assets/pdf_file/0019/40177/Public_Procurement_Law_2018_consolidated.pdf>.

oficialiosios statistikos portalo duomenimis¹⁰⁵, statybos sektorius Lietuvoje užima antrąją vietą pagal iškeliamų bankrotų skaičių ir sudaro net penktadalį visų bankroto procesų Lietuvoje. Pavyzdžiui, vien per 2018 metus¹⁰⁶ Lietuvoje buvo pradėti net 304 statybos bendrovių bankroto procesai, o užbaigti įgyvendinti viso 405 statybos bendrovių bankrotai.

Aptartų aplinkybių kontekste galima daryti pagrįstą išvadą, jog statybos įmonės bankroto rizika yra didelio masto problema, kuriai yra suteikiama per mažai dėmesio. Tikėtina, kad artimiausiu metu statybos įmonių bankrotų skaičius ženkliai išaugs dėl 2020 metų kovo 11 dieną paskelbtos pasaulinio masto koronaviruso (COVID-19) pandemijos¹⁰⁷. Tokia prielaida darytina atsižvelgiant į su pandemija susijusius apribojimus, paskelbtus daugelyje pasaulio valstybių – uždarytos valstybių sienos, sustabdytas nebūtiniųjų prekių tiekimas, apribotas asmenų judėjimas ir kt. Paminėti faktoriai yra lemtingi statybos sektoriui – sustabdžius prekių tiekimą ir asmenų judėjimo laisvę, ribojamos statybos rangos sutarties šalių galimybės tęsti sutarties vykdymą. Daugelis statybos darbų yra priverstinai stabdomi, o tai lemia finansinių įsipareigojimų įvykdymo pasunkėjimą. Remiantis COVID-19 aplinkybėmis, išanalizuoti statybos įmonių bankroto pasekmes sutarties vykdymui tampa dar aktualiau.

Nors pagal neseniai įsigaliojusį Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymą (JANI), įmonės bankroto sąvokos, kaip atskiro juridinio asmens statuso apibūdinimo, neliko, šiame darbe sąvokos „bankrotas“ ir „nemokumas“ bus vartojamos paraleliai, siekiant apibūdinti įstatyme¹⁰⁸ numatytą juridinio asmens būseną, kai juridinis asmuo laiku negali vykdyti turtinių prievolių arba juridinio asmens įsipareigojimai viršija jo turto vertę.

Teisinėje literatūroje yra skiriamos trys bankroto rūšys¹⁰⁹: (i) nesėkmingi įmonių bankrotai, kai įmonės bankrutuoja dėl nenumatytų aplinkybių, kaip antai stichinės nelaimės ar skolininkų gausa; (ii) neatsargių įmonių bankrotai, kai įmonės bankrutuoja dėl rizikingų operacijų vykdymo ar ekonominės situacijos pokyčio šalyje; (iii) melagingi įmonių bankrotai – tai yra griežtai draudžiamų bankrotų rūšis, kai įmonė sąmoningai stengiasi nusišalinti turimą turtą, kad išvengtų atsiskaitymo su kreditoriais. Atsižvelgiant į tai, kad pirmosios dvi bankroto rūšys gali būti prilyginamos rizikai, o trečioji rūšis – sąmoningai ir tikslingai suplanuotiems įmonės veiksams, tolimesnė įmonės bankroto rizikos analizė bus atliekama tik nesėkmingų bei neatsargių įmonės bankroto aplinkybių kontekste.

¹⁰⁵ Oficialiosios statistikos portalas [interaktyvus]. [žiūrėta 2020-02-18] <[https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=a5b234a0-885d-4a36-8252-e04b8f583173#/>](https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=a5b234a0-885d-4a36-8252-e04b8f583173#/).

¹⁰⁶ 2019 metų oficiali statistika šios magistro rašto dalies rašymo dieną (2020-02-19) dar nėra pateikta.

¹⁰⁷ World Health Organization. *Rolling updates on coronavirus disease (COVID-19)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020-03-28] <<https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/events-as-they-happen>>.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. *TAR*, 2019, Nr. 10324, 2 straipsnio 7 dalis.

¹⁰⁹ LILEIKIENĖ, A., KULYČIENĖ, R. *Statybos sektoriaus įmonių bankroto priežasčių analizė*. *Journal of Management*, Vol. 14, No. 2, 2010, p. 10.

Bankroto padariniai statybos rangos sutarties vykdymo procesui yra akivaizdūs – statybos darbų vykdymo eigoje bankrutavus vienai iš sutarties šalių, statybos darbai yra sustabdomi, gali būti patiriami papildomi kaštai siekiant atrasti bankrutavusią įmonę pakeisti galinčią bendrovę. Be to, norint tęsti statybas pasirinkus naują užsakovą arba rangovą, neretai tenka pasirašyti sutartis ir su naujais tiekėjais, dėl ko gali išaugti statybos kaina ar pasikeisti darbų kokybė. Visgi, vienas pagrindinių ir sunkiausių teisinių padarinių – CK įtvirtintas sutartimi prisiimtų įsipareigojimų neįvykdymas¹¹⁰, pagrinde pasireiškiantis statybos darbų kokybės garantinių įsipareigojimų užtikrinimo nepateikimu¹¹¹ ir, atitinkamai, nuostolių atsiradimu¹¹² – kyla būtent dėl rangovo ar vystytojo bankroto.

Statybos rangos sutarties vykdymo stadijoje bankrutavus vienai iš sutarties šalių, to pasekmės gali jausti ne tik pačios sutarties šalys, bet ir tretieji asmenys. Tai iliustruoti galima hipotetine situacija: vykdant daugiabučio namo statybą, statybos eigoje bankrutuoja rangovas ar subrangovas, tad didelė tikimybė, kad pradėti darbai nebus užbaigti laiku, o atliktiems statybos darbams nebus suteiktas laidavimo draudimas¹¹³. Šiuo atveju tretieji asmenys, iš anksto pasirašę buto pirkimo–pardavimo sutartis su užsakovu, neturės galimybių išsikraustyti į naujus namus suplanuotu laiku, o pasirodžius bet kokiems pastato trūkumams, nukreipti reikalavimus dėl trūkumų šalinimo gali tapti sudėtinga, dėl ko pirkėjai galimai patirs žalą. Taigi, bus pažeisti ne tik statybos rangos sutarties, bet ir pirkimo–pardavimo sutarties įsipareigojimai. Darytina išvada, kad bankrotas – nuostolingas ne tik pačiai įmonei, jos akcininkams ir darbuotojams, bet ir visuomenei. Atsižvelgiant į tai, kad doktrinoje nėra pateikiama išsami pagrindinių bankroto keliamų padarinių tiek pačiai bankrutuojančiai statybos rangos sutartį vykdančiai įmonei, tiek tretiesiems asmenims, analizė, yra reikšminga toliau šiame darbe aptarti pagrindines statybos procese įvykusio bankroto teises pasekmes.

CK įtvirtintos statybos rangos garantinių terminų normos numato¹¹⁴, kad rangovas atsako už objekto defektus ar sugriuvimą, jeigu defektai buvo nustatyti ar objektas sugriuvo per garantinį penkerių metų laikotarpį (esant paslėptų statinio elementų – iki dvidešimties metų). Be to, tiek Statybos įstatymo 41 straipsnio 2 dalyje, tiek STR 61.10 dalyje¹¹⁵ numatyta, kad rangovas kartu su atliktų statybos darbų perdavimo užsakovui aktu turi

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262, 6.205 straipsnis.

¹¹¹ *Ibid*, 6.697 straipsnis.

¹¹² *Ibid*, 6.249 straipsnis.

¹¹³ Laidavimo draudimas – draudimo bendrovių teikiama paslauga, kuria užtikrinamas kliento sutartinių įsipareigojimų įvykdymas. Draudikas pagal laidavimo draudimo sutartį atlygina naudos gavėjui tiesioginius nuostolius dėl draudėjo įsipareigojimų neįvykdymo arba netinkamo įvykdymo.

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262, 6.698 straipsnis.

¹¹⁵ Statybos techninis reglamentas STR 1.05.01:2017 „Statybą leidžiantys dokumentai. Statybos užbaigimas. Statybos sustabdymas. Savavališkos statybos padarinių šalinimas. Statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimas“. *TAR*, Nr. 28700, 2016.

pateikti garantinio laikotarpio prievolių įvykdymo dokumentą – draudimo bendrovės laidavimo draudimo raštą arba kredito įstaigos garantiją, kuria būtų užtikrintas garantinio laikotarpio prievolių įvykdymas pagal rangos sutartį. Kaip įtvirtinta Statybos įstatyme, „šis dokumentas rangovo nemokumo ar bankroto atveju turi užtikrinti dėl rangovų kaltės atsiradusių defektų, nustatytų per pirmuosius 3 statinio garantinio termino metus, šalinimo išlaidų apmokėjimą statytojui (užsakovui)“¹¹⁶. Atitinkamai, Statybos įstatymo 41 straipsnio 3 dalyje yra numatyta statybos vystytojo pareiga garantiniu laikotarpiu atsakyti už rangovo prievolių neįvykdymą ar netinkamą įvykdymą, tačiau pareigos pateikti užtikrinimo priemonės, susijusias su bankroto atvejais, vystytojas neturi. Atlikus CK, Statybos įstatymo ir STR kompleksinę analizę, galima laikyti, kad teisės aktais yra aktyviai siekiama užkirsti kelią žalos atsiradimui statybą vykdžiusios įmonės bankroto atveju. Tačiau praktikoje dažnai susiduriama su problema, kad pastatą pastatęs rangovas ar jį pardavęs vystytojas bankrutuoja ir, nepaisant teisės aktuose įtvirtintų nuostatų, dėl išryškėjusių defektų tretiesiems asmenims nebelieka į ką kreiptis.

Aptariama defektų ištaisymo ar jų šalinimo išlaidų atlyginimo problema yra sąlyginai nesunkiai išsprendžiama, jei rangovas ar vystytojas bankrutuoja jau po statybos rangos sutarties įvykdymo, t. y. kai pastatas yra priduotas ir gautas laidavimo draudimas – tokiu atveju, vadovaujantis pirmoje šio darbo dalyje aptartomis statybos rangos sutarties šalių atsakomybės ribomis bei teisės aktų nuostatomis, reikalavimą galima nukreipti kitai – nebankrutavusiai – statybos rangos sutarties šaliai. Pavyzdžiui, jei pastačius daugiabutį gyvenamąjį namą bankrutuoja rangovas, tretieji asmenys reikalavimus dėl išaiškėjusių trūkumų šalinimo gali nukreipti užsakovui. Tačiau statybos rangos sutartį vykdžiusios šalies (ypač – rangovo) bankrotas sutarties vykdymo metu yra iki šiol teisės aktuose neišspręsta problema, kuriai išeitį pamažu formuoja teismų praktika. Teismuose neretai pasitaiko ginčų, kai dėl rangovo bankroto užsakovui nebuvo pateiktas garantinių įsipareigojimų laidavimo raštas, kadangi tokį raštą rangovas užsakovui pateikia tik užbaigus atlikti visus statybos rangos sutartyje numatytus darbus. Nors tokie ginčai dažniausiai užsibaigia pirmojoje instancijoje, jų gausa parodo nagrinėjamos problemos mastą ir aktualumą.

Kaip matyti teismų praktikoje¹¹⁷, išeitį rangovo bankroto vykdant darbus problematikai pateikia statybos rangos sutartyje numatoma sulaikymo sąlyga – statybos rangos sutartyse yra įprasta susitarti, kad užsakovas gali sulaikyti dalį už rangovo atliktus darbus mokėtinos sumos tol, kol rangovas pilnai įvykdys visus savo sutartinius

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 32-788, 41 straipsnis.

¹¹⁷ Žr., pavyzdžiui: Lietuvos apeliacinis teismas. 2019 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Rudesta“ v. UAB „Lidl Lietuva“, Nr. e2A-218-186/2019; Vilniaus apygardos teismas. 2019 m. vasario 5 d. sprendimas civilinėje byloje BUAB „Prelista“ v. UAB „Mitnija“, Nr. e2A-109-661/2019.

įsipareigojimus, t. y. kol rangovas pateiks užsakovui sutarties įvykdymo užtikrinimo bankinę garantiją ar draudimo bendrovės laidavimą. Sulaikyta suma gali būti naudojama rangovo atliktų darbų trūkumų šalinimui jų garantiniu laikotarpiu. Nors bankrutuojantys rangovai neretai siekia teisiniu būdu prisiteisti iš užsakovo jo sulaikytą sutartyje nustatytą sumą, teismų praktika šiuo klausimu kol kas formuojasi nuosekliai užsakovo naudai.

Pavyzdžiui, Vilniaus apygardos teismas 2019 metų sprendime yra konstatavęs, kad „*galutinis darbų perdavimo aktas nebuvo pasirašytas ir ieškovas nepateikė garantinio laikotarpio garantijos ar laidavimo, tokiu atveju konstatuotina, jog ieškovas (rangovas) neįgijo teisės į 5 proc. darbų kainos sulaikytą sumą, o atsakovui (užsakovui) nekilo pareiga jos išmokėti.*“¹¹⁸. Šiame teismo sprendime aiškiai atsispindi teismų pozicija nagrinėjamu klausimu – jeigu rangovas dėl bankroto negali tinkamai įvykdyti savo sutartinių įsipareigojimų, užsakovas garantiniu laikotarpiu turi teisę sulaikyti dalį sumos, mokėtinos už rangovo atliktus darbus, ir šią sumą panaudoti rangovo atliktų darbų trūkumams šalinti. Svarbu atkreipti dėmesį į dar vieną detalę, kuri yra aktuali sprendžiant, kas turi atlyginti bankrutavusio rangovo atliktų darbų trūkumus, jei jis atliko ne visas statybos rangos sutartyje numatytas pareigas. Tarkime, kad daugiabučio namo statybos metu rangovas bankrutavo ir jo darbams užbaigti buvo pasamdyta kita įmonė. Praėjus metams išaiškėjo, kad dalis darbų buvo atlikta su trūkumais. Tokiu atveju yra reikalinga tiksliai žinoti, kokius darbus tame statybos objekte atliko bankrutavęs rangovas ir kokius – naujasis rangovas.

Šios problemos sprendimo būdas – faktinių aplinkybių konstatavimas¹¹⁹, kurį reiktų atlikti su antstoliu iškart po to, kai bankrutavęs rangovas užbaigs paskutiniuosius statybos rangos darbus objekte. Turint antstolio surašytą faktinių aplinkybių konstatavimo protokolą, iš esmės bus išvengta galimų ginčų dėl to, kurio rangovo atliktų darbų trūkumai išaiškėjo ir ar galima šiuos darbų trūkumus kompensuoti iš užsakovo sulaikytos sumos už bankrutavusio rangovo atliktus darbus. Taigi, nors teismai ir formuoja praktiką, aiškinančią, kaip apginti fizinio ar juridinio asmens interesus išaiškėjus bankrutavusio rangovo atliktų darbų trūkumams, manytina, jog statybos įmonėms reikia imtis visų įmanomų išankstinių priemonių, kad bankroto apskritai būtų išvengta.

Praktikoje yra laikomasi nuomonės, jog finansinius sunkumus galima neabejotinai pastebėti dar gerokai iki įmonės paskelbimo bankrutuojančia¹²⁰. Visgi, tinkamiausias

¹¹⁸ Vilniaus apygardos teismas. 2019 m. vasario 5 d. sprendimas civilinėje byloje BUAB „Prelista“ v. UAB „Mitnija“, Nr. e2A-109-661/2019.

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340, 635 straipsnis: faktinių aplinkybių konstatavimas – tai smulkus antstolio objektyviai matomų ir (ar) nustatomų faktinių aplinkybių aprašymas faktinių aplinkybių konstatavimo protokole. Konstatuojamos faktinės aplinkybės papildomai gali būti fiksuojamos vaizdo ar garso įrašymo priemonėmis. Tokie garso ar vaizdo įrašai laikomi sudedamąja faktinių aplinkybių konstatavimo protokolo dalimi.

¹²⁰ BALEŽENIS, A., VIJEIKIS, J. Krizės valdymo veiksniai ir priemonės Lietuvos įmonėse. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. No. 23 (4), 2010, p. 25–33.

bankroto rizikos nustatymo metodas vis dar nėra atrastas. Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) profesorius Edward I. Altman yra sukūręs Vakarų šalyse bene labiausiai paplitusią bankroto rizikos nustatymo teoriją. Kurdamas savo teorijos modelį, Edward I. Altman ištyrė 33 bankrutavusias ir 33 sėkmingai dirbančias bendroves pagal 22 skirtingus rodiklius, apibūdinančius šių bendrovių finansinę būklę¹²¹. Profesoriaus išvada buvo paprasta¹²² – tam, kad būtų galima anksčiau nustatyti artėjančius finansinius sunkumus, įmonė turi užtikrinti gerai organizuotą analitinę veiklą. Įmonei suformavus patikimą įmonės pinigų srautų stebėseną, bankroto rizikos valdymo tikimybė tampa gana aukšta. Lietuvos mokslininkų J. Mackevičiaus ir D. Poškaitytės nuomone, vadinamasis *Altman* modelis yra nesunkiai pritaikomas ir naudojamas Lietuvoje. Mokslininkų teigimu¹²³, daugiausiai dėmesio turi būti skiriama pagrindinės įmonės veiklos cirkuliuojamiems pinigų srautams, kadangi būtent iš pagrindinės veiklos bendrovė surenka ne tik daugiausiai lėšų, bet šios lėšos būna ir pastoviausios. Autoriai, pritardami *Altman* teorijai, teigia, kad pinigų srautai didžiausią įtaką turi tiems rodikliams, nuo kurių priklauso bendrovės veiklos efektyvumas ir tęstinumas - įmonės mokumui ir pelningumui¹²⁴. Dėl šios priežasties yra tikslinga pasitelkus specialias *Altman* formules analizuoti pinigų srautų rodiklius pagal jų sąsajas su įmonės mokumu (trumpalaikių/ilgalaikių įsipareigojimų apmokėjimo pinigais koeficientas; ilgalaikio turto augimo koeficientas) ir pelningumu (pinigų srauto grąža iš pardavimų, turto ar kapitalo; grynojo pinigų srauto ir pelno santykis).

Nepaisant to, kad *Altman* bankroto tikimybės prognozavimo modelis yra paremtas universaliais rodikliais, kurie yra aktualūs kiekvieno juridinio asmens veiklai stebėti, šis modelis turėtų būti vertinamas kritiškai. Vien atsižvelgiant į tai, kad *Altman* modelis buvo sukurtas 1968 m., negalima visiškai sutikti su šio modelio efektyvumu šiuolaikiniame, moderniaame pasaulyje. Kai buvo kuriamas *Altman* modelis, teisės aktai tiek JAV, tiek kitose demokratinėse Vakarų valstybėse buvo ne tokie išsivystę, teismų praktika buvo dar tik besiformuojanti, o doktrinoje apie bankrotą apskritai nebuvo plačiai kalbama. Šiuolaikinė teisė – priešingai – užtikrina griežtą įmonių veiklos priežiūrą ir kontrolę. Be to, kardinaliai pasikeitė ir ekonominės sąlygos bei prekybos ir paslaugų sektoriaus specifika, tad tie rodikliai, kurie anksčiau galėjo tiksliai parodyti prastėjančią įmonės padėtį, šiuolaikinėje rinkoje gali neturėti esminės įtakos bendrai įmonės padėčiai įvertinti. Iš kitos pusės – kruopščiai atlikti įmonės veiklos analizę buvo, yra ir bus privaloma visais laikais.

¹²¹ ALTMAN, E. I. *Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy*. – The Journal of Finance 23(4), 1968 [interaktyvus]. [žiūrėta 2020-02-24] <http://www.defaultrisk.com/_pdf6j4/Financial_Ratios_Discriminant_Anlyss_n_Prdrctn_o_Crprt_Bnkrptc.pdf>

¹²² MACKEVIČIUS, J., POŠKAITYTĖ, D. *Altman modelių taikymas Lietuvos įmonių bankrotui prognozuoti*. Vilnius: Pinigų studijos, 2005, p. 25.

¹²³ *Ibid*, p. 34.

¹²⁴ *Ibid*, p. 32-36.

Todėl *Altman* modelyje taikoma su mokumu ir pelningumu susijusių rodiklių analizė, jeigu ji yra pritaikyta šiuolaikinei rinkai, gali būti priemonė įmonės bankroto rizikai nustatyti.

2.3. Nuo sutarties šalių valios nepriklausančios rizikos

Nepaisant to, kad pagrindinės statybos rangos sutarties vykdymo procese kylančios rizikos yra susijusios su statybos projektu ir sutarties šalių kompetencija, išbaigtai sutarties vykdymo procese kylančių rizikų analizei yra reikalinga aptarti ir kitas – rečiau pasitaikančias, tačiau ne ką mažesnę reikšmę turinčias rizikas, galinčias paveikti statybos rangos sutarties vykdymą. Toliau šioje darbo dalyje bus aptartos dvi problemos, kurios gali reikšmingai paveikti statybos rangos sutarties vykdymą, tačiau kurios iki šiol nėra pilnai kontroliuojamos žmogaus: nenugalima jėga (*force majeure*) ir dirbtinis intelektas. Autorė paaikškina, kad toliau aptariamos rizikos buvo pasirinktos dėl dviejų priežasčių: pirma, *force majeure* institutą yra tikslinga išanalizuoti dėl išskirtinai reikšmingos šio instituto įtakos statybos rangos sutarties vykdymui; antra, aptarti dirbtinio intelekto įtaką statybai, autorės nuomone, yra itin aktualu šiandieninėje visuomenėje, kurioje yra kuriamas vis glaudesnis ryšys tarp statybų sektoriaus ir naujų technologijų.

2.3.1. *Force majeure* aplinkybės

Sudarant statybos rangos sutartį, šalims yra įprasta susitarti dėl sutarties vykdymo ar taikomos civilinės atsakomybės ribų atsiradus nenugalimos jėgos (*force majeure*) aplinkybėms. Ši sąvoka yra įtvirtinta tiek Lietuvos, tiek ir kitų valstybių civilinėje bei tarptautinėje teisėje¹²⁵. CK 6.253 straipsnyje yra pateikiama glausta *force majeure* samprata: „nenugalima jėga yra neišvengiamos ir skolininko nekontroliuojamos bei nepašalinamos aplinkybės, kurios nebuvo ir negalėjo būti numatytos“, o CK 6.212 straipsnis reglamentuoja civilinės atsakomybės taikymą išaiškėjus nenugalimos jėgos aplinkybėms. Lietuvos teisėje įtvirtintas *force majeure* institutas iš esmės atkartoja UNIDROIT 7.1.7 straipsnyje įtvirtintų principų nuostatas¹²⁶, todėl, aiškinant CK nuostatų prasmę, atsižvelgtina į UNIDROIT principų turinį¹²⁷. UNIDROIT principų 7.1.7 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad sutarties šaliai, kuri visiškai arba iš dalies neįvykdė sutartimi prisiimtų ar įstatyme numatytų pareigų, gali būti pateisintas sutarties neįvykdymas, jeigu ta šalis įrodo, kad sutarties įvykdyti tapo neįmanoma dėl nuo skolininko valios

¹²⁵ UNIDROIT principų 7.1.7 straipsnyje, ICC *Force Majeure* Clause 1985, ICC *Force Majeure* Clause 2003, CISG 79 straipsnis ir PECL 8:108 straipsnis. Plačiau skaityti: International Chamber of Commerce. ICC *Force Majeure* Clause 2003. Paris: ICC Publishing S. A., p. 11.

¹²⁶ UNIDROIT principles of international commercial contracts. International institute for the Unification of Private Law [interaktyvus] 2016. [žiūrėta 2020-02-26]. <<https://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2016/principles2016-e.pdf>>.

¹²⁷ PEDRIEŽAITĖ, V. *Ar force majeure instituto taikymas informacijos ir technologijų plėtros kontekste neprieštarauja ūkinės veiklos laisvės principui?* Magistro darbas. Socialiniai mokslai, teisė. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universitetas, 2014, p. 16.

nepriklausančių aplinkybių ir kad tokios aplinkybės sutarties sudarymo metu negalėjo būti protingai numatytos, o, joms įvykus, negalėjo būti sukontroliuotos. Svarbu pažymėti, kad UNIDROIT principų 7.1.7 straipsnyje vartojama ne sutarties šalies atleidimo nuo atsakomybės, o sutarties nevykdymo pateisinimo, šalies atleidimo nuo nevykdymo padarinių formuluotė¹²⁸.

Galima teigti, kad teisinėje literatūroje yra pateikiama gana abstrakti nenugalimos jėgos samprata, paliekanti šalims diskrecijos laisvę apsispręsti dėl *force majeure* aplinkybių taikymo. Tokią poziciją palaiko ir Anglijos profesorius Leon E. Trakman, kurio teigimu, sutarties šalys dažnu atveju piktnaudžiauja nenugalimos jėgos aplinkybių taikymu, siekdamos pateisinti sutarties neįvykdymą¹²⁹. Su profesoriaus nuomone sutiktina dėl dviejų pagrindinių priežasčių: pirma, tiek Lietuvoje, tiek ir užsienio valstybėse *force majeure* samprata yra prieštaringa ir nenuosekli; antra, nuolat besikeičianti teismų praktika taip pat nepalieka aiškaus *force majeure* apibrėžimo, todėl sutarties šalys gali laisvai interpretuoti nenugalimos jėgos egzistavimą ir siekti civilinės atsakomybės netaikymo.

CK 6.127 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad prievolė baigiasi, kai jos negalima įvykdyti dėl nenugalimos jėgos, už kurią skolininkas (šio magistro darbo kontekste – rangovas) neatsako, o nenugalimos jėgos faktą turi įrodyti rangovas. Nepaisant to, kad įrodyti *force majeure* egzistavimą yra gana sudėtinga, statybos sektoriuje neretai pasitaiko atvejų, kai rangovas statybos rangos sutarties neįvykdymą, pasitelkdamas teisės aktų suteikiamą interpretacijos laisvę, bando pagrįsti nenugalimos jėgos aplinkybėmis.

Statybos sektoriuje vienas jautriausių ir didžiausių įtaką sutarties vykdymui darančių veiksnių yra ekonomika. Ekonomikos lygiui krentant, atitinkamai prastėja ir statybos įmonių padėtis – krizės laikotarpiu rangovams neretai pasunkėja rangos sutarčių vykdymas, kurį yra stengiamasi pateisinti ekonominės krizės, kaip *force majeure*, aplinkybėmis. Toliau šiame darbe pateikiama ekonominės krizės, kaip nenugalimos jėgos, analizė yra vertinama 2007-2008 metų finansų krizės kontekste. Finansinė krizė neabejotinai padarė negrįžtamą įtaką statybos sektoriuje – būtent šios krizės metu drastiškai išaugo bankrutuojančių statybos įmonių skaičius ir prasidėjo teisminiai ginčai dėl statybos rangos sutarčių nevykdymo. Bankrutuojančios įmonės, siekdamos sumažinti įsipareigojimų kreditoriams dydį, masiškai siekė pateisinti sutarties neįvykdymą nenugalimos jėgos aplinkybėmis, ką patvirtina teisminių ginčų gausa.

Įvertinusi finansų krizės mastą, Vyriausybė 2009 metais paskelbė: „*atsižvelgdama į tai, kad valstybėje 2008 metų pabaigoje prasidėjęs precedento neturintis ekonomikos*

¹²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Skinest Baltija“ v. AB „Lietuvos geležinkeliai“, Nr. 3K-3-10-421/2015.

¹²⁹ TRAKMAN, L. E. *Declaring force majeure: veracity or sham?* University of New South Wales, 2007, p. 5.

*sunkmetis, nulemtas pasaulinės ekonomikos ir finansų krizės tęsiasi iki šiol <...>*¹³⁰. Tuo tarpu kasacinio teismo praktikoje, susiformavusioje iš karto po finansinės krizės, ne kartą konstatuota, kad pasauliniu ir nacionaliniu mastu vykstanti krizė yra visiems žinoma aplinkybė, kurios nereikia įrodinėti CPK 182 straipsnio 1 dalies 1 punkto prasme.¹³¹ Kasacinis teismas byloje, kurioje buvo nagrinėjamas skolos priteisimo ir vienašališko sutarties nutraukimo klausimas, išaiškino, kad dėl sudėtingos ekonominės situacijos šalyje, tiesiogiai palietusios ir atsakovą, pastarajam negali būti taikoma civilinė atsakomybė. Ekonominė krizė pripažinta kaip neišvengiama, nekontroliuojama, be to, ji negalėjo būti numatyta¹³². Toks ekonominės krizės apibūdinimas, nors ir nepateikia tiesioginio jos vertinimo kaip *force majeure*, tačiau yra klaidinantis. Ekonominės krizės prilyginimas precedento neturinčiam įvykiui gali skatinti šalis be pagrindo pasinaudoti nenugalimos jėgos institutu siekiant išvengti statybos rangos sutarties neįvykdymo padarinių. Kaip minėta, *force majeure* kontekste sutarties neįvykdymas yra pateisinamas. Todėl vienos sutarties šalies piktnaudžiavimas nenugalimos jėgos institutu gali nulemti kitos šalies nuostolius, kurių atlyginimo pastaroji negalės reikalauti.

Susiklosčius teisiniam neaiškumui dėl ekonominės krizės kvalifikavimo, vėliau LAT savo praktikoje sukonkretino ekonominės krizės vertinimą: „*nei įstatyme įtvirtintas reglamentavimas, nei teismų praktikoje suformuluoti išaiškinimai nesuteikia pagrindo išvadai, kad ekonominės krizės situacija per se reiškia nenugalimos jėgos faktą, dėl kurio visuotinai atleidžiama nuo sutartinių prievolių vykdymo ir sutarčių nevykdymo teisinių padarinių*“¹³³. Matyti, kad teismų praktika, nors ir yra linkusi netaikyti nenugalimos jėgos instituto ekonominės krizės atžvilgiu, tačiau konkretaus ir vieningo išaiškinimo šiuo klausimu nepateikia. Teismai palieka sutarties šalims galimybę išimtiniais atvejais pasinaudoti *force majeure* institutu.

Darytina išvada, kad nenugalimos jėgos institutas Lietuvoje nėra taikomas mechanškai – teismai yra įpareigoti kiekvienu atveju analizuoti konkrečias aplinkybes ir jomis vadovaujantis nustatyti, ar sutarties šalys gali remtis nenugalimos jėgos institutu. Autorės nuomone, tokia kasacinio teismo pozicija yra objektyvi ir tinkamai užtikrina statybos rangos sutarties šalių interesų apsaugą.

¹³⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Nutarimas dėl ekonomikos sunkmečio. Valstybės žinios, 2009, Nr. 125-5380.

¹³¹ Žr., pavyzdžiui: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Mano tikslas“ v. UAB „Armitana“, Nr. 3K-3-459/2010; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Europa Group“ v. UAB „Kleta“, Nr. 3K-3-265/2011.

¹³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. UAB „Nekilnojamojo turto gama“ v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-516/2013.

¹³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Pajūrio viešbučiai“ v. AAB „Snoras“, Nr. 3K-3-268/2012.

Tuo tarpu bendrosios teisės tradicijos šalyse ekonominės krizės vertinimas yra griežtas – finansiniai sunkumai arba pripažįstami nenugalima jėga, arba ne. JAV teisėje vyrauja aiški pozicija – negalėjimas įvykdyti sutarties dėl ekonominio sunkmečio yra laikoma *force majeure*¹³⁴. Anglijos teisėje – priešingai, finansiniai sunkumai niekuomet nebuvo laikomi tinkamu pagrindu pateisinti sutarties neįvykdymą. Tai, kad sutarties šalis prisiėmė sutartinius įsipareigojimus siekdama pelno, tačiau dėl ekonominės krizės patyrė nuostolių, nėra priežastis atleisti nuo tinkamo pareigų vykdymo¹³⁵. Anglijos Komercinis Teismas 2010 sprendime konstatavo: Anglijos įstatymuose yra aiškiai įtvirtinta - ekonominių ar rinkos aplinkybių pasikeitimas ar esminis pablogėjimas, darantis įtaką sutarties šalių įsipareigojimų vykdymui, nėra *force majeure*¹³⁶. Šioje byloje teismas išaiškino, kad, siekiant pripažinti finansinius sunkumus nenugalima jėga, neužtenka vien konstatuoti didelio masto ekonominės krizės, todėl pateisinti sutarties neįvykdymą šiuo pagrindu yra tarsi neįmanoma.

Autorės vertinimu, ekonominis sunkmetis neturėtų būti laikomas *force majeure*. Visų pirma, ekonomika kaip reiškinys nėra ir niekuomet nebuvo stabilus – valstybės nuolat išgyvena ekonominius pakilimus ir nuosmukius. Ekonomikos stebėsenai yra kuriamos statistikos, o pagal rodiklių pokyčius ekspertai finansinius sunkumus gali nuspėti iš anksto. Todėl toks ekonomikos cikliškumas negali būti laikomas nenumatyta aplinkybe. Antra, kaip minėta, statybos institutas yra priklausomas nuo ekonomikos – prastėjant valstybės ekonominei padėčiai, atitinkamai sunkėja ir statybos rangos sutarties vykdymas. Atsižvelgdamos į tai, statybos įmonės turi galimybę ir privalo nuolat stebėti ekonomikos pokyčius bei iš anksto ruošti galimiams ekonominiams sunkumams (pavyzdžiui, kaupiant kapitalo atsargas ar kt.). Todėl negali būti laikoma nenugalima jėga aplinkybės, kurios yra iš anksto nuspėjamos ir kurioms (dažnu atveju) galima tinkamai pasiruošti.

Darytina išvada, jog iškart po 2007-2008 metų finansinės krizės susiformavusi teismų praktika klaidino statybos rangos sutarties šalis – įvertinę tai, kad teismai laikė ekonominę krizę beprecedenčiu reiškiniu, rangovai ir/ar užsakovai pasinaudojo *force majeure* nesuvokdami, kad susiklosčiusios aplinkybės neatitinka šiam institutui keliamų reikalavimų¹³⁷. Šią problemą iš dalies išsprendė vėlesnė teismų praktika, kurioje įtvirtintas tikslesnis *force majeure* instituto taikymas. Visgi, siekiant ateityje išvengti dviprasmiškų

¹³⁴ Žr., pavyzdžiui: Jungtinių Amerikos Valstijų apeliacinis teismas. 2009 m. rugsėjo 17 d. sprendimas byloje *Hooser energy rural cooperative Inc. v John Hancock life insurance company*, Nos. 08-4030, 08-4248.

¹³⁵ GREEN, R. M., ROBERTS, A. B., TATGE, D. B. *Contract modification or cancellation and breach of contract defenses in times of economic crisis*. Epstein Becker&Green, P. C., 2008, p. 7-8.

¹³⁶ Anglijos Aukščiausiojo Teisingumo Teismo Karalienės suolo skyrius. 2010 m. sausio 19 d. sprendimas byloje *Tandrin Aviation Holdings Ltd v. Mr. Michael McLaren QC*, CLAIM NO. 2009/FOLIO 206.

¹³⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262, 6.212 straipsnio 1 dalis: šalis atleidžiama nuo atsakomybės už sutarties neįvykdymą, jeigu ji įrodo, kad sutartis neįvykdyta dėl aplinkybių, kurių ji negalėjo kontroliuoti bei protingai numatyti sutarties sudarymo metu, ir kad negalėjo užkirsti kelio šių aplinkybių ar jų pasekmių atsiradimui.

situacijų ar piktnaudžiavimo *force majeure* institutu, būtų tikslinga doktrinoje įtvirtinti konkrečias nenugalimos jėgos instituto taikymo gaires, kurias statybos rangos sutartyse iš anksto įtvirtintų sutarties šalys.

2.3.2. Dirbtinis intelektas ir statybos ranga

Dirbtiniu intelektu grįstos inovacijos statybų sektoriuje – sąlyginai naujas reiškinys, kuriam Lietuvoje dar nėra sukurtas teisinis reguliavimas. Nepaisant to, kad dirbtinio intelekto pritaikymas statybos rangos sutartiniuose santykiuose yra daug žadanti perspektyva, dėl statybos pramonės masiškumo, statybos rangoje dalyvaujančių subjektų gausos ir išskirtinumo, naujųjų technologijų reguliavimas šioje srityje tampa iššūkiu. Būtų klaidinga teigti, kad Lietuvos teisėje nėra skiriamas dėmesys dirbtinio intelekto įtakai skirtinguose institutuose analizuoti. Tačiau sutiktina, kad nei Lietuvos Respublikos teisės aktuose, nei doktrinoje nėra pakankamai plačiai išanalizuotos potencialios dirbtinio intelekto keliamos rizikos statybos rangos sutarties vykdymui. Manytina, kad yra reikšminga ištirti šias reguliavimo spragas, kad būtų tinkamai pasirengta dirbtinio intelekto integracijai į statybos veiklą.

Kinijos mokslinėje doktrinoje¹³⁸, analizuojančioje dirbtinio intelekto pritaikymą statybos sektoriui, nurodomi pagrindiniai rizikos veiksniai, susiję su dirbtinio intelekto taikymu statybos rangoje: (i) rizikos, susijusios su dirbtinio intelekto priimamais sprendimais, (ii) rizikos, susijusios su darbų sauga ir kokybe. Atsižvelgiant į tai, kad Kinijos statybos bei inovacijų rinkos yra vienos didžiausių ir greičiausiai besivystančių industrijų visame pasaulyje, galima daryti prielaidą, kad būtent Kinijos doktrinoje yra išsamiausiai išanalizuota dirbtinio intelekto taikymo statybos rangos sutartiniuose santykiuose problematika.

Kaip buvo aptarta pirmoje šio darbo dalyje, į statybos procesą yra įtraukiama daug subjektų, prisiimančių atsakomybę už skirtingų statybos etapų kokybę. Turint omenyje tai, kad visi statybos sprendiniai turi būti tarp jų suderinti, greitai priimti vieningą sprendimą kartais gali būti pernelyg sudėtinga. Dirbtinio intelekto pagalba priimti sprendimus tampa paprasčiau – *Building Information Modeling* (BIM) suteikia galimybę interaktyviai bendradarbiauti visoms suinteresuotosioms šalims, bendroje platformoje dalijantis informacija apie įvairius statybos etapus. BIM, kartu su kitais skaitmeniniais duomenų šaltiniais, sparčiai vystosi kaip automatinio statybų modeliavimo ir projektavimo metodas¹³⁹. Pasitelkus šį metodą, sistema, atsižvelgdama į užsakovo poreikius, parengia

¹³⁸ PILLAI, V. S., MATUS, K. *Regulation of AI Technologies in the Construction Industry*. The Hong Kong University of Science and Technology IEMS Working Paper No. 2019-65, 2019, p. 18.

¹³⁹ LAEFER, D., TRUONG-HONG, L. *Toward automatic generation of 3D steel structures for building information modelling*. *Automation in Construction* 74, 2017, p. 66–77.

statinio projektą bei darbų grafiką, paskirsto šalims jų pareigas. BIM platformoje šalys gali laisvai dalintis savo pozicijomis ar siūlymais, koreguoti sistemos jiems pateikto projekto sprendinius. Nors BIM modelis yra laikomas efektyviu ir statybos rangos dalyvių laiką tausojančiu sprendimu, manytina, kad šis modelis negali vienareikšmiai būti laikomas patikimu, kadangi kartu su inovacijų plėtra didėja ir teisinės rizikos. Pavyzdžiui, skaitmeninės platformos gali būti nesunkiai „nulaužtos“, o jose pateikiama konfidenciali informacija apie pastato išplanavimą, pastato apsaugos ypatybes ar statybos projektą įgyvendinančių šalių intelektinę nuosavybę gali tapti prieinama tretiesiems asmenims, todėl gali būti pažeistas konfidencialumas, sutarties šalių privatumas. Taigi, viena pagrindinių dirbtinio intelekto sukeltų teisinių rizikų – neužtikrinama visapusiška BIM platformos vartotojų (pagrindė – statybos rangos sutarties šalių) teisėtų interesų apsauga, įtvirtinta CK 1.2 straipsnyje.

Antroji sritis, kurioje vyrauja aiški dirbtinio intelekto įtaka – statybos darbų sauga. Darbų saugos ir kokybės užtikrinimas pasitelkiant dirbtinį intelektą yra vienas pagrindinių dirbtinio intelekto panaudojimo statybos industrijoje būdų, o įrangos ir darbuotojų stebėjimas realiu laiku – pagrindinė dirbtinio intelekto valdoma sistema, integruota statyboje¹⁴⁰. Visgi, per didelis žmogaus pasitikėjimas tokiomis saugos sistemomis gali ne tik prisidėti prie saugos darbe užtikrinimo, bet ir sukelti priešingus padarinius – netinkamai įspėti apie galimus nelaimingus atsitikimus. Įvertinus tai, kad dirbtinio intelekto technologija yra sąlyginai nauja, manytina, kad ši technologija dar nėra pakankamai pažangi, kad ją būtų galima besąlygiškai pasitikėti statybos rangoje, kur yra aukštesnis rizikos laipsnis. Šiai dienai dirbtinis intelektas gali neatpažinti statybos procesų ar netinkamai juos (atitinkamai, ir su konkrečiais procesais atkeliaujančias rizikas) įvertinti, kadangi tam vis dar trūksta tinkamų algoritmų bei dirbtinio intelekto „apmokymo“ atpažinti skirtingus statybos veiksmus¹⁴¹. Todėl per didelis pasitikėjimas vien dirbtinio intelekto teikiamais darbų saugos ir kokybės užtikrinimo metodais, jei dėl jų nepaisoma kitų saugos standartų, gali sukelti daugiau žalos, nei palengvinti patį statybos rangos sutarties vykdymą. Pavyzdžiui, dėl dirbtinio intelekto algoritmo klaidos gali ne tik atsirasti statinio defektai (CK 6.664 straipsnio 3 dalis, 6.696 straipsnio 1 dalis), bet ir darbuotojų saugos pažeidimai¹⁴².

¹⁴⁰ WU, W., YANG, H., CHEW, D., YANG, S. H., GIBB, A., LI, Q. *Towards an autonomous real-time tracking system of near-miss accidents on construction sites*. Automation in Construction 19, 2010, p. 134–141.

¹⁴¹ LUO, H., XIONG, C., FANG, W., LOVE, P., ZHANG, B., OUYANG, X. *Convolutional neural networks: Computer vision-based workforce activity assessment in construction*. Automation in Construction 94, 2018, p. 282–289.

¹⁴² Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 70-3170, 19 straipsnio 2 dalis.

Esminė teisinė problema, susijusi su dirbtinio intelekto integravimu į statybos procesą – ne sutarties pažeidimų, bet atsakomybės už netinkamai parinktus sprendinius, paviešintus konfidencialius duomenis ar kitus dirbtinio intelekto sukeltus padarinius klausimas. Doktrinoje yra numatyta, jog teisinė atsakomybė gali būti taikoma teisinių santykių subjektams – fiziniams ar juridiniams asmenims, turintiems civilinį veiksnumą ir teisnumą¹⁴³. Tuo tarpu dirbtiniam intelektui iki šiol nėra suteiktas teisinis subjektiškumas. Europos Sąjungos Parlamento siūlymu¹⁴⁴, dirbtiniu intelektu grįstai roboto veiklai gali būti suteikiamas „elektroninių asmenų“ statusas tuo atveju, kai dirbtinio intelekto veikla yra savarankiška: robotas geba suprasti atliekamus veiksmus, mąstyti, mokytis ir atlikti kitus veiksmus, kuriuos gali atlikti fiziniai ir juridiniai asmenys. Tačiau šis statusas yra taikomas išskirtiniais atvejais ir, be kita ko, neprilygsta teisiniam subjektiškumui, reikalingam atsakomybės taikymui. Todėl praktikoje gali iškilti klausimas – kas yra laikomas atsakingu už dirbtinio intelekto savarankiškai priimtus sprendimus statybos procese?

CK 6.246 – 6.249 straipsniuose yra įtvirtintos keturios civilinės atsakomybės sąlygos: neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys, kaltė ir žala. Preziumuojama, kad roboto veiksmai gali būti neteisėti ir sukelti žalą, tačiau kaltės taikymas dirbtiniam intelektui yra bene neįmanomas¹⁴⁵. Kaltė civilinėje teisėje yra siejama su asmens sąmoningumu¹⁴⁶, o moksliniuose straipsniuose teigiama, jog dirbtinis intelektas visas savo funkcijas atlieka be vidinės atsako sistemos (sąmonės)¹⁴⁷. Taigi, dirbtinis intelektas už savo veiksmus neatsako, tačiau neigiami padariniai tam tikromis aplinkybėmis yra neišvengiami. Pavyzdžiui, dirbtinio intelekto pagalba sukūrus statybos projektą, vėliau paaiškėja, kad projektas neatitinka jam keliamų reikalavimų. Laikant, kad dirbtinis intelektas neturi teisinio subjektiškumo, o statybos rangos sutarties šalys neprisidėjo prie projekto rengimo, atsakomybės už projekto trūkumus klausimas lieka dviprasmiškas. Iš vienos pusės, atsakomybę už dirbtinio intelekto veiklos trūkumus galima būtų reikšti konkrečaus dirbtinio intelekto kūrėjui. Iš kitos pusės, jeigu dirbtinio intelekto veikla yra pagrįsta savarankiškumu (pirmiausia – elektroninių asmenų atveju), joks kitas fizinis ar juridinis asmuo negali būti laikomas atsakingu už dirbtinio intelekto veiklos rezultatus. Autorės įsitikinimu, dirbtinio intelekto atsakomybės klausimas yra teisės spraga, kuriai kol kas nėra

¹⁴³ MIZARAS, V. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 186.

¹⁴⁴ 2017 m. sausio 27 d. Europos Parlamento pranešimas su rekomendacijomis Komisijai dėl robotikai taikomų civilinės teisės nuostatų (2015/2103(INL)), p. 6.

¹⁴⁵ Teisės mokslo pavasaris. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Studentų mokslinė draugija, p. 20 [interaktyvus], 2018. [žiūrėta 2020-03-17] <<http://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2018/09/TM-pavasaris-2018-elektroninis-PDF.pdf?fbclid=IwAR1GLzn6gRMiwOFBSV7vywBAVtahjsTMcM6nOpsTfCEPXF0wCOHIDVr7klM>>.

¹⁴⁶ MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės taikymo problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.

¹⁴⁷ GRIFFITHS, S. *Robots will NEVER have feelings: Mathematics reveals that droids can't experience emotions like us* [interaktyvus], 2014. [žiūrėta 2020-03-18] <<http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2628150/Robots-NEVER-feelings-Mathematics-reveals-droids-experience-emotions-like-us.html>>.

pateikta sprendimo, o norint sureguliuoti atsakomybės taikymo ypatumus, sutarties šalys turi šias sąlygas išsamiai aptarti sutartyje.

Dirbtinis intelektas, nors ir yra laikomas revoliucine technologija, negali visiškai pakeisti žmogaus kaip darbo jėgos. Ypatingai statybų pramonėje, kur kiekvienas sprendimas yra grindžiamas daugybe išorinių veiksnių ir gali sukelti skirtingas pasekmes, šių sprendimų priėmimo negalima palikti dirbtinio intelekto autonomijai. Priešingai – prieš pasitelkiant inovatyvias technologijas statybų procese, reikia įvertinti dirbtinio intelekto sukeltas teises rizikas ir pasirengti tinkamą apsaugą, kad neigiamų teisinių pasekmių ir atsakomybės taikymo spragų būtų išvengta.

III. STATYBOS RANGOS SUTARTIES PAŽEIDIMAI

Analizuojant statybos rangos sutarties pažeidimus dažnai akcentuojamas šios sutarties vykdymo specifiškumas ir vykdymui keliami reikalavimai (techniniai, ekonominiai ir kt.). Galima teigti, kad statybos rangos sutarties įvykdymas dažnu atveju yra netinkamas, nes sutarties šalys deda nepakankamai pastangų kartu siekti geriausio rezultato ar nesilaiko visų sutarties vykdymui keliamų reikalavimų. Apžvelgus Lietuvos teismų praktiką, darytina išvada, kad įgyvendinant statybos rangos sutartinius santykius, didžiausia problema kyla sprendžiant klausimus, susijusius su šalių bendradarbiavimo, kainos keitimo, atsiskaitymo už atliktus darbus ir netinkamo darbų priėmimo–perdavimo institutais. Laikytina, kad būtent paminėti institutai yra jautriausi ir mažiausiai teisinėje literatūroje išanalizuoti. Tokia išvada daroma atsižvelgiant į teismų praktikoje keliamų probleminių klausimų pobūdį ir mastą (t. y. kokie statybos rangos sutarties pažeidimai dažniausiai yra teismo ginčo objektu), bylose nagrinėjamų įrodymų pobūdį (t. y. ar šalys savo argumentus gali pagrįsti specialiomis teisės normomis ar teisine doktrina) ir teismų formuojamus išaiškinimus (t. y. ar teismų praktika pateikia probleminių aspektų sprendimo būdus). Minėtų institutų problematika bus atskleista toliau šiame darbe.

3.1. Bendradarbiavimo pareigos nesilaikymas

Civiliniai teisiniai santykiai yra paremti subjektų lygiateisiškumo, nuosavybės neliečiamumo, sutarties laisvės, teisinio apibrėžtumo, teisėtų lūkesčių bei kitais CK įtvirtintais principais¹⁴⁸. Statybos rangos sutartiniuose santykiuose bene pagrindiniu principu laikomas CK 6.200 straipsnio 2 dalyje tiesiogiai įtvirtintas šalių kooperavimosi ir bendradarbiavimo principas. Statybos rangos sutarties šalių bendradarbiavimo pareiga yra ne kartą pabrėžiama tiek įstatyme, tiek ir teismų praktikoje, taip išreiškiant šio principo svarbą ir daromą įtaką sutarties vykdymui. Svarbu paminėti, kad Lietuvos teisėje įtvirtintas šalių bendradarbiavimo principas buvo suformuluotas vadovaujantis UNIDROIT¹⁴⁹ ir PECL¹⁵⁰ tarptautiniais standartais. Kaip numatyta CK 6.691 straipsnio 1 dalyje, iškilus bet kokioms kliūtims, dėl kurių negalima tinkamai įvykdyti sutarties, šalys bendradarbiaudamos turi imtis visų nuo jų priklausančių protingų priemonių toms kliūtims pašalinti, o šios pareigos neįvykdžius yra prarandama teisė į nuostolių, atsiradusių dėl

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262, 1.2 straipsnis.

¹⁴⁹ UNIDROIT Principų 5.1.3 straipsnis numato sutarties šalims pareigą bendradarbiauti vykdant sutartį. Minimame straipsnyje nurodoma, kad kiekviena šalis privalo bendradarbiauti su kita šalimi, kai tokio bendradarbiavimo gali būti pagrįstai tikimasi kitai šaliai įgyvendinant savo prievoles. Daugiau skaityti: UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts [interaktyvus], 2016. [žiūrėta 2020-03-10] <<https://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2016/principles2016-e.pdf>>.

¹⁵⁰ PECL 1:202 straipsnyje nurodoma, kad kiekviena šalis privalo kooperuotis su kita šalimi, kad sutartis būtų įgyvendinta iki galo. Daugiau skaityti: Principles of European Contract Law (PECL) [interaktyvus], 2002. [žiūrėta 2020-03-10] <https://www.trans-lex.org/400200/_/pecl/#head_12>.

atitinkamų kliūčių nepašalinimo, atlyginimą. Komentuodamas aptariamą CK nuostatą, LAT yra išaiškinęs, kad „atsižvelgdamas į statybos rangos sutarties specifiką, įstatymų leidėjas specialiai aptarė tokios sutarties šalių pareigą bendradarbiauti (CK 6.691 straipsnis). Tinkamas šios pareigos įgyvendinimas yra priemonė, įgalinanti maksimaliai išvengti vykdant sutartį galimų nuostolių, ginčų dėl darbų atlikimo, atsiskaitymo, net sutarties nutraukimo“¹⁵¹.

Galima teigti, kad šalių bendradarbiavimo pareiga statybos rangos sutartiniuose santykiuose yra viena esminių sąlygų, užtikrinančių sklandų sutarties vykdymą. Tai iš dalies patvirtina ir CK 6.667 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas sutrumpintas vienerių metų ieškinio senaties terminas reikalavimams dėl atliktų darbų trūkumų pateikti, skatinantis rangos sutarties šalis aktyviau bendradarbiauti.

Sutiktina su teismų praktikoje formuluojama pozicija, kad bendradarbiavimas padeda sutarties šalims įgyvendinti subjektines teises ir vykdyti pareigas¹⁵². LAT ne kartą yra pabrėžęs, kad pareiga bendradarbiauti yra viena sąžiningumo principo išraiškų sutarčių teisėje. Dėl šios priežasties bendradarbiavimo procesas turi vykti sąžiningumo ir geros valios sąlygomis, t. y. vienos sutarties šalies elgesys negali būti priešingas tiems lūkesčiams, kuriuos ji, vykdydama sutarties sąlygas, suformavo kitai sutarties šaliai¹⁵³. Vertinant teisės doktriną bei teismų praktiką, laikytina, kad statybos rangos sutarties šalys bendradarbiaudamos turi ne tik stengtis tinkamai įgyvendinti savo pareigas, bet ir pagrįstai tikėtis, kad kita šalis užtikrins savo sutartimi prisiimtų įsipareigojimų vykdymą. Tik bendradarbiaudamos tarpusavyje šalys galės užtikrinti, kad statybos rangos sutarties vykdymas vyksta sklandžiai ir norimas rezultatas bus pasiektas, todėl šalys turi domėtis ne tik savo, bet ir kitos sutarties šalies darbų eiga. Pavyzdžiui, rangovas turi siekti tinkamai ir laiku atlikti sutartyje numatytus darbus ir, tuo pačiu, jis turi pagrįstai tikėtis gauti už tai numatytą atlygį; užsakovas gali pagrįstai tikėtis iš rangovo kokybiško rezultato ir turi užtikrinti rangovą, kad su juo bus atsiskaityta laiku.

Galima teigti, kad statybos rangos sutarties šalių bendradarbiavimas yra reikšmingas visam proceso funkcionavimui: statybos leidimo gavimui, projekto rengimui, medžiagų tiekimui, darbų priėmimui ir, svarbiausia, atsiskaitymui už rangovo atliktus darbus. Nesant šalių bendradarbiavimo, atsiranda terminų praleidimo ar netinkamo darbų realizavimo rizika, todėl kooperavimosi principo nesilaikymas yra prilyginamas sutarties

¹⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. liepos 17 d. nutartis civilinėje byloje A. G. v. A. S, Nr. 3K-3-396/2008.

¹⁵² AMBRASIENĖ, D. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009, p. 43.

¹⁵³ Žr. pavyzdžiui: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje AB „Šilutės Rambynas“ v. UAB „Šilutės vandenys“, Nr. 3K-3-29/2014, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „ICECO“ v. AB „Monolith Frost GmbH“, Nr. 3K-3-429-701/2017.

vykdymo pažeidimui. Vienai iš sutarties šalių atsisakius bendradarbiauti, šalis, negalinti tęsti sutarties vykdymo be kitos šalies bendradarbiavimo, sutartį gali nutraukti¹⁵⁴. Kadangi Lietuvos teisės doktrinoje bendradarbiavimo principas apibrėžiamas gana lakoniškai, autorės nuomone, tiksliausiai šalių bendradarbiavimo pareigos nesilaikymo įtaką statybos rangos sutarties vykdymui atskleidžia formuojama teismų praktika.

Lietuvos teismų praktikoje matyti aiški tendencija šalių bendradarbiavimo principą analizuoti per sutarties šalių pareigą sudaryti tinkamas sąlygas įvykdyti prievolę, prireikus keistis reikšminga informacija ar laiku pranešti apie kylančias prievolės įvykdymo kliūtis¹⁵⁵. Galima teigti, kad teismai laikosi tvirtos pozicijos, jog bendradarbiavimo pareigos pažeidimas gali būti pagrindu kitai sutarties šaliai atsisakyti vykdyti savo prievolę ar nepriimti atliktų darbų. Svarbu paminėti, kad sprendžiant dėl bendradarbiavimo pareigos pažeidimo, yra reikšminga ištirti abiejų statybos rangos sutarties šalių elgesį vykdant sutartį¹⁵⁶ – LAT yra išaiškinęs, kad, sprendžiant dėl nuostolių atlyginimo kitai sutarties šaliai, reikia įvertinti, ar nuostolių patyrusi šalis aktyviais veiksmais ar neveikimu neprisidėjo prie jų atsiradimo. Nepakankamas bendradarbiavimas praktikoje yra pripažįstamas pagrindu konstatuoti šalies kaltę, kai tarp sutarties šalies nepakankamo bendradarbiavimo ir atsiradusios žalos egzistuoja priežastinis ryšys¹⁵⁷. Kasacinis teismas, vertindamas, ar užsakovas pažeidė bendradarbiavimo pareigą, atkreipė dėmesį į tai, kad rangovui vėluojant užbaigti darbus sutartyje nustatytu terminu, užsakovas nereikšė pretenzijų dėl vėlavimo ar darbų kokybės, neinformavo rangovo apie patiriamus nuostolius, kas galėjo turėti įtakos nuostolių padidėjimui. Įvertinusi nurodytas aplinkybes, LAT teisėjų kolegija pripažino, kad šalių bendradarbiavimo pareigos pažeidimas buvo padarytas tiek iš rangovo, tiek iš užsakovo pusės.

Taigi, Lietuvos teisėje yra laikomasi pozicijos, kad bendradarbiavimo pareiga yra vienodai reikšminga tiek užsakovo, tiek rangovo atžvilgiu. Bendradarbiavimo pareigos pažeidimui nustatyti yra vertinamas šalių elgesys: domėjimasis statybos procesu, reikiamos informacijos pateikimas ir kt., o bendradarbiavimo pareigą pažeidusi sutarties šalis praranda teisę remtis kitos šalies netinkamu sutarties vykdymu, jei pažeidimą su bendradarbiavimo stoka sieja priežastinis ryšys. Įvertinus, kad sutartinės prievolės neįvykdymas ar netinkamas įvykdymas (šio darbo kontekste – bendradarbiavimo pareigos

¹⁵⁴ DIDŽIULIS, L. *Numatomo sutarties pažeidimo doktrina: samprata, kvalifikavimo pagrindai ir teisinis poveikis*. Vilnius: ISSN 1392-1592. Teisės problemos Nr. 1 (55), 2007, p. 4.

¹⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Auster ir Ko“ v. UAB „Terra IT“, Nr. 3K-3-177-687/2015.

¹⁵⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Edvantus“ v. V. B., Nr. 3K-3-563/2013.

¹⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Edvantus“ v. V. B., Nr. 3K-3-562/2014.

pažeidimas) nėra preziumuojamas, laikytina, kad ginčo atveju pažeidimą privalo įrodyti sutarties šalis, reikalaujanti taikyti sutartinę civilinę atsakomybę¹⁵⁸.

Tuo tarpu Anglijos teisėje šalių bendradarbiavimo pareiga yra vertinama dar plačiau nei Lietuvoje. Anglijos teisėje ši pareiga iš užsakovo pusės vertinama dviem prasmėmis: negatyviaja ir pozityviaja¹⁵⁹. Negatyviaja prasme užsakovas yra įpareigojamas nesiimti jokių veiksmų, kurie neleistų ar galimai darytų neigiamą įtaką rangovo galimybei įprastu būdu įvykdyti visus sutartinius įsipareigojimus. Pozityviaja prasme laikoma, kad užsakovas privalo imtis priemonių, kurios leistų rangovui tinkamai ir laiku įvykdyti statybos rangos sutartimi prisiimtus įsipareigojimus. Vertinant Anglijos teisės doktriną plečiamai, manytina, kad tokie patys reikalavimai yra keliami ir rangovui. Anglijos teisėje laikomasi pozicijos, kad vienai iš statybos rangos sutarties šalių pažeidus bendradarbiavimo pareigą, ši sutarties šalis laikoma pažeidusia pačią sutartį, o sutarties šalis, dėl bendradarbiavimo stokos patyrusi nuostolį, gali reikalauti šiuos nuostolius priteisti. Pabrėžtina, kad bendradarbiavimo pareiga yra taikoma tik tiems veiksams, kurie yra būtini tinkamam sutarties įvykdymui užtikrinti¹⁶⁰.

Autorės nuomone, nors bendradarbiavimo pareiga Anglijos teisėje yra pateikiama kiek kitaip nei Lietuvoje, tačiau šių dviejų jurisdikcijų vertinimas neturėtų ženkliai skirtis. Anglijos teisėje yra tiesiogiai įtvirtinta, kad šalys, vykdydamos sutartį, privalo užtikrinti tinkamą savo pareigų įvykdymą ir susilaikyti nuo bet kokių veiksmų, galinčių apsunkinti sutarties vykdymą kitai šaliai. Nors Lietuvos teisės doktrinoje ši nuostata nėra tiesiogiai suformuluota, iš teismų praktikos galima susidaryti nuomonę, kad šalys yra lygiai taip pat įpareigojamos nesielti priešingai kitos sutarties šalies suformuotiems lūkesčiams. Be to, tiek Lietuvos, tiek Anglijos jurisdikcijose bendradarbiavimo pareigos nesilaikymas gali būti pagrindu nutraukti sutartį ar sustabdyti kitos šalies įsipareigojimų vykdymą. Taigi, darytina pagrįsta išvada, kad sutarties šalių bendradarbiavimo pareigos nesilaikymas yra laikytinas reikšmingu sutarties pažeidimu ir sukelia analogiškus padarinius tiek Lietuvos, tiek Anglijos jurisdikcijose.

Siekiant išvengti šalių bendradarbiavimo pareigos pažeidimo, sutarties šalys gali pasitelkti teisinius instrumentus – sankcijas už šios pareigos pažeidimą. Pavyzdžiui, sutartyje galima numatyti dideles pinigines baudas, skiriamas šaliai, pažeidusiai bendradarbiavimo pareigą. Taip būtų įgyvendinama prevencinė priemonė, skatinanti šalis kooperuotis. Autorės nuomone, veiksmingiausia priemone šalių bendradarbiavimui

¹⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-314-378/2017.

¹⁵⁹ MURDOCH, J.; HUGHES, W. *Construction Contracts Law and Management*. 3rd ed., London: Spon Press, 2000, p. 16.

¹⁶⁰ GLOVER, J. *The Civil Codes and Common Law Jurisdictions Compared: Good Faith and Force Majeure. In Construction projects from conception to completion*. IBA Construction Conference, 2006, p. 8.

užtikrinti gali būti tik pačių sutarties šalių suinteresuotumas siekti bendro tikslo. Statybos rangos sutarties rezultatas turi būti reikšmingas abiem sutarties šalims – tokiu atveju tiek užsakovas, tiek rangovas bus suinteresuoti tinkamu ir savalaikiu sutarties įgyvendinimu ir privalės šiuo klausimu sąžiningai kooperuotis.

3.2. Pareigos atsiskaityti už atliktus darbus pažeidimas

Galima teigti, kad atlygis už atliktus statybos rangos darbus yra pagrindinis rangovo teisėtas lūkestis sudarant statybos rangos sutartį. CK 6.687 straipsnyje yra įtvirtinta užsakovo pareiga atsiskaityti su rangovu už pastarojo atliktus darbus, tačiau praktikoje dažnai susiduriama su šios nuostatos pažeidimu. Autorės vertinimu, teisės aktuose yra pakankamai išsamiai reglamentuojamos užsakovo atsakomybės už šios pareigos pažeidimą ribos. Tačiau teisminių ginčų gausa parodo, jog atsiskaitymo už atliktus darbus institutą reglamentuojančios normos nėra pakankamai efektyvios ir sudaro užsakovui sąlygas šiuo institutu piktnaudžiauti. Dėl šios priežasties, yra reikšminga išanalizuoti pagrindines pareigos atsiskaityti už atliktus darbus sąlygas bei pažeistų rangovo teisių gynimo būdus.

Rangovo teisė gauti atlyginimą už atliktus darbus praktikoje yra ginama taikant CK 6.210, 6.213, 6.261 ir 6.656 straipsnių nuostatas, nustatančias piniginių prievolių neįvykdymo ar netinkamo vykdymo teisinės pasekmės¹⁶¹.

Statybos sektoriuje ginčai dėl atsiskaitymo už atliktus darbus yra neišvengiami, o teismų praktikoje matoma tendencija užsakovui vengti prievolės atsiskaityti su rangovu vykdymo remiantis rangovo atliktų darbų trūkumais¹⁶². Manytina, kad užsakovai neretai piktnaudžiauja savo teisėmis ir siekia nepagrįstai išvengti prievolės vykdymo, tokiais veiksmais pažeisdami ne tik sutartimi prisiimtus įsipareigojimus, bet ir rangovo teisėtus lūkesčius gauti atlyginimą už atliktus darbus.

Lietuvos teisės doktrinoje kol kas nėra pateikta vienareikšmiškai veiksmingų rangovo pažeistų teisių gynimo būdų, tačiau kompleksinė teisės aktų ir teismų praktikos analizė leidžia spręsti, kad rangovo teisių gynimui yra taikomos skirtingos priemonės, priklausomai nuo statybos rangos sutartyje numatyto atsiskaitymo būdo. Kaip matyti iš CK 6.687 straipsnio formuluotės, šalys statybos rangos sutartyje gali susitarti dėl dvejopo pobūdžio atsiskaitymo:

¹⁶¹ JEKENTAITĖ, U. Šalių atsakomybė statybos rangos santykiuose. Magistro darbas. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2010, p. 54-55.

¹⁶² Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje II „Seno dvaro statyba“ v. UAB „Rustonas“, Nr. 3K-3-389-969/2015.

1. Atsiskaitymo etapais, t. y. kai rangovui yra apmokama už konkrečiai atliktus darbus ar atsiskaitymus užsakovas vykdo periodiškai, pavyzdžiui, apmoka už per vieną mėnesį faktiškai rangovo atliktus darbus;
2. Atsiskaitymo, atliekamo užbaigus visus statybos rangos sutartyje numatytus darbus.

FIDIC modelinių sutarčių nuostatose¹⁶³ taip pat yra detalios išaiškinta, kaip turi būti atliekamas atsiskaitymas už atliktus darbus. FIDIC modelinių sutarčių sąlygose yra pabrėžiamos ne tik formalios atsiskaitymo už atliktus darbus aplinkybės, bet ir statybos rangos sutarties bendradarbiavimo pareiga. Todėl galima teigti, kad pažeistų rangovo teisių gynimo būdas priklauso ne tik nuo įstatyme įtvirtintos pareigos laikymosi (t. y. savalaikio darbų atlikimo ir jų kokybės užtikrinimo), bet ir nuo rangovo elgesio vykdant statybos rangos sutartį. Išsamesnė rangovo teisių gynimo būdų analizė pateikiama toliau šiame darbe.

Pirmuoju atveju, esant susitarimui dėl atsiskaitymo etapais, rangovo teisės gali būti ginamos pasitelkiant CK 6.661 straipsnyje įtvirtintą priešpriešinių prievolių vykdymo sustabdymo institutą. Profesorius V. Mizaras laikosi pozicijos¹⁶⁴, kad užsakovui nevykdant prievolės atsiskaityti su rangovu už pastarojo atliktus darbus, rangovas gali sustabdyti priešpriešinės pareigos vykdymą – sulaikyti darbų rezultatą tol, kol užsakovas įvykdys savo prievolę atsiskaityti. Darbo autorė sutinka su profesoriaus pozicija – priešpriešinių pareigų vykdymo sustabdymas yra efektyvi priemonė, jei sutartyje yra numatytas atsiskaitymas etapais. Užsakovui vengiant atsiskaityti su rangovu ir pastarajam atsisakius tęsti darbų vykdymą, būtų pasiektas šalių lygiateisiškumas, taip pat užsakovas, siekdamas galutinio statybos rangos sutartyje numatyto rezultato, būtų skatinamas atsiskaityti su rangovu. Visgi, priešpriešinių prievolių vykdymo sustabdymas nepanaikina rangovo patiriamų nuostolių, todėl rangovas gali atsisakyti sutarties ir reikalauti atlyginti nuostolius, patirtus dėl netinkamo užsakovo įsipareigojimų vykdymo¹⁶⁵.

Antruoju atveju, kai susitariama dėl viso atsiskaitymo užbaigus sutartyje numatytus darbus, rangovo teisių gynimas tampa sudėtingesnis, o pažeistų teisių gynimo procesas – ilgesnis. CK 6.662 ir 6.694 straipsniuose yra įtvirtintos statybos rangos darbų priėmimo ir perdavimo nuostatos, kuriomis vadovaujantis rangovas turi perduoti, o užsakovas – priimti

¹⁶³ FIDIC Conditions of Contract for CONSTRUCTION for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC), FIDIC Conditions of Contract for PLANT and design-build for electrical and mechanical plant, and for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC), FIDIC Conditions of Contract for EPC/Turnkey Projects. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC), 14 straipsnis.

¹⁶⁴ MIZARAS, V. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2009, p. 565–567.

¹⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje AB „Vakarų laivų gamykla“ v. „Fonnskip AS“, Nr. 3K-3-281/2009.

rangovo atliktus darbus pasirašant darbų priėmimo–perdavimo aktą. Kasacinis teismas ne kartą yra konstatavęs, kad atliktų darbų priėmimo–perdavimo akto pasirašymas, nepriklausomai nuo to, ar jis pasirašytas vienašališkai, ar abiejų statybos rangos sutarties šalių, įpareigoja užsakovą atsiskaityti su rangovu už pastarojo atliktus darbus¹⁶⁶. LAT praktikoje akcentuojama, kad net jei užsakovo galutinio atsiskaitymo su rangovu pagal sutartį sąlyga ir nėra įvykdyta – baigiamasis darbų perdavimo ir priėmimo aktas šalių nepasirašytas, tačiau jei darbai pagal rangos sutartį statytame objekte yra atlikti, statybos objektas pripažintas tinkamu naudoti, o darbų rezultatu atsakovas naudojasi, rangovas turi teisę į reikalavimo patenkinimą¹⁶⁷. Vien darbų priėmimo–perdavimo akto nebuvimas pats savaime neatleidžia užsakovo nuo pareigos atsiskaityti už rangovo tinkamai atliktus darbus¹⁶⁸. Užsakovui pažeidus pareigą atsiskaityti su rangovu, pastarasis įgyja teisę savo interesus ginti dviem pagrindiniais būdais:

1. Išieškoti jam priklausančias sumas už atliktą darbą iš užsakovui priklausančių įrenginių, medžiagų ar kito užsakovui priklausančio turto¹⁶⁹;
2. Reikalauti užsakovo įvykdyti prievolę natūra¹⁷⁰.

Reikšminga paminėti, kad FIDIC modulinių sutarčių bendrųjų sąlygų 14.8 punkte yra įtvirtinta dar viena tiesioginė rangovo teisių gynimo priemonė – teisė į delspinigius, skaičiuojamus periodiškai (kas mėnesį) nuo neapmokėtos sumos visą vėlavimo atsiskaityti laikotarpį. Autorės nuomone, nors paminėti rangovo teisių gynimo būdai skamba efektyviai, praktikoje jie yra veiksmingi tik formaliai.

Pirma, CK 6.656 straipsnyje įtvirtinta rangovo teisė yra vienas iš savigynos būdų¹⁷¹, kuris turi atitikti pažeidimo mastą bei pobūdį ir neperžengti savigynos ribų¹⁷². Rangovas išieškojimą turi nukreipti į tokią dalį užsakovo turto, kuri yra reikalinga skolai padengti. Nesąžiningas užsakovas, siekdamas išvengti prievolės vykdymo (ypatingai situacijose, kai rangovo atlikti darbai yra didelės vertės), gali apsunkinti išieškojimą slėpdamas turtą ar deklaruodamas kitokią, nei yra iš tiesų, turimo turto vertę.

Antra, CK 6.656 straipsnyje įtvirtinta rangovo teisė išieškoti užsakovo skolą iš pastarajam priklausančių įrenginių gali būti įgyvendinta tik rangovui įrodžius, jog darbus

¹⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Marketas“ v. UAB „Magirnis“, Nr. 3K-3-561-378/2016.

¹⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2011 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje AB „Panevėžio statybos trestas“ v. UAB „Arno vila“, Nr. 3K-3-536/2011.

¹⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2015 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Iki raktų“ v. UAB „Garantas“, Nr. 3K-3-672-313/2015.

¹⁶⁹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262, 6.656 straipsnis.

¹⁷⁰ *Ibid*, 6.213 straipsnis.

¹⁷¹ MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 275.

¹⁷² Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262, 1.139 straipsnio 2 dalis.

jis atliko tinkamai, kokybiškai ir laiku. Užsakovui ginčijant pareigą apmokėti rangovui už jo atliktus darbus, tikėtina, kad užsakovas ginčys ir rangovo teikiamus įrodymus, tad rasti konsensuą, jog darbai buvo atlikti laiku ir atitinka kokybės reikalavimus, gali būti sudėtinga.

Trečia, CK 6.213 straipsnyje įtvirtintą reikalavimą prievolę įvykdyti natūra rangovas, visų pirma, turi reikšti tiesiogiai užsakovui. Tikimybė, jog užsakovas rangovo reikalavimą įgyvendins – minimali, todėl rangovui dėl šios teisės įgyvendinimo bet koku atveju tektų kreiptis į teismą ir patirti papildomų išlaidų. Autorės nuomone, būtent papildomų išlaidų poreikis daugelį rangovų atgraso nuo pažeistų teisių gynimo teisminiu būdu.

Taigi, siaurai vertinant teisės aktų nuostatas, laikytina, kad rangovas turi net keletą skirtingų būdų apginti savo pažeistas teises ir interesus. Visgi, realybėje šių priemonių įgyvendinimas yra apsunkinamas ir didžiąja dalimi priklauso nuo užsakovo sąžiningumo bei teisinių santykių tarp sutarties šalių vertinimo. Todėl CK numatyti rangovo teisių gynimo būdai turėtų būti prilyginami formalumui, o jų įgyvendinimas – siekiamybei.

Autorės nuomone, siekiant užtikrinti savalaikį atsiskaitymą už atliktus darbus, šalims bendradarbiaujant dar ikisutartiniuose santykiuose reikia nustatyti pakankamai griežtas sankcijas už užsakovo pareigų pažeidimą. Būtina sąlyga, kurią šalys privalo įtvirtinti sutartyje, laikytina rangovo galimybė sustabdyti darbų vykdymą, jei užsakovas neatsiskaito už tarpinius darbus. Visgi, autorės nuomone, efektyviausia priemone apsisaugoti nuo užsakovo vengimo atsiskaityti už atliktus darbus yra faktoringo sutartis¹⁷³, pagal kurią rangovui būtų užtikrintas banko apmokėjimas už atliktus darbus (jei apmokėti atsisako užsakovas).

3.3. Statybos rangos darbų kainos keitimas (didinimas)

Lietuvos teisinėje doktrinoje statybos darbų kaina nėra numatyta kaip esminė statybos rangos sutarties sąlyga. Vis dėlto, atsižvelgiant į statybos darbų prigimtį, jų specifiskumą bei trukmę, manytina, kad susitarimas dėl tinkamos darbų kainos nustatymo turi esminę reikšmę sklandžiai statybos darbų eigai bei užtikrina teisminių ginčų prevenciją ateityje.

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatomis¹⁷⁴ bei kasacinio teismo praktika¹⁷⁵, laikytina, kad statybos rangos sutarties šalys gali susitarti dėl konkrečios

¹⁷³ Faktoringo sutartimi finansuotojas (bankas) perduoda pinigus rangovui už pastarojo atliktus darbus, o rangovas perduoda reikalavimo teisę į užsakovą bankui dėl atsiskaitymo už atliktus darbus. Tokiu atveju bankas atsiskaito su rangovu, o užsakovas atsiskaito su banku. Faktoringo sutartimi rangovas gauna papildomą garantiją, kad su juo bus atsiskaityta už atliktus darbus. Plačiau skaityti: Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262, 6.903 ir 6.905 straipsniai.

¹⁷⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262, 6.653 straipsnis.

¹⁷⁵ Kasacinis teismas 2014 m. vasario 5 d. nutartyje civilinėje byloje Nr. 3K-3-3/2014 yra išaiškinęs, kad statybos rangos teisinius santykius reglamentuoja ne tik specialaus instituto – CK XXXIII skyriaus trečiojo

(fiksuotos) darbų kainos, darbų kainos pagal sudarytą sąmatą arba numatyti darbų kainą pagal kitus kainos nustatymo kriterijus. Sutarties šalims nenumačius fiksuotos darbų kainos, jos keitimas darbų vykdymo eigoje nesukelia nesklandumų – vadovaujantis CK 6.653 straipsnio 4 dalimi ir CK 6.653 straipsnio 6 dalimi, sutarties šalys kainą gali keisti dėl iš esmės padidėjusių rangovo sąnaudų ar dėl kitų svarbių priežasčių. Tačiau CK 6.653 straipsnio 5 dalyje yra įtvirtintas draudimas šalims sutarties vykdymo metu keisti fiksuotą kainą. Laikoma, kad minėta teisės norma yra imperatyvi¹⁷⁶, o griežtas apribojimas keisti konkrečią statybos rangos sutarties kainą yra pagrįstas statybos rangos sutarties tęstinumu, dėl kurio būtina užtikrinti tokios sutarties pagrindu susiklosčiusių civilinių teisinių santykių stabilumą¹⁷⁷. Taigi, doktrinoje įtvirtinta, kad statybos rangos sutartyje nustačius fiksuotą darbų kainą, jokie kainos pakeitimai yra nebegalimi, neatsižvelgiant į tai, ar faktinės rangovo išlaidos darbams atlikti yra didesnės nei numatyta sutartyje¹⁷⁸. Laikytina, kad fiksuotos kainos keitimas yra galimas tik išimtiniais atvejais¹⁷⁹.

Autorės nuomone, tai, kad fiksuotos kainos keitimas doktrinoje *a priori* laikomas sutarties pažeidimu, prieštarauja sutarčių laisvės principui. Vis dėlto, autorė pastebi, kad dalis teismų praktikos yra nutolusi nuo lingvistinės CK 6.653 straipsnio 5 dalies normos analizės ir formuoja kiek liberalesnį jos aiškinimą¹⁸⁰. Galima teigti, kad tokia teismų formuojama pozicija užtikrina sklandesnį ir tinkamesnį statybos rangos teisinių santykių subjektų interesų patenkinimą – laikytina, kad absoliutus draudimas keisti fiksuotą darbų kainą prieštarautų teisingumo ir sąžiningumo principams¹⁸¹. Todėl toliau šiame darbe yra pateikiamas vertinimas, kokiais atvejais fiksuotos statybos rangos darbų kainos keitimas (didinimas) neturėtų būti laikomas sutarties pažeidimu.

LAT ne kartą yra išaiškinęs, kad galimybė šalims išimtiniais atvejais didinti rangos sutartyje sulytą darbų kainą yra įtvirtinta tiek bendrojoje rangos teisinius santykius

skirsnio „Statybos ranga“ normos, bet ir bendrosios rangos nuostatos, išdėstytos nurodyto CK skyriaus pirmajame skirsnyje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Klaipėdos hidrotechnika“ v. VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija, Nr. 3K-3-3/2014).

¹⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje A. S. IĮ v. UAB „Abuva“, Nr. 3K-3-505/2005; 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Estinos arka“ v. UAB „Lelija“, Nr. 3K-3-543/2006; 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Hidras“ v. UAB „Projestos projektai“, Nr. 3K-3-311-415/2015.

¹⁷⁷ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. *Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis*. Teisė, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 118.

¹⁷⁸ ADOMAVIČIŪTĖ, G. *Statybos rangos sutarties kainos keitimo ypatumai*. Vadovas ir pasaulis, 2008, p. 60.

¹⁷⁹ SEKONAITĖ, A. *Teisės aktuose apibrėžta fiksuotos kainos statybos rangos sutarties vykdymo problematika*. 14-tosios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas – Lietuvos ateitis“ 2011 metų teminės konferencijos straipsnių rinkinys. ISSN 2029-7149, 2011, p. 5.

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Estinos arka“ v. UAB „Lelija“, Nr. 3K-3-543/2006; 2009 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Alrosta“ v. UAB „Immobilitas“, Nr. 3K-3-19/2009.

¹⁸¹ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. *Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis*. Teisė, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 119.

reglamentuojančioje CK 6.653 straipsnio 6 dalies normoje (kai iš esmės padidėja medžiagų ar įrenginių kaina), tiek specialiosiose statybos rangos sutartis reglamentuojančiose CK normose – CK 6.684 straipsnio 4 dalyje (kai yra reikalinga atlikti papildomus, sutartyje nenumatytus, darbus) ir 6.685 straipsnio 1 ir 2 dalyse (kai darbų kaina padidėja iki 15 proc. arba daugiau kaip 15 proc.)¹⁸². Kasacinis teismas pažymi, kad atsižvelgiant į šalių lygiateisiškumo bei rungimosi principus, šalis, siekianti keisti rangos sutarties darbų kainą, privalo įrodyti šių būtinų CK įtvirtintų sąlygų buvimą, todėl rangovas, siekiantis padidinti statybos rangos sutarties kainą, turi pareigą įrodyti tokias išimtines aplinkybes¹⁸³. Svarbu pažymėti, kad visos minėtos CK išimtys numato galimybę tik didinti statybos rangos sutartyje nustatytą konkrečią darbų kainą. Tai reiškia, kad rangovas turi galimybę įrodyti darbų kainos didinimo būtinybę, o nepagrindus, jog egzistuoja būtinos konkrečios darbų kainos didinimo sąlygos, kainos keitimas vis dėlto galėtų būti pripažintas sutarties pažeidimu.

Taigi, nors CK įtvirtintas draudimas keisti fiksuotą darbų kainą yra imperatyvus, iš teismų nuosekliai formuojamos praktikos galima daryti išvadą, jog Lietuvos teisėje darbų kainos didinimas *per se* negali būti laikomas sutarties pažeidimu, jeigu rangovas įrodo, jog darbų kainos didinimas yra privalomas siekiant užtikrinti rangovo galimybes tinkamai vykdyti darbus.

Siekiant tinkamai išanalizuoti fiksuotos darbų kainos keitimo (aptariamam atveju – didinimo) klausimą, vertėtų aptarti ir užsienio valstybėse susiklosčiusią praktiką. Pavyzdžiui, Anglijos teisėje pripažįstama, kad tam tikromis aplinkybėmis (tarkime, esant darbų neapibrėžtumui), net ir fiksuotos kainos keitimas yra galimas¹⁸⁴. Be to, iškilus papildomų darbų poreikiui (tarkime, jei sutartyje nėra pakankamai tiksliai apibrėžti darbai ir, atitinkamai, jų negalima iš anksto numatyti sutartyje), fiksuotos kainos didinimas Anglijos teisėje taip pat nebūtų laikomas sutarties pažeidimu¹⁸⁵. Taigi, darytina išvada, kad ir užsienio valstybių teisėje pripažįstama, jog fiksuotos darbų kainos keitimas ne visais atvejais gali būti laikomas sutarties pažeidimu.

Svarbu paminėti, kad dažnu atveju statybos rangos sutartys yra sudaromos naudojantis FIDIC statybos modelinių sutarčių sąlygomis¹⁸⁶, o šiose sąlygose (pavyzdžiui,

¹⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Akordas 1“ v. Zarasų rajono savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-202-248/2015.

¹⁸³ *Ibid.*

¹⁸⁴ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. *Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis*. Teisė, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 120.

¹⁸⁵ BEALE, H. G.; et al. *Chity on Contracts. Volume II. Specific Contracts*. Twenty-ninth edition. London: Sweet and Maxwell, 2004, p. 639.

¹⁸⁶ Svarbu pažymėti, kad FIDIC modelinių sutarčių sąlygos yra taikomos tik atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įsipareigojimus ir įvertinus Lietuvos Respublikos įstatymų bei statybą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus.

FIDIC Raudonosios ir Geltonosios knygų bendrųjų sąlygų 4.12 straipsnyje¹⁸⁷) taip pat yra aptarti atvejai, kuomet nustatyta fiksuota kaina gali būti pakeista¹⁸⁸. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad fiksuotos statybos rangos darbų kainos didinimas negali būti laikomas pažeidimu vien dėl imperatyvia laikomos įstatymo nuostatos, draudžiančios keisti darbų kainą, juolab, kai galimybę keisti fiksuotą kainą numato ir tarptautiniu mastu pripažintos FIDIC statybos modelinių sutarčių sąlygos.

Autorės nuomone, siekdamas išvengti potencialių ginčų dėl statybos darbų kainos keitimo, sutarties šalys dar statybos rangos sutarties sudarymo stadijoje turėtų maksimaliai bendradarbiauti siekiant sutartyje įtvirtinti konkrečias darbų kainos keitimo galimybes. Vadovaudamosi FIDIC modelinių sutarčių sąlygomis ir sutarčių laisvės principo nuostatomis, sutarties šalys turėtų iš anksto apsibrėžti darbų kainos didinimo ribas ir taip užtikrinti tinkamą ir sąžiningą statybos rangos sutarties įvykdymą.

3.3.1. Kainos keitimas atsiradus papildomų darbų poreikiui

Atskirai verta aptarti statybos rangos sutarties fiksuotos kainos keitimą tuomet, kai atsiranda sutartyje nenumatytų darbų poreikis (CK 6.684 straipsnio 4 dalis). Tarptautiniuose sutarčių vykdymo principuose yra numatyta rangovo pareiga atsakingai įvertinti sutartyje numatytus darbus ir jų kainą. Pavyzdžiui, FIDIC Raudonojoje knygoje¹⁸⁹ yra įtvirtinta rangovo pareiga įvertinti kainos pakankumą, o FIDIC Sidabrinėje knygoje – rangovo pareiga išsiaiškinti, ar sutarties kaina yra tinkama, teisinga ir pakankama¹⁹⁰. Vis dėlto, sudarant sutartį šalys ne visuomet gali numatyti visą reikiamų atlikti darbų apimtį, net jeigu šalims ir atrodo, kad sutartyje numatytų darbų sąrašas yra baigtinis. Dėl šios priežasties, darbų kainos didinimo institutas įgyja reikšmingą vietą statybos rangos sutarties institute.

CK 6.684 straipsnio 4 dalyje įtvirtinta išimtis įgyvendinama, jei statybos rangos sutarties vykdymo procese iškyla būtinybė atlikti statybos darbus, nenumatytus statybos rangos sutartyje. Šiame kontekste svarbu paminėti, kad kainos keitimas dėl atsiradusio

¹⁸⁷ Plačiau skaityti: FIDIC Conditions of Contract for CONSTRUCTION for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC) ir FIDIC Conditions of Contract for PLANT and design-build for electrical and mechanical plant, and for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC).

¹⁸⁸ KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 18-19.

¹⁸⁹ FIDIC Conditions of Contract for CONSTRUCTION for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC), 4.11 punktas.

¹⁹⁰ KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 343.

papildomų darbų poreikio yra glaudžiai susijęs su jau aptartu šalių bendradarbiavimo institutu¹⁹¹. Rangovui siekiant gauti apmokėjimą už papildomai atliktus darbus, yra vertinama, ar rangovas tinkamai ir laiku kreipėsi į užsakovą ir informavo apie papildomų darbų poreikį, ar gavo užsakovo leidimą darbams atlikti¹⁹². Visgi, pagrindinis klausimas, su kuriuo susiduriama praktikoje – kaip elgtis rangovui, kai užsakovas atsisako apmokėti už papildomai atliktus darbus?

Doktrinoje vyrauja pozicija, jog užsakovas neprivalo apmokėti už rangovo atliktus papildomus darbus, apie kuriuos jam nebuvo tinkamai pranešta ir kuriems atlikti jis nedavė sutikimo. Ši išlyga taikoma net ir tais atvejais, kai papildomus darbus užsakovas vėliau priėmė¹⁹³. Tačiau kasacinis teismas formuoja praktiką, kad užsakovui priėmus rangovo atliktus darbus, jam atsiranda prievolė už tuos darbus atsiskaityti sutartyje numatytais sąlygomis ir tvarka¹⁹⁴. Sutiktina su kasacinio teismo praktika, kadangi priešingas papildomų darbų vertinimas neatitiktų teisingumo ir protingumo principų. Atsižvelgiant į tai, kad papildomi darbai yra atliekami vadovaujantis pagrindinės statybos rangos sutarties nuostatomis, manytina, kad ir apmokėjimas už papildomai atliktus darbus turi būti atliekamas sutartyje nustatytais sąlygomis ir terminais¹⁹⁵.

Nepaisant to, kad kasacinio teismo praktikoje yra įtvirtinta užsakovo pareiga atsiskaityti už priimtus papildomai atliktus darbus, neretai iš užsakovo atsiskaitymo galima nesulaukti dėl to, kad sutikimo atlikti papildomus darbus rangovui užsakovas nedavė. Problemų nekyla, kai nustatoma, kad rangovo atlikti papildomi darbai buvo neatidėliotini ir atitiko užsakovo interesus¹⁹⁶ – tokiu atveju užsakovo leidimas atlikti papildomus darbus nėra reikalingas. O kaip yra ginamos rangovo teisės, jei papildomi darbai neatitinka CK 6.684 straipsnio 5 dalies reikalavimų?

Tokiu atveju didžiausią reikšmę turi šalių bendradarbiavimo principas. Aiškinant pareigos bendradarbiauti principo turinį kainos didinimo kontekste, išskirtini šie elementai: pareiga informuoti, duoti nurodymus, suteikti pagalbą, sudaryti tinkamas darbo sąlygas, koordinuoti veiksmus¹⁹⁷. Pagal CK 6.684 straipsnio 4 dalį, rangovui padarius išvadą, kad reikalinga atlikti sutartyje nenumatytus darbus, dėl kurių būtina padidinti sutarties kainą, jis privalo apie tai pranešti užsakovui. Laikytina, kad rangovui pranešus užsakovui apie

¹⁹¹ Plačiau apie bendradarbiavimo principą skaityti šio darbo 3.1 skyriuje.

¹⁹² BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. *Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis*. Teisė, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 340.

¹⁹³ *Ibid*, p. 123.

¹⁹⁴ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Alrosta“ v. UAB „Immobilitas“, Nr. 3K-3-19/2009.

¹⁹⁵ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. *Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis*. Teisė, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 124.

¹⁹⁶ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-2262, 6.684 straipsnio 5 dalis.

¹⁹⁷ Lietuvos Aukščiausio Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Etnomedijos intercentras“ v. Sveikatos apsaugos ministerija, Nr. 3K-3-535/2013.

papildomus darbus, šis turi absoliučią sprendimo teisę dėl kainos padidinimo¹⁹⁸. Tačiau tai jokiais būdais neeliminuoja užsakovo pareigos bendradarbiauti vykdam sutartinius įsipareigojimus. Užsakovas, net ir nesutikdamas su statybos darbų kainos didinimu, turi siekti rasti kompromisą su užsakovu – teikti savo pasiūlymus, svarstymus ir/ar nesutikimo motyvus. Kasacinio teismo formuojama praktika leidžia spręsti, jog užsakovui vengiant bendradarbiauti su rangovu, pastarasis turi teisę sustabdyti darbų atlikimą, o užsakovui nesutinkant didinti statybos darbų kainos, rangovas turi teisę atsisakyti sutarties¹⁹⁹.

Sisteminė CK 6.204 straipsnio, CK 6.653 straipsnio 6 dalies ir CK 6.682 straipsnio 2 dalies analizė atskleidžia dar vieną rangovo teisių gynimo būdą – rangovas turi teisę reikalauti pakeisti statybos rangos sutarties sąlygas (konkrečiai – darbų kainą), jei dėl nuo rangovo nepriklausančių aplinkybių darbų kaina padidėja daugiau kaip 15 procentų²⁰⁰.

Taigi, nepaisant griežto darbų kainos keitimo reguliavimo, praktikoje egzistuoja keletas būdų pažeistoms rangovo teisėms apginti. Esant užsakovo kaltei, tikėtina, kad rangovo teisėti interesai bus apginti, o reikalavimai – tenkinti. Vis dėlto, darbų kainos didinimas atsiradus papildomų darbų poreikiui yra sudėtingas procesas, kuriam lemiamą įtaką daro daug reikšmingų aplinkybių, kaip antai bendradarbiavimas ar užsakovo leidimas atlikti papildomus darbus.

3.4. Netinkamas statybos rangos darbų priėmimas–perdavimas

Atliktų darbų perdavimas ir priėmimas yra esminis statybos rangos elementas²⁰¹ ir galutinė statybos rangos sutarties vykdymo stadija. Svarbu paminėti, jog statybos darbų priėmimą–perdavimą reglamentuoja tiek bendrosios rangos sutartis reglamentuojančios nuostatos (CK 6.662 straipsnis), tiek specialiosios CK šeštosios knygos XXXIII skyriaus trečiojo skirsnio normos (CK 6.694 straipsnis). CK 6.694 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, kad „užsakovas, gavęs rangovo pranešimą apie pasirengimą perduoti atliktų darbų rezultatą <...> privalo nedelsdamas pradėti darbų priėmimą“.

Atliktų darbų priėmimo–perdavimo esmė yra nustatyti ir įvertinti rangovo atliktų darbų kokybę, apie kurią yra patvirtinama atliktų darbų priėmimo–perdavimo akte. Kasacinis teismas, pasisakydamas dėl darbų perdavimo–priėmimo akto reikšmės, yra pažymėjęs, kad tai yra statybos rangos sutarties vykdymo dokumentas, kuriame yra užfiksuojamas rangovo atliktų darbų rezultatas ir užsakovo valia priimti šį rezultatą su

¹⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje AB „Vakarų laivų gamykla“ v. „Fonnskip AS“, Nr. 3K-3-281/2009.

¹⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje J. U. v. UAB „IJO“, Nr. 3K-3-453/2006.

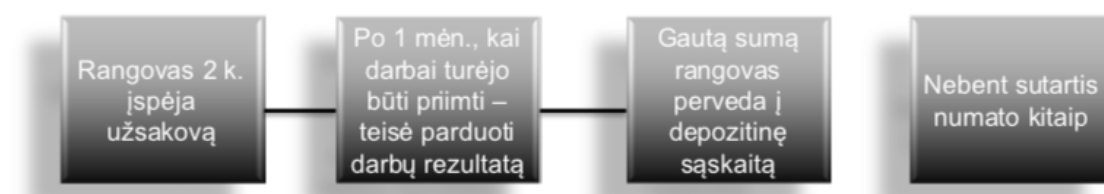
²⁰⁰ BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. *Kainos pakeitimas vykdam statybos rangos sutartis*. Teisė, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012, p. 120-121.

²⁰¹ MITKUS, S. *Statybos rangos sutartis: teorija ir praktika*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 144.

išlygomis arba be jų²⁰². Taigi, atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktu yra įforminami abipusiai statybos rangos sutarties šalių įsipareigojimai: rangovas privalo užtikrinti atliktų darbų kokybę ir tinkamą jų perdavimą, o užsakovas – sąžiningą atliktų darbų priėmimą.

Sutarties šalims įforminus atliktų darbų perdavimą, t. y. pasirašius darbų priėmimo–perdavimo aktą, užsakovui pereina darbų rezultato atsitiktinės žūties ar sugedimo rizika²⁰³. Neretai tai tampa užsakovo delsimo priimti jam perduodamus darbus priežastimi – dvejodamas dėl atliktų darbų kokybės ar paprasčiausiai siekdamas išvengti sutartinių įsipareigojimų vykdymo, užsakovas neteisėtai vengia priimti rangovo atliktus darbus ir, atitinkamai, atsiskaityti už juos. Kasacinis teismas laikosi vieningos pozicijos, kad užsakovas turi pareigą priimti rangovo perduodamus darbus, o nepagrįstas atsisakymas pasirašyti atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktą tiek doktrinine, tiek praktine prasme yra laikomas sutarties pažeidimu, už kurį užsakovui yra numatyta sutartinė atsakomybė²⁰⁴. Taigi, pagal CK 6.681 ir 6.694 straipsnių nuostatas užsakovas privalo statybos rangos sutartyje numatytais terminais ir sąlygomis priimti rangovo atliktus darbus, išskyrus įstatyme numatytas išimtis²⁰⁵.

Profesorius S. Mitkus monografijoje „Statybos rangos sutartis: teorija ir praktika“ aprašė²⁰⁶ pažeistų rangovo teisių gynimo būdus užsakovui nepagrįstai atsisakius pasirašyti atliktų darbų priėmimo – perdavimo aktą, o vėliau šiuos teisių gynimo būdus tinkamai susistemino ir atvaizdavo E. Klimas²⁰⁷:

2 paveikslas. Rangovo teisių gynimo būdai

²⁰² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Alrosta“ v. UAB „Immobilitas“, Nr. 3K-3-19/2009.

²⁰³ MITKUS, S. *Statybos rangos sutartis: teorija ir praktika*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 148.

²⁰⁴ Žr., pavyzdžiui: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Sigeta“ v. UAB „Kriautė“, Nr. 3K-3-597/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje A. Š. TŪB „Be priekaištų“ v. UAB „Modesta“, Nr. 3K-3-17/2007.

²⁰⁵ Išimties yra numatytos CK 6.652 straipsnio 4 dalyje (jeigu rangovas pažeidžia viso darbo atlikimo galutinį terminą ir dėl šio pažeidimo prievolės įvykdymas užsakovui prarado prasmę) ir CK 6.694 straipsnio 5 dalyje (jeigu prieš priimant rangovo darbų rezultata turi būti atlikti bandymai ar kontroliniai matavimai ir šių bandymų rezultatas yra neigiamas) bei 6 dalyje (jeigu yra nustatomi trūkumai, dėl kurių sutarties objekto neįmanoma naudoti pagal paskirtį ir šių trūkumų rangovas ar užsakovas negali pašalinti).

²⁰⁶ MITKUS, S. *Statybos rangos sutartis: teorija ir praktika*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 145.

²⁰⁷ KLIMAS, E. *Statybos rangos sutartys* [interaktyvus] 2017. [žiūrėta 2020-01-20 – 2020-03-09] <http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/wp-content/uploads/2017/05/VU_Statybos-sutartys_20150323_Ellex.pdf>.

Kaip pateikiama E. Klimo scheme, užsakovui vengiant priimti rangovo atliktus darbus, pastarasis turi teisę praėjus vienam mėnesiui nuo dienos, kai darbai turėjo būti priimti, parduoti darbo rezultatą (prieš tai du kartus įspėjęs užsakovą), o gautą sumą užsakovo vardu pervesti į depozitinę sąskaitą²⁰⁸. Vis dėlto, darbo rezultato pardavimas kitam asmeniui ne visuomet gali pasiteisinti – rezultatą gali tekti parduoti pigiau, nei jis iš tiesų vertas, taip pat rezultato pardavimas gali užtrukti. Autorės nuomone, efektyvesne rangovo teisių gynimo priemone yra vienašališkas darbų priėmimo–perdavimo akto pasirašymas.

Kasacinio teismo praktikoje yra įtvirtinta vienašališko darbų priėmimo–perdavimo akto galiojimo prezumpcija – vienašališkai pasirašytas aktas turi tokią pat juridinę galią kaip ir pasirašytas abiejų šalių, todėl galioja tol, kol teismas jo nepripažįsta negaliojančiu²⁰⁹. Taigi, užsakovui nepagrįstai vengiant priimti rangovo atliktus darbus, pastarasis darbų priėmimo–perdavimo aktą gali pasirašyti vienašališkai, apie tai per protingą terminą pranešęs užsakovui²¹⁰. Svarbu paminėti, kad akto nepasirašiusiai šaliai bet kokių atveju tenka akto sudarymo padariniai, t. y. tos teisės ir pareigos, kurios atsiranda abiem šalims pasirašius aktą²¹¹. Todėl vienašališkas darbų priėmimas–perdavimas yra laikytinas išskirtine priemone apginti pažeistas rangovo teises statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose²¹².

Reikšminga pažymėti, kad FIDIC modelinių sutarčių sąlygose²¹³ taip pat yra numatyta procedūra, atitinkanti vienašališką atliktų darbų priėmimą–perdavimą pagal Lietuvos teisę – jei rangovo atliktus darbus užsakovas delsia priimti tam nesant pagrindo, darbai yra laikomi priduotais, nors formaliai iš užsakovo nėra gautas darbų priėmimo patvirtinimas²¹⁴. Todėl, autorės nuomone, vienašališko darbų priėmimo–perdavimo institutas yra reikšmingas ir aktualus nagrinėjant netinkamo darbų priėmimo ar perdavimo klausimą.

²⁰⁸ MITKUS, S. *Statybos rangos sutartis: teorija ir praktika*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010, p. 145.

²⁰⁹ Žr., pavyzdžiui: Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Marketas“ v. UAB „Magirnis“, Nr. 3K-3-561-378/2016.

²¹⁰ VAIČEKAUSKYTĖ, R. *Neapmoka už statybos darbus: sukčiavimas ar verslas?* Komentaras, Statybų naujienos, 2018.

²¹¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Upinė“ v. UAB „Legrana“, Nr. 3K-3-357-684/2017.

²¹² KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 293.

²¹³ FIDIC Conditions of Contract for CONSTRUCTION for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC), 10.3 punktas.

²¹⁴ KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 294-295.

Galima teigti, kad vienašališko darbų priėmimo–perdavimo institutas Lietuvos teisėje yra reglamentuojamas nepakankamai griežtai, todėl rangovui yra paliekama daug vietos šio instituto taikymo interpretavimui. Nepaisant to, kad vienašališkas darbų priėmimas–perdavimas yra įtvirtintas ne tik Lietuvos teisėje, bet ir tarptautinėse sutarčių normose, manytina, kad dėl rangovui suteikiamų galimybių gali nukentėti užsakovo interesai, todėl tinkamam ir sąžiningam šios nuostatos įgyvendinimui yra reikalinga sugriežtinti aptariamo instituto taikymą Lietuvoje. Pavyzdžiui, būtų tikslinga numatyti, kad vienašališkai rangovo pasirašytą atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktą ypatingosios teisenos tvarka turėtų patvirtinti teismas, taip apribojant rangovo galimybes piktnaudžiauti aptariamu institutu.

Darbų priėmimo–perdavimo institutą aktualu aptarti ir iš užsakovo perspektyvos. CK 6.694 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad atliktų darbų priėmimą–perdavimą savo lėšomis atlieka užsakovas, jei sutartyje šalys nesusitaria kitaip. Užsakovas turi pareigą organizuoti ir tam tikrą pasirengimą darbų priėmimui – tiek CK²¹⁵, tiek FIDIC modelinėse sutartyse²¹⁶ įtvirtintų bendrųjų sąlygų pagrindu užsakovas prieš priimant darbus gali atlikti baigiamuosius bandymus bei turi pateikti savo nuomonę dėl bendros darbų kokybės²¹⁷. Praktikoje dažnai pasitaiko, kad vertindamas galutinį rangovo atliktų darbų rezultatą, užsakovas pateikia pastabų, kurių pagrindu laikoma, kad statinys ar jo dalis nėra tinkama naudoti ir neatitinka sutartyje keliamų reikalavimų. Dažniausiai tokią išvadą užsakovas padaro, jei atliktų bandymų rezultatas būna neigiamas. Tokiu atveju užsakovas turi teisę nepriimti rangovo atliktų darbų ir prašyti ištaisyti jų trūkumus²¹⁸. Statybos rangos sutarties šalys arba susitaria dėl defektų ištaisymo ir apie tai pažymi atliktų darbų priėmimo–perdavimo akte, arba užsakovas atsisako priimti rangovo atliktus darbus.

Atsisakymas priimti atliktus darbus dažniausiai tampa priežastimi rangovui vienašališkai pasirašyti atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktą. Nors LAT yra konstatavęs, kad įstatyme įtvirtinta teise vienašališkai perduoti darbus rangovas gali pasinaudoti tik jei pats tinkamai įvykdė savo prievolę, t. y. sutartyje nustatytu terminu, sąlygomis sudarė galimybę užsakovui priimti atliktus darbus ir nebuvo nustatyta esminių

²¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 74-22626.694 straipsnio 5 dalis.

²¹⁶ FIDIC Conditions of Contract for CONSTRUCTION for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC), FIDIC Conditions of Contract for PLANT and design-build for electrical and mechanical plant, and for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC), 9.1 punktas.

²¹⁷ KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 281.

²¹⁸ *Ibid*, p. 280.

darbų trūkumų²¹⁹. Vis dėlto, pasitaiko situacijų, kuomet rangovai, net ir esant pagrįstam užsakovo atsisakymui priimti darbus, pažeisdami atliktų darbų perdavimo taisykles²²⁰, nepagrįstai vienašališkai pasirašo atliktų darbų priėmimo–perdavimo aktą. Tokiu atveju užsakovui lieka tik galimybė vienašališkai rangovo pasirašytą aktą ginčyti teisme²²¹. Kasacinio teismo praktikoje yra konstatuota²²², kad užsakovo abejonės dėl atliktų darbų kokybės nesuteikia pagrindo atsisakyti priimti darbus²²³, todėl siekdamas nuginčyti vienašališkai rangovo pasirašytą darbų priėmimo–perdavimo aktą, užsakovas turi įrodyti realias ir pagrįstas atsisakymo priežastis. Manytina, kad vienašališko darbų priėmimo–perdavimo akto ginčijimas teisme yra pagrindinė užsakovo pažeistų interesų gynimo priemonė. Todėl neįrodžius atsisakymo priimti darbus pagrįstumo, užsakovui visgi gali tekti atsiskaityti už rangovo atliktus darbus, net jei užsakovas ir mano esant atliktų darbų trūkumų.

Darytina išvada, kad rangovui yra suteikiama daugiau galimybių apginti savo pažeistus interesus dėl užsakovo netinkamai įgyvendinamo atliktų statybos darbų priėmimo–perdavimo. Vis dėlto, tinkamas rangovo atliktų darbų perdavimas užsakovui gali būti nesunkiai įgyvendinamas pasitelkiant statybos rangos sutarties šalių kooperavimosi institutą bei *pacta sunt servanda* principą. Autorės nuomone, kompromisas bet kokių statybos rangos sutarties vykdymo klausimu, įskaitant ir tinkamą darbų užbaigimą, bus pasiektas tik pačioms sutarties šalims esant suinteresuotoms sąžiningu ir tinkamu statybos rangos sutarties įvykdymu.

²¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Upinė“ v. UAB „Legrana“, Nr. 3K-3-357-684/2017.

²²⁰ Turima omenyje CK 6.694 straipsnyje ir kasacinio teismo praktikoje įtvirtintas sąlygas vienašališkam darbų priėmimo–perdavimo akto pasirašymui.

²²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Upinė“ v. UAB „Legrana“, Nr. 3K-3-357-684/2017.

²²² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje A. Š. TūB „Be priekaištų“ v. UAB „Modesta“, Nr. 3K-3-17/2007.

²²³ Turima omenyje abejonės dėl atliktų darbų kokybės tuomet, kai, pavyzdžiui, bandymo metu nustatyti minimalūs darbų trūkumai ar neesminiai jų nukrypimai nuo sutarties reikalavimų.

IŠVADOS

1. *Statybos rangos sutarties vykdymo problematika neretai pasireiškia dėl ikisutartinėje stadijoje šalių netinkamai atliktų veiksmų.* Statybos rangos sutartis yra viena sudėtingiausių rangos sutarčių rūšių, išsiskirianti specifiniu objektu, sutarties šalių teisių ir pareigų pobūdžiu. Sutarties sudarymo stadijoje šalims neteisingai kvalifikavus sutarties dalyką ar klaidingai paskirsčius tarpusavio pareigas, šie netinkamai priimti sprendimai gali daryti lemiamą įtaką sutarties vykdymo pasunkėjimui. Todėl sutarties šalys turėtų skirti ypatingą dėmesį sudaromos sutarties nuostatoms, joje įtvirtinamiems pažeistų teisių ir interesų gynybos būdams ir kitiems sutarties aspektams tam, kad sutarties vykdymo eigoje galinčios kilti rizikos būtų maksimaliai sukontroliuotos.
2. *Siauras Lietuvos teisės aktų reguliavimas ir menkas teisinėje doktrinoje skiriamas dėmesys statybos rangos sutarties vykdymo rizikoms riboja sutarties šalių galimybę šias rizikas valdyti.* Statybos sektorius patenka į rizikingiausių verslo modelių grupę, todėl šalims yra itin reikšminga iš anksto įvertinti dažniausiai pasitaikančias sutarties vykdymo rizikas (statybos projekto finansavimo stoką, netinkamo rangovo parinkimą ir kt.) bei maksimaliai apsaugoti nuo potencialaus jų sukeliama neigiamo poveikio sutarties vykdymui. Nesudarius galimybės iš anksto pasiruošti rizikų valdymui, egzistuoja didelė tikimybė, jog, iškilus sutarties vykdymo sunkumams, šalys nepajėgtų sutarties įgyvendinti tinkamai, o tai galimai nulemtų ir teisminių ginčų dėl statybos rangos sutarties pažeidimo inicijavimą.
3. *Rangovui teisės aktuose suteikiama stipresnė interesų apsauga ir platesnės galimybės ginti savo pažeistas teises nei užsakovui.* Nors užsakovas ir rangovas, kaip verslininkai ir savo srities profesionalai, laikytini lygiavertėmis sutarties šalimis, šiame darbe analizuotų statybos rangos sutarties pažeidimų (ypatingai – kainos keitimo, atsiskaitymo už atliktus darbus) kontekste matyti sąlyginai ryškus skirtumas tarp teisės aktuose įtvirtintų užsakovo ir rangovo pažeistų teisių gynimo būdų. Tai lemia sutarties šalių galimybių disbalansą (turėdamas stipresnę teisinę apsaugą, rangovas turi ir daugiau galimybių įgyvendinti statybos rangos sutartį jam palankesniu būdu, neatsižvelgiant į užsakovo interesus) ir gali tapti teismo ginčo pagrindu.
4. *Lietuvos teismų praktika fiksuotos darbų kainos atveju nukrypsta nuo lingvistinės CK 6.653 straipsnio 5 dalies normos analizės ir formuoja liberalesnę jos aiškinimą.* Laikytina, kad CK 6.653 straipsnio 5 dalies norma, numatanti draudimą keisti sutartyje nustatytą darbų kainą, yra imperatyvi. Vis dėlto, kasacinio teismo formuojama nuosekli praktika leidžia daryti išvadą, kad teismai nėra linkę pilnai

sutikti su šios normos kategoriškumu. LAT praktikoje įtvirtinta, kad darbų kainos didinimas *per se* negali būti laikomas sutarties pažeidimu, jeigu rangovas įrodo, jog darbų kainos didinimas yra privalomas siekiant užtikrinti rangovo galimybes tinkamai vykdyti darbus. Teismų praktikoje pritariama, kad absoliutus draudimas keisti fiksuotą darbų kainą prieštarautų teisingumo ir sąžiningumo principams. Ši teismų praktika gali tapti pavyzdžiu bei paskatinti teismus ir kitas imperatyvias CK statybos rangos normas vertinti liberaliai.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

I. Norminė literatūra

1.1. Lietuvos Respublikos teisės aktai

- 1) Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *TAR*, 2015-07-10, Nr. 11216;
- 2) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 74-2262;
- 3) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 36-1340;
- 4) Lietuvos Respublikos darbuotojų saugos ir sveikatos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 70-3170;
- 5) Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas. *TAR*, 2019, Nr. 10324.
- 6) Lietuvos Respublikos statybos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 32-788;
- 7) Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). *TAR*, 2017, Nr. 7550;
- 8) Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Nutarimas dėl ekonomikos sunkmečio. *Valstybės žinios*, 2009, Nr. 125-5380;
- 9) Statybos techninis reglamentas STR 1.06.01:2016 „Statybos darbai. Statinio statybos priežiūra“ (su pakeitimais ir papildymais). *TAR*, Nr. 28228, 2016;
- 10) Statybos techninis reglamentas STR 1.04.04:2017 „Statinio projektavimas, projekto ekspertizė“. *TAR*, Nr. 26687, 2016;
- 11) Statybos techninis reglamentas STR 1.05.01:2017 „Statybą leidžiantys dokumentai. Statybos užbaigimas. Statybos sustabdymas. Savavališkos statybos padarinių šalinimas. Statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimas“. *TAR*, Nr. 28700, 2016.

1.2. Europos Sąjungos teisės aktai

- 12) 2017 m. sausio 27 d. Europos Parlamento pranešimas su rekomendacijomis Komisijai dėl robotikai taikomų civilinės teisės nuostatų. Strasbūras, (2015/2103(INL)).

1.3. Užsienio valstybių teisės aktai

- 13) Lenkijos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas. *Journal of Laws of 2018, item 1986, 2215* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020-03-03] <https://www.uzp.gov.pl/__data/assets/pdf_file/0019/40177/Public_Procurement_Law_2018_consolidated.pdf>.

II. Specialioji literatūra

2.1. Monografijos, studijos, vadovėliai, įstatymų komentarai

- 1) ADRIAANSE, J. *Construction contract law*. New York: Palgrave Machmillan, 2005;
- 2) AMBRASIENĖ, D. *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2009;
- 3) BANAITIENĖ, N.; BANAITIS, A. *Statybos projektų valdymo pagrindai*. Vilnius: Technika, 2007;
- 4) BARVIDAS, A. *Statybos valdymo būdo parinkimas siekiant užtikrinti darbų efektyvumą ir kokybę*. Daktaro disertacija. Vilniaus Gedimino Technikos Universitetas: technologijos mokslai, statybos inžinerija, 2010;
- 5) BEALE, H. G.; *et al. Chity on Contracts. Volume II. Specific Contracts*. Twenty-ninth edition. London: Sweet and Maxwell, 2004;
- 6) FIDIC Conditions of Contract for CONSTRUCTION for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC);
- 7) FIDIC Conditions of Contract for PLANT and design-build for electrical and mechanical plant, and for building and engineering works, designed by the contractor. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC);
- 8) FIDIC Conditions of Contract for EPN/Turnkey Projects. First edition, 1999. Geneva: International Federation of Consulting Engineers (FIDIC);
- 9) GEDMINAITĖ, I. *Lietuvos statybos įmonių bankroto tikimybės vertinimas*. Monograma. Vilnius, 2017;
- 10) GLOVER, J. *The Civil Codes and Common Law Jurisdictions Compared: Good Faith and Force Majeure. In Construction projects from conception to completion*. IBA Construction Conference, 2006;
- 11) GREEN, R. M., ROBERTS, A. B., TATGE, D. B. *Contract modification or cancellation and breach of contract defenses in times of economic crisis*. Epstein Becker&Green, P. C., 2008;

- 12) GUDIENĖ, N. *Statybos projektų įgyvendinimą lemiančių sėkmės veiksnių daugiakriterė analizė*. Daktaro disertacija. Technologijos mokslai, statybos inžinerija. Vilnius: VGTU, 2014;
- 13) International Chamber of Commerce. *ICC Force Majeure Clause*. Paris: ICC Publishing S. A., 2003;
- 14) JEKENTAITĖ, U. *Šalių atsakomybė statybos rangos santykiuose*. Magistro darbas. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas, 2010;
- 15) KLIMAS, E. *Pareigos bendradarbiauti principas, šio principo taikymas ir reikšmė statybos rangos sutartiniuose teisiniuose santykiuose*: daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01S). Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011;
- 16) LAEFER, D., TRUONG-HONG, L. *Toward automatic generation of 3D steel structures for building information modelling*. Automation in Construction 74, 2017;
- 17) LASTAUSKIENĖ, G. *Teisinio teksto tyrimo metodologija: teisės normų nustatymas*. Vilnius: Teisė, 2005;
- 18) LIEKYTĖ, Ž. *Pažodinio, plečiamojo ir siauriamojo teisės aiškinimo teoriniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Teisė. 2001;
- 19) MIKELĖNAS, V. *Civilinės atsakomybės taikymo problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995;
- 20) MIKELĖNAS, V. *Prievolių teisė. Pirmoji dalis*. Vilnius: Justitia, 2002;
- 21) MIKELĖNAS, V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001;
- 22) MITKUS, S. *Statybos teisė*. Vilnius: VGTU leidykla „Technika“, 2002;
- 23) MITKUS, S. *Statybos rangos sutartis: teorija ir praktika*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2010;
- 24) MITKUS, S. *Statybos darbų kokybės teisiniai aspektai*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2017;
- 25) MITKUS, S. *Sutartiniai santykiai statyboje*. Vilnius: Teisė, 2003;
- 26) MITKUS, S., CIBULSKIENĖ, R. *Statybos rangos sutartis: kvalifikavimo problemos*. Vilnius: Teisė, 2009;
- 27) MITKUS, S., PECKIENĖ, A. *Kaina statybos rangos sutartyse: nustatymas, keitimas, teisiniai ginčai*. Monografija. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2004;
- 28) MIZARAS, V. *Civilinė teisė. Bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009;
- 29) MURDOCH, J.; HUGHES, W. *Construction Contracts Law and Management*. 3rd ed., London: Spon Press, 2000;

- 30) NEKRAŠAITĖ, G. *Rangovo atsakomybė už darbų trūkumus pagal statybos rangos sutartį*: Magistro darbas. Socialiniai mokslai, teisė. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2010;
- 31) NEVERAUSKAS, B., STANKEVIČIUS, V., VILIŪNAS, V.; ČERNIŪTĖ, I. *Projektų valdymas*. Kaunas: Technologija, 2003;
- 32) PEDRIEŽAITĖ, V. *Ar force majeure instituto taikymas informacijos ir technologijų plėtros kontekste neprieštarauja ūkinės veiklos laisvės principui?* Magistro darbas. Socialiniai mokslai, teisė. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universitetas, 2014;
- 33) PILLAI, V. S., MATUS, K. *Regulation of AI Technologies in the Construction Industry*. The Hong Kong University of Science and Technology IEMS Working Paper No. 2019-65, 2019;
- 34) Principles of European Contract Law (PECL) [interaktyvus], 2002. [žiūrėta 2020-03-10] <https://www.trans-lex.org/400200/_/pecl/#head_12>;
- 35) RUTKAUSKAS, A.V.; TAMOŠIŪNAITĖ, R. *Verslo projektavimas*. Vilnius: Technika, 2002;
- 36) TRAKMAN, L. E. *Declaring force majeure: veracity or sham?* The University of New South Wales, 2007;
- 37) UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts. International Institute for the Unification of Private Law [interaktyvus], 2016. <<https://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2016/principles2016-e.pdf>>;
- 38) WU, W., YANG, H., CHEW, D., YANG, S. H., GIBB, A., LI, Q. *Towards an autonomous real-time tracking system of near-miss accidents on construction sites Automation in Construction 19*, 2010.

2.2. Periodiniuose moksliniuose leidiniuose publikuoti straipsniai

- 39) ALTMAN, E. I. *Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy*. – The Journal of Finance 23(4), 1968 [interaktyvus]. [žiūrėta 2020-02-24] <http://www.defaultrisk.com/_pdf6j4/Financial_Ratios_Discriminant_Anlyss_n_Prdctn_o_Crprt_Bnkrptc.pdf>;
- 40) AL-TMEEMY, S., ABDUL-RAHMAN, H., HARUN, Z. *Future criteria for success of building projects in Malaysia*. International Journal of Project Management 29(3), 2010;

- 41) BALEŽENIS, A., VIJEIKIS, J. Krizės valdymo veiksniai ir priemonės Lietuvos įmonėse. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. No. 23 (4), 2010;
- 42) BRAZDEIKIS, A.; ir KLIMAS, E. *Kainos pakeitimas vykdant statybos rangos sutartis*. Teisė, T. 85, Vilniaus universitetas, 2012;
- 43) DIDŽIULIS, L. *Numatomo sutarties pažeidimo doktrina: samprata, kvalifikavimo pagrindai ir teisinis poveikis*. Vilnius: ISSN 1392-1592. Teisės problemos Nr. 1 (55), 2007;
- 44) JUDGEV, K., MULLER R. *A retrospective look at our evolving understanding of project success*. Project Management Journal 36(4), 2005;
- 45) LILEIKIENĖ, A., KULYČIENĖ, R. *Statybos sektoriaus įmonių bankroto priežasčių analizė*. Journal of Management, Vol. 14, No. 2, 2010;
- 46) LUO, H., XIONG, C., FANG, W., LOVE, P., ZHANG, B., OUYANG, X. *Convolutional neural networks: Computer vision-based workforce activity assessment in construction*. Automation in Construction 94, 2018;
- 47) MACKEVIČIUS, J., POŠKAITĖ, D. *Altman modelių taikymas Lietuvos įmonių bankrotui prognozuoti*. Vilnius: Pinigų studijos, 2005;
- 48) Teisės mokslo pavasaris. Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Studentų mokslinė draugija, 2018 [interaktyvus]. [žiūrėta 2020-03-17] < <http://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2018/09/TM-pavasaris-2018-elektroninis-PDF.pdf?fbclid=IwAR1GLzn6gRMiwOFBSV7vywBAVtahjsTMcM6nOpsTfCEPXF0wCOHIDVr7klM>>.

2.3. Specializuotose interneto puslapiuose publikuoti straipsniai

- 49) ADOMAVIČIŪTĖ, G. *Statybos rangos sutarties kainos keitimo ypatumai*. Vadovas ir pasaulis, 2008;
- 50) SEKONAITĖ, A. *Teisės aktuose apibrėžta fiksuotos kainos statybos rangos sutarties vykdymo problematika*. 14-tosios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos „Mokslas – Lietuvos ateitis“ 2011 metų teminės konferencijos straipsnių rinkinys. ISSN 2029-7149, 2011.

2.4. Kiti šaltiniai

- 51) GRIFFITHS, S. *Robots will NEVER have feelings: Mathematics reveals that droids can't experience emotions like us* [interaktyvus], 2014. [žiūrėta 2020-03-18] <<http://www.dailymail.co.uk/sciencetech/article-2628150/Robots-NEVER-feelings-Mathematics-reveals-droids-experience-emotions-like-us.html>>;

- 52) KLIMAS, E. *Statybos rangos sutartys* [interaktyvus], 2017. [žiūrėta 2020-01-20 – 2020-03-09] <http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/wp-content/uploads/2017/05/VU_Statybos-sutartys_20150323_Ellex.pdf>;
- 53) Oficialiosios statistikos portalas [interaktyvus]. [žiūrėta 2020-02-18] <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=a5b234a0-885d-4a36-8252-e04b8f583173#>.
- 54) *Rizikos vertinimo ir valdymo statybose trūkumai*. Vilnius: Lietuvos laisvosios rinkos institutas, 2006;
- 55) SAMKUS, M. *Nacionalinio stadiono statybų istorija. Svarbiausių datų apžvalga* [interaktyvus], 2018. [žiūrėta 2020-02-03] <<https://madeinvilnius.lt/verslas/statybos-vilniuje/nacionalinio-stadiono-statybu-istorija-svarbiausiu-datu-apzvalga/>>;
- 56) „Statybos ir NT sektoriaus apžvalga 2019“. *Verslo žinios* [interaktyvus], 2020. [žiūrėta 2020-01-27] <<https://apzvalgos.vz.lt/2019/nt-ir-statyba/>>;
- 57) STATREG [interaktyvus]. [žiūrėta 2020-02-25] <<https://statreg.lt>>;
- 58) VAIČEKAUSKYTĖ, R. *Neapmoka už statybos darbus: sukčiavimas ar verslas?* Komentaras [interaktyvus], 2018. [žiūrėta 2020-03-09] <<http://www.statybunaujienos.lt/naujiena/Neapmoka-uz-statybos-darbus-sukciavimas-ar-tiesiog-verslas/11483>>;
- 59) VIRŠILAS, V. *Kam reikalingas Statybos Techninis Prižiūrėtojas?* Komentaras [interaktyvus], 2016. [žiūrėta 2020-01-29] <<https://www.statybosteise.lt/kam-reikalingas-statybos-techninis-priziuretojas>>;
- 60) VIKIPEDIJA. *Nacionalinis stadionas (Vilnius)* [interaktyvus]. [žiūrėta 2020-02-03] <[https://lt.wikipedia.org/wiki/Nacionalinis_stadionas_\(Vilnius\)](https://lt.wikipedia.org/wiki/Nacionalinis_stadionas_(Vilnius))>;
- 61) ZUBRUTĖ, L. „BaltCap“ nori finansuoti Nacionalinio stadiono kompleksą [interaktyvus], 2019. [žiūrėta 2020-02-08] <<https://www.vz.lt/nekilnojamasis-turtas-statyba/2019/09/16/baltcap-nori-finansuoti-nacionalinio-stadiono-kompleksa#ixzz6DOxetFOR>>;
- 62) ŽILIONIS, M. *Nacionalinio stadiono projektas gali žlugti* [interaktyvus], 2018. [žiūrėta 2020-02-08] <<https://www.delfi.lt/verslas/verslas/saltiniai-nacionalinio-stadiono-projektas-gali-zlugti.d?id=78231705>>.

III. Teismų praktika

3.1. Lietuvos teismų praktika

- 1) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2005 m. kovo 30 d. nutartis civilinėje byloje S.J v. G.A, Nr. 3K-3- 207/2005*;

- 2) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. spalio 24 d. nutartis civilinėje byloje A. S. IĮ v. UAB „Abuva“, Nr. 3K-3-505/2005;
- 3) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2005 m. lapkričio 21 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Sigeta“ v. UAB „Kriautė“, Nr. 3K-3-597/2005;
- 4) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. rugsėjo 6 d. nutartis civilinėje byloje J. U. v. UAB „IJO“, Nr. 3K-3-453/2006;
- 5) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Estinos arka“ v. UAB „Lelija“, Nr. 3K-3-543/2006;
- 6) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. sausio 17 d. nutartis civilinėje byloje A. Š. TŪB „Be priekaištų“ v. UAB „Modesta“, Nr. 3K-3-17/2007;
- 7) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Damava“ v. R.E.C, Nr. 3K-3-66/2007;
- 8) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. gruodžio 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Polikopija“ v. „Era“, Nr. 3K-3-530/2007;
- 9) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. liepos 17 d. nutartis civilinėje byloje A. G. v. A. S, Nr. 3K-3-396/2008;
- 10) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2009 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Alrosta“ v. UAB „Immobilitas“, Nr. 3K-3-19/2009;
- 11) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje AB „Vakarų laivų gamykla“ v. „Fonnsnip AS“, Nr. 3K-3-281/2009;
- 12) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Baltic Freight Services“ v. „Instar Lodžistiks“, Nr. 3K-3-462/2010;
- 13) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Mano tikslas“ v. UAB „Armitana“, Nr. 3K-3-459/2010;
- 14) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. gegužės 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Europa Group“ v. UAB „Kleta“, Nr. 3K-3-265/2011;

- 15) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2011 m. gruodžio 22 d. nutartis civilinėje byloje AB „Panevėžio statybos trestas“ v. UAB „Arno vila“, Nr. 3K-3-536/2011;
- 16) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2012 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Pajūrio viešbučiai“ v. AAB „Snoras“, Nr. 3K-3-268/2012;
- 17) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. birželio 7 d. nutartis civilinėje byloje RUAB „ASF“ v. UAB „Vėtruna“, Nr. 3K-3-250/2013;
- 18) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. UAB „Nekilnojamojo turto gama“ v. Vilniaus miesto savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-516/2013;
- 19) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Etnomedijos intercentras“ v. Sveikatos apsaugos ministerija, Nr. 3K-3-535/2013;
- 20) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2013 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Edvantus“ v. V. B., Nr. 3K-3-563/2013;
- 21) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Klaipėdos hidrotechnika“ v. VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija, Nr. 3K-3-3/2014;
- 22) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. vasario 14 d. nutartis civilinėje byloje AB „Šilutės Rambynas“ v. UAB „Šilutės vandenys“, Nr. 3K-3-29/2014;
- 23) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Edvantus“ v. V. B., Nr. 3K-3-562/2014;
- 24) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. vasario 4 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Skinest Baltija“ v. AB „Lietuvos geležinkeliai“, Nr. 3K-3-10-421/2015;
- 25) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Auster ir Ko“ v. UAB „Terra IT“, Nr. 3K-3-177-687/2015;
- 26) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Akordas 1“ v. Zarasų rajono savivaldybės administracija, Nr. 3K-3-202-248/2015;

- 27) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Hidras“ v. UAB „Projestos projektai“, Nr. 3K-3-311-415/2015;
- 28) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje II „Seno dvaro statyba“ v. UAB „Rustonas“, Nr. 3K-3-389-969/2015;
- 29) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2015 m. gruodžio 12 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Iki raktų“ v. UAB „Garantas“, Nr. 3K-3-672-313/2015;
- 30) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. rugsėjo 14 d. nutartis civilinėje byloje L. K. v. L. Š., Nr. 3K-3-389-915/2016;
- 31) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus kolegija. 2016 m. gruodžio 29 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Marketas“ v. UAB „Magirnis“, Nr. 3K-3-561-378/2016;
- 32) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. liepos 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-314-378/2017;
- 33) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje UAB „Upinė“ v. UAB „Legrana“, Nr. 3K-3-357-684/2017;
- 34) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2017 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje UAB „ICECO“ v. AB „Monolith Frost GmbH“, Nr. 3K-3-429-701/2017;
- 35) Vilniaus apygardos teismas. 2019 m. vasario 5 d. sprendimas civilinėje byloje BUAB „Prelista“ v. UAB „Mitnija“, Nr. e2A-109-661/2019;
- 36) Lietuvos apeliacinis teismas. 2019 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje BUAB „Rudesta“ v. UAB „Lidl Lietuva“, Nr. e2A-218-186/2019;
- 37) Teismų praktikos dėl sutartinės civilinės atsakomybės taikymo apžvalga, 2018.

3.2. Užsienio valstybių teismų praktika

- 38) Anglijos Aukščiausiojo Teisingumo Teismo Karalienės suolo skyrius. 2010 m. sausio 19 d. sprendimas byloje Tandin Aviation Holdings Ltd v. Mr. Michael McLaren QC, CLAIM NO. 2009/FOLIO 206;
- 39) Jungtinių Amerikos Valstijų apeliacinis teismas. 2009 m. rugsėjo 17 d. sprendimas byloje Hooser energy rural cooperative Inc. v John Hancock life insurance company, Nos. 08-4030, 08-4248.

SANTRAUKA

Statybos rangos sutarties vykdymo probleminiai aspektai

Statybos rangos sutartis yra viena populiariausių ir sudėtingiausių rangos sutarčių rūšių. Dėl savo specifikos šios sutarties vykdymas reikalauja ypatingo šalių dėmesio bei atidumo tiek ikisutartinėje, tiek ir sutarties vykdymo stadijoje. Siekiant išvengti sutarties vykdymo pavojų ir užtikrinti sklandų statybos procesą, būtina identifikuoti statybos rangos sutarties kvalifikavimo ypatumus, įvertinti potencialias sutarties vykdymo rizikas ir išnagrinėti dažniausiai pasitaikančius statybos rangos sutarties pažeidimus.

Pirmojoje magistro darbo dalyje bendrai aptariamas statybos rangos sutarties institutas – ši darbo dalis yra skirta išsiaiškinti ikisutartinių šalių santykių įtaką tolimesniam statybos rangos sutarties vykdymui. Analizuojamas specifinis šios sutarties dalykas (objektas), pateikiamas statybos rangos sutarties sąvokos vertinimas. Atitinkamai, dėmesys yra skiriamas ir statybos rangos sutarties kvalifikavimo klaidoms ir šio instituto atskyrimo nuo kitų rangos sutarties institutų problematikai. Taip pat pirmojoje magistro darbo dalyje nagrinėjamos pagrindinių statybos dalyvių teisės ir pareigos ir tinkamo jų nustatymo reikšmė sutarties vykdymui.

Antrojoje magistro darbo dalyje pateikiama statybos rangos sutarties vykdymo procese kylančių rizikų analizė. Statybos rangos sutarties vykdymo trukmė ir sudėtingumas lemia įvairių rizikos faktorių egzistavimą. Vertinamos rizikos, susijusios su statybos projektu ir sutarties šalių kompetencija, taip pat darbe pateikiama rizikų, nepriklausančių nuo sutarties šalių valios, analizė. Šioje dalyje yra keliamos problemos, susijusios su šalių informuotumu apie sutarties vykdymo metu galinčius kilti nesklaidumus. Vertinama, ar Lietuvos teisinėje doktrinoje bei teisės aktuose yra pateikiama pakankamai informacijos apie nagrinėjamas rizikas, analizuojami konkrečių rizikų sukelti teisiniai padariniai bei pateikiami siūlymai kaip išvengti galimo statybos rangos sutarties vykdymo pasunkėjimo. Darbe yra lyginamas nagrinėjamų rizikų valdymas Lietuvoje bei užsienio šalių jurisdikcijose.

Trečiojoje magistro darbo dalyje analizuojami dažniausiai praktikoje pasitaikantys statybos rangos sutarties pažeidimai. Galima teigti, kad statybos rangos sutarties pažeidimai dažnu atveju atsiranda dėl to, kad sutarties šalys deda nepakankamai pastangų kartu siekti geriausio rezultato ar nesilaiko visų sutarties vykdymui keliamų reikalavimų. Autorė išskiria keturis pagrindinius sutarties pažeidimus, pasižyminčius teisminių ginčų gausa bei teisinės analizės trūkumu. Darbe vertinamos šių sutarties pažeidimų priežastys, analizuojama pažeistų teisių gynimo problematika bei pateikiami siūlymai kaip sutarties šalims rasti konsensuą ir išvengti nuo šalių valios priklausančių sutarties pažeidimų.

SUMMARY

Problematic Aspects of the Performance of a Construction Contract

Construction contract is one of the most popular and complex types of contract. Due to its specific nature, the performance of this contract requires extraordinary attention and diligence of the parties both at the pre-contractual stage and during the performance of the contract. In order to avoid the risks of performance of the contract and to ensure a fluent construction process, it is necessary to identify the specifics of qualifying a construction contract, assess potential contract performance risks and examine the most common types of contract breach.

The first part of this Master's thesis presents the construction contract institute in general – this part is devoted to discussing the influence of pre-contractual relations on the further execution of the construction contract. The specific matter (object) of this contract is analyzed and the concept of construction contract is evaluated. In addition, focus is laid on the misclassification of a construction contract and the issues of distinguishing this institute from other contract institutes. This part of the Master's thesis also presents rights and obligations of the main construction participants and the importance of its' rightful identification for proper performance of a contract.

The second part of this Master's thesis is a detailed analysis of risks arising in the process of implementation of a construction contract. The duration and complexity of the execution of a construction contract determine the existence of various risk factors. Risks associated with the construction project and the competence of the contractors are assessed, as well as analysis of risks beyond the control of the contractors is presented in the thesis. This part of the Master's thesis raises issues related to the parties' awareness of possible problems during the fulfillment of a contract. It is assessed whether the Lithuanian legal doctrine and legal acts contain sufficient information on the risks under consideration, analyze the legal consequences of the specific risks and make suggestions on how to avoid the possible aggravation of the construction contract. The author compares the management of the analyzed risks in Lithuania and foreign jurisdictions.

The third part of this Master's thesis analyzes the most common breaches of construction contract in practice. It can be said that breaches of a construction contract often result from lack of effort of the parties to achieve the best result or failure to meet all the requirements for proper performance of the contract. The author distinguishes four major violations of the contract, characterized by abundance of litigation and lack of legal analysis. The paper evaluates the causes of these breaches of the contract, analyzes the issues of violation of rights and offers a way out how the parties of the contract could find consensus and avoid violations of the construction contract.